

ISSN 1334 - 7128

LJETOPIS CRNOGORSKI

Zagreb, br. 7, god. 2014/16.

LJETOPIS CRNOGORSKI

Zagreb, br. 7, god. 2014/16.

Sadržaj

Uvodnik

Pred novim izazovima – Petar Popović.....5

Događaji, ljudi, knjige

Jubileji

520. obljetnica Oktoiha prvoglasnika (1494-2014) – Dimitrije Popović..... 10

Četvrt stoljeća "Montenegra" – Dušan Mišković11

25 godina Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske – Danilo Ivezić..... 15

Ogledi

Kronika hrvatskoga parlamentarnog igrokaza – Dragutin Lalović 20

Mogućnosti restrukturiranja suvremenog svjetskog sistema – Zorka Zović Svoboda 64

Europski projekt u svjetlu nepostojanja zajedničke vanjske politike EU – Petar Popović76

Knjige

Ilija Vujačić, Saznanje i politika – Dragutin Lalović..... 90

Petar Popović, Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća – Borna Zgurić.....94

Miraš Martinović, Povratak u Aleksandriju – Radoslav Ratković..... 97

Biserka Goleš Glasnović, Pun ruksak oblutaka – Josip Palada..... 98

Mirko Matović, Saga o Rudnjanima – Danilo Ivezić 100

Ivan Prpić, Doba politike – Dragutin Lalović 102

Miraš Martinović, Drugoga sunca Luča – Danilo Ivezić..... 107

In Memoriam

Autoritet satkan na blagosti – Dušan Mišković i Danilo Ivezić 109

Misionar crnogorske ideje – Dragutin Lalović111

Izdavač:

NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE

Za izdavača:

DANILO IVEZIĆ

Urednik:

PETAR POPOVIĆ

Suradnici:

DRAGUTIN LALOVIĆ

DIMITRIJE POPOVIĆ

PETAR POPOVIĆ

DUŠAN MIŠKOVIĆ

DANILO IVEZIĆ

ZORKA ZOVIĆ SVOBODA

BORNA ZGURIĆ

RADOSLAV RATKOVIĆ

JOSIP PALADA

Grafički likovno oblikovanje, priprema i tisak:

SKANER STUDIO d.o.o., ZAGREB

Naslovnica: *Dimitrije Popović, Oktoih, olovka u boji, tempera, akvarel / papir, 48x34 cm, 2014.*

Ljetopis je tiskan uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

Uvodnik

Pred novim izazovima

piše: *Petar Popović*

Spletom okolnosti i iz objektivnih razloga, ove godine crnogorskom čitateljstvu u Hrvatskoj ali i široj javnosti predstavljamo *Ljetopis crnogorski* u obliku trogodišnjaka (godine 2014-2016). Razdoblje koje obuhvaća ovaj broj *Ljetopisa* obilježeno je nizom kulturnih događanja, proslava važnih obljetnica te općedruštvenih izazova i na političkom i na ekonomskom planu. Prilozi u ovom broju *Ljetopisa* još jednom potvrđuju da je crnogorska nacionalna manjina u Republici Hrvatskoj ne samo kritički promatrač društvenih zbivanja kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini, nego da svojim aktivnostima i zalaganjima nastavlja biti plodan afirmator konstruktivnog dijaloga kultura i različitih pogleda naših dvaju naroda, kojim doprinosi daljnjem unaprijeđenju odnosa, te oplemenjivanjem zajedničkog im javnog prostora.

U prethodnom broju *Ljetopisa*, uvodnik je bio znakovito naslovljen „Hrvatska u Europi: naši izazovi“. Prilozi autora razmatrali su budućnost europske Hrvatske, netom primljene u Europsku Uniju. Uvodnik ovog broja znakovito nosi naziv „Pred novim izazovima“. Naime, u posljednje tri godine svjedočili smo turbulentnim političkim procesima i neizvjesnostima i u zemlji i u inozemstvu. Ovaj je broj nastao u znaku velike dvojbe: ima li EU kao takva budućnost? Prije tri godine govorilo se o europeizaciji: što ona znači kako za Republiku Hrvatsku tako i za crnogorsku nacionalnu manjinu u njoj. U ovom razdoblju, u jeku sveopćih unutrašnjih protuslovlja svjetonazora i političkih doktrina koji

razdiru ne samo europsko jedinstvo nego i naše društvo, stječe se dojam da o europeizaciji kao prioritetu postaje bespredmetno govoriti. Za crnogorsku nacionalnu manjinu kao i za državu samu, od središnjeg je značaja i interesa smjer u kojemu će se Europska unija kretati, poljuljana ne samo britanskim napuštanjem Unije, već i izbjegličkom krizom koja je do temelja uzdrmla neke temelje institucije EU (Schengen, sustav za azil), terorizmom, unutrašnjim nesuglasicama između „centra“ i istočne i jugoistočne Europe, kao i zategnutih odnosa SAD-a i Rusije, u čemu, po starom obrascu još od Hladnog rata, EU ispada kolateralna žrtva...

Ukratko, smjer u kojem će se kretati EU, pa tako i RH, ovisit će o „brzinama“: kovanici predsjednika Komisije Jeana-Claudea Junkera. Sudbinske odluke koje će se donositi daleko su izvan vidokruga naše moći, te smo prepušteni da kao promatrači, s limitiranim ili gotovo nikakvim utjecajem na globalne tokove, s nevjericom i strepnjom iščekujemo rasplet trenutne krize.

Veliki dio *Ljetopisa* posvećen je krizi u Hrvatskoj, u kojoj se, osim što je prvi puta u njenoj recentnoj povijesti došlo do pada jedne vlade sredinom 2016, također otvorilo godinama izbjegavano „egzistencijalno“ pitanje hrvatskog gospodarstva: pitanje opstanka kompanije Agrokor. Pozornica na kojoj su se odvijale ove dvije drame bila je Hrvatski sabor u kojemu se odigravao, kako kaže prof. Dragutin Lalović, „parlamentarni igrokaz“. Od hrvatske neovisnosti prije dvadeset i pet godina, ponovo svjedočimo jednoj od najneizvjesnijih političkih kriza. Izazovi su po RH tim veći što se kao članica EU mora nositi kako sa svojim unutrašnjim političkim i ekonomskim problemima, tako i sa zauzimanjem stava i pozicije unutar posrnule EU za koju je sudbinski vezana.

Posljednje je tri godine, dakle, obilježilo doba

velike krize, a kriza je etimološki višeznačan pojam. Među ostalim, kriza znači i prosudbu i razlučivanje. Kada u budućnosti neki zainteresirani istraživač bude uzeo u ruke ovaj broj *Ljetopisa*, on će pred sobom imati mišljenja promatrača jednog „kritičnog“ trenutka. Povijest, u smislu njezinih neograničenih razmjera, pokazat će da li je taj trenutak bio prijeloman, je li vodio k pozitivnim ili negativnim ishodima, ili je predstavljao samo djelić mozaika jedne puno šire krize čiji je obim još nemoguće utvrditi, a koja iznutra rastače Europu od 2008. godine. Ovaj *Ljetopis* daje stanovitu dijagnozu duha vremena, a na čitateljstvu je da samo donese sud i zaključi u kojem će se smjeru ili „brzini“ kretati EU i Hrvatska (u njoj ili pak izvan nje).

Struktura i sadržaj ovog broja

Ovaj broj *Ljetopisa* započinje priložima o obilježavanju važnih obljetnica i jubileja. U prvom prilogu, Dimitrije Popović daje kratki osvrt na smisao i značenje njegovih ilustracija *Oktoiha prvoglasnika*, (izloženih 27. marta 2015. u Novinarskom domu), povodom 520. godišnjice (1494-2014) štampanja slavne pravoslavne liturgijske knjige, prve ikad štampane na ćirilici na Balkanu. Popović je predstavio šest ilustracija koje se odnose na šest slova Oktoiha. Namjera mu je, kako kaže autor, na moderan način odati počast knjizi kroz objašnjenje duhovnog i estetskog značenja svakog ćirilichnog slova pojedinačno.

Naš mala zajednica obilježila je dva svoja jubileja. U povodu 25. godišnjice osnivanja i djelovanja zagrebačkog Društva Crnogoraca i prijatelja "Monenegro" prenosimo govor na svečanom obilježavanju tog jubileja koji je dugogodišnji predsjednik tog Društva Dušan Mišković, održao u Zagrebačkom kazalištu lutaka, 16. studenoga 2015. godine. Potom, u povodu četvrt stoljeća od osnivanja i djelovanja Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske održan je 21. prosinca 2016. u svorani muzeja Mimama svečani skup

na kojemu je ugledni politolog, predsjednik NZCH-a Danilo Ivezić analitički i sintetički izložio markantne datume i najveća postignuća hrvatskih Crnogoraca u burnom, pa i sudbonosnom povijesnom razdoblju, koje je kulminiralo postizanjem nezavisnosti matične države Crne Gore, 2006. godine.

U rubrici "ogledi" objavljujemo tri priloga.

"Kronika hrvatskoga parlamentarnog igrokaza" ogledni je primjer kritičke politološke i efektne publicističke analize dvomjesečnih političkih zapleta u složenom i proturječnom procesu postizbornih parlamentarnih igara u cilju formiranja nove hrvatske vlade (studeni / prosinac 2015). U ovoj analizi, koja je usredotočena na ulogu i ponašanje Mosta nezavisnih lista, kao novoga političkog aktera na našoj javnoj sceni, politolog Dragutin Lalović podrobno pokazuje i argumentirano obrazlaže karakter Mosta kao prvo-razrednog političkog fenomena te njegovu važnost za demokratizaciju političkog života u nas. Poput kroničara, autor dnevni prati događaje, od 8. parlamentarnih izbora do izbora mandataru za formiranje nove vlade (u razdoblju od 8.11. do 24.12.2015). Ova je kronika napisana u siječnju 2016. i stoga ne obuhvaća kasniji tijek događaja u funkcioniranju nove vlade "nestranačkoga" premijera, menadžera Tihomira Tima Oreškovića. Svojim analitičkim pristupom, ova kronika omogućuje i primjerenije razumijevanje i objektivno vrednovanje djelovanje glavnih aktera političkog procesa u nas u kasnijem razdoblju. U tom smislu, autor je svoje stajalište javno obrazlagao u svojim intervjuima (vidi, primjerice: Razgovor s Mladenom Plešeom, *Telegram*, 26-27.3.2016, br. 41, str. 10-11) i polemikama (vidi polemiku s povjesničarom Markovinom na stranicama portala *Telegram.hr*). Od autorovih kasnijih obrazloženja, pod nadnaslovom "Umjesto epiloga", u ovaj smo ogled uvrstili i njegov tekst "Deset dana koji su potresi Hrvatsku" (iz lipnja 2017), koji je

označio kraj jedne važne demokratske faze političkog iskustva u hrvatskome javnom životu.

Drugi prilog je ogled istaknute političke ekonomistice Zorke Zović-Svobode. Njezin tekst "Mogućnosti restrukturiranja suvremenog svjetskog sistema (Nacrt projekta istraživanja)" studiozan je prikaz i znalačko vrednovanje znanstveno-stručnog i stručno publicističkog djela izuzetnoga hrvatskog politologa i politekonomista Daga Strpića (1946-2013). Autorica najprije pregledno prikazuje i znalački sažima Strpićev "program istraživanja" fundamentalnih problema našeg vremena u svojoj (posthumnoj objavljenoj) knjizi "Prema Novoj političkoj ekonomiji" (2015). Pomno vrednuje Strpićev doprinos analizi i razumijevanju napose problema političko-ekonomskog i društvenog razvoja i javnih politika svog vremena u okvirima države-nacije i svjetskog multinacionalnog sistema, a s ambicijom razvijanja nacrtu projekta političke teorije socijalnih ciklusa i cikličkog razvoja. U prvom dijelu, autorica tematizira smisao i domet Strpićeva nauma utemeljenja integralne "Nove političke ekonomije" i integralne političke znanosti. U drugom pak dijelu, na tragu Strpićevih uvida u totalitarni karakter multinacionalnih kompanija, obrazloženo se objašnjava opasnosti koje prijete od osamostaljene ogromne moći globalnih megakorporacija, zbog njihove vlasničke strukture i načina poslovanja, koji izmiču mogućnosti njihova djelotvornog demokratskog javnopolitičkog kontroliranja i reguliranja.

Posljednji članak u ovoj rubrici „Europski projekt u svjetlu nepostojanja zajedničke vanjske politike EU“ moj je članak posvećen analizi napora izgradnje Europske zajedničke vanjske politike u kontkestu strukturne hijerarhije moći, koju određuju ekonomski i vojni čimbenici. Europska zajednička vanjska politika nastoji se realizirati u procjepu dvaju za nju u potpunosti nepovoljnih razina: makro-razine

euro-atlantskog sigurnosnog sustava koji ju veže za stratešku i sigurnosnu politiku SAD-a kao dominirajućeg partnera (pa od tuda i podređenost njegovim strateškim i političkim interesima); te mikro-razine nedovršenog projekta samog europskog jedinstva, kao hibridne tvorevine između koncepcije unije suvernih država i federacije. Na temelju tih strukturalnih objašnjenja i pozicije koju EU i njena vanjska politika zauzima u toj hijerarhiji moći, glavni je naglasak u članku na kritici samih političkih elita. One su u svom zanosu promoviranja pravnih normi na temelju jednog funkcionalističkog shvaćanja društvenih realnosti, te nadasve pokretani ekonomskim interesima i motivima, izgubile političku volju kao esencijalno obilježje društvenog uređenja. Njihove vizije i diskurs graniče se s naivnošću, pa su se s prvim znacima globalnih dubokih kriza (recesija 2008, Arapsko proljeće 2011, izbjeglička kriza 2014) nasukale na realnostima danih strukturalna moći.

U rubrici „knjige“, predstavljamo bogati pregled prikaza knjiga renomiranih crnogorskih autora, koje su priložili: Dragutin Lalović, Borna Zgurić, Radoslav Ratković, Josip Palada i Danilo Ivezić.

Konačno, posljednja rubrika pod nazivom „In Memoriam“ posvećena je dvojici najvažnijih omljenih prvaka crnogorskog korpusa u Hrvatskoj. Najprije nas je napustio početkom 2014. godine naš svojevrsni patrijarh professor emeritus Veselin Simović, od milja Aga, jedan od utemeljitelja naše Zajednice. Zatim smo izgubili i dr. Radomira Pavićevića, koji nas je napustio početkom jeseni 2016, velikom čovjeku koji je uspješno, predano i nesebično radio na čelu Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske kao demokratske udruge (2001-2015), te umnogome pridonio da danas crnogorska nacionalna manjina uživa visok ugled u hrvatskom društvu. Njegovim gubitkom NZCH je izgubila važnu kariku lanca koji je vezao naša dva naroda,

što nam nameće još veći izazov u našem predanom radu na daljnjem razvoju dijaloga i suradnje naših dviju država. O liku i djelu te dvojice velikana u

ovm broju pišu Dušan Mišković, Danilo Ivezić i Dragutin Lalović.

DOGAĐAJI, LJUDI, KNJIGE

Događanja

520. obljetnica Oktoih prvoglasnika (1494-2014)

piše: *Dimitrije Popović*

Listovi grafičke mape OKTOIH 1494-2014 nisu ilustracije tekstova iz *Oktoih prvoglasnika* nego su izraz nadahnuća koje na moderan način odaje počast ovoj knjizi, njenoj duhovnoj i estetskoj vrijednosti.

Kompozicije grafičkih listova temelje se na slovima od kojih je sastavljena riječ *Oktoih*. Osnov kompozicije je ćirilično slovo uzeto iz inicijala ili tekstova ove crkvene knjige. Nad originalnim slovom razvija se njegova moderna modifikacija kao likovni apstraktni znak. U apstraktnu modifikaciju slova ukomponiran je konkretan kršćanski simbol. U tom smislu slovo objedinjava zemaljsko i nebesko, svjetovno i sakralno.

Slovo je oblik i znak. Na njemu se zasniva "leksis slike".

U unutrašnjosti slova „O“ na pozadini biblijskog, starozavjetnog "pramraka" dominira ruka nevidljivoga Boga, ikonografski simbol njegove svemoći.

Otvoreni dlan označava Božji blagoslov. Po sredini dlana nalazi se Božje, svevideće oko u kružnom polju plavičaste aure. Krug kao Božji monogram predstavlja savršenstvo i vječnost.

Slovo "K" dinamikom svog izgleda upućuje na kaznu, trnovu krunu, križni put, kalvariju, na dramu razapinjanja, martirij tijela koje će biti čavlima zakovano na križ. Rastavljeni Kristov korpus je likovna transpozicija "fractio panis".

Slovo "T" svojim izvornim oblikom podsjeća na križ. Križ s raspetim Kristom istovremeno je i križ uskrsnuća. Lebdi nad sfernim oblikom zemlje na koju je Mesija bio poslan da otkupi čovjekove grijeh.

Ljubičasta boja križa je simbol istine i ljubavi, žalosti i pokore. Linearni trokut projektiran od osnove do vrha kompozicije simbolizira Sveto trojstvo, odnosno božansko porijeklo raspetog.

U sredini slova "O" nalazi se sveti Gral, mistična posuda posljednje večere s vinom koje je postalo Kristova krv u misteriju euharistije. Kompozicija simbolizira prolivenu krv žrtve, mrak golgotske smrti što ga pobjeđuje nebeska svjetlost uskrsnuća.

Slovo "I" sadrži fragment Veronikinog rubca odnosno "nerukotvorenog obraza". Slika na ubrusu je slika moći Mesijinog trpljenja što nadilazi jačinu ljudske okrutnosti.

Slovo "H" se istovremeno odnosi na slovo iz Kristovog ćiriličnog monograma IS-HS. Također se odnosi i na Andrijin križ. Središte kompozicije je akcentirano trostrukom simbolikom. Trokutom Svetoga trojstva što upućuje na neminovnost žrtvovanja sina Božjeg. Riba je stari simbol Krista. Od slova koja čine grčku riječ "ihtis" (riba) izveden je monogram: Isus, Krist, Sin, Božji, Spasitelj.

Silueta ribe naslućuje se u lijevoj dijagonalnoj strani originalnog slova H.

Bijeli križ u središtu kompozicije, koji je stjecište i izvorište elemenata slike, jest križ koji je od predmeta za mučenje postao simbolom kršćanske vjere.

Crna i crvena boja kao osnovne boje Oktoih dominiraju grafičkim listovima u smislu njihovog simboličkog i estetskog značenja.

Posebnost *Oktoih* nakon 520 godina jest upravo u inspirativnosti onoga na čemu se ova knjiga zasniva, na slovima i riječima i njihovim moćima kompleksnih značenja. Tijelo i duh ove crkvene knjige iz Crnojevića štamparije, potakli su me na koncipiranje i izradu grafičke mape Oktoih 1494-2014.

Grafička mapa je suvremeni *hommage* remek djelu tipografskog umijeća i grafičkog rafinmana majstora "rukodjelnika" Makarija i njegovih sedam učenika.

Četvrt stoljeća "Montenegro"

piše: *Dušan Mišković*

Proteklo je punih četvrt stoljeća, od 17. studenoga 1990. godine, sada već povijesnog dana kada je u tadašnjem hotelu "Panorama" u Zagrebu, održana osnivačka Skupština Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro".

Četvrt vijeka je i prigoda da se prisjetimo onih koji su svojom nesebičnošću i angažmanom omogućili ovako dugo trajanje i djelovanje našeg Društva, kao i onih koji nažalost nijesu više među nama.

Sve je započelo u zagrebačkom restoranu Plitvice 21. lipnja 1990. kada je jedanaest Crnogoraca formiralo Inicijativni odbor za osnivanje društva "Montenegro". Inicijativni odbor se vremenom povećavao i proširivao s pripadnicima drugih naroda iz Crne Gore, Hrvatima i drugim građanima Hrvatske koji nisu porijeklom iz Crne Gore. Prije ljeta te 1990. "Montenegro" u osnivanju brojao je četrdesetak članova. Nužno je naglasiti kao kuriozitet da je jedan od članova Inicijativnog odbora i osnivača bio i ugledni zagrebački liječnik Vido Vukić, koji je još 1934., kao student, bio jedan od osnivača Udruženja Crnogoraca u Zagrebu.

Utvrđeni su i temeljni ciljevi Društva, a poseban naglasak u nazivu i osnovnim ciljevima postavljen je na *prijatelji Crne Gore*, što govori o namjeri okupljanja ne samo na etničkoj osnovi, a to je ostalo bitnim obilježjem Društva do danas. Definirana je i osnovna svrha formiranja i djelovanja Društva, očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta, s naglaskom na razvoju dobrosusjedskih odnosa i suradnju Hrvatske i Crne Gore na području kulture, umjetnosti, znanosti i politike temeljenim na tradiciji koja seže u duboku prošlost dvaju naroda.

Osnivačkoj skupštini je prisustvovalo preko 250

osoba – članova i uvaženih gostiju. Stiglo je preko pedeset telegrama podrške iz Crne Gore, Hrvatske i drugih krajeva. Za prvog predsjednika Društva izabran je prof. dr. sc. Uroš Golubović, za predsjednika Glavnog odbora Pavle Spasić, a za tajnika Strahinja Marović. Rješenjem Ministarstva uprave i pravosuđa Republike Hrvatske od 6. 12. 1990. godine Društvo je registrirano, a na temelju odredbi Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana iz 1990. godine.

Na trećoj skupštini održanoj 13. 2. 1997. Društvo je promijenilo ime u Društvo Crnogoraca i prijatelja "Montenegro – Duklja", da bi na Skupštini održanoj 8. 3. 2003. godine bilo ponovo vraćeno ime Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb.

Povijesne okolnosti toga vremena bitno su određile načine i mogućnosti djelovanja Društva kao i crnogorske nacionalne manjine u Hrvatskoj, čiji je položaj bio otežan i pozicijom službene politike Crne Gore do 1997. godine.

Stav prema Crnoj Gori jasno je određen već na počecima djelovanja Društva, u kontaktima s nizom intelektualaca u Crnoj Gori, kroz podršku Društva i pomoć Crnogorskom federalističkom pokretu (kasnije Crnogorski nacionalni pokret), tiskanjem knjige *Elementa Montenegrina I i II*, inicijanjem osnivanja Crnogorskog vijeća Europskog pokreta, konkretnom podrškom Odboru za povratak Autokefalne Crnogorske crkve kao važnog povijesnog čimbenika crnogorske državnosti, kontaktima s Društvom poštovalaca Dinastije Petrović – Njegoš i drugima. Važan događaj toga perioda bila je organizacija tribine *Mali narodi Europe – Crnogorski narod* u suradnji s Hrvatskim Vijećem Europskog pokreta 5. travnja 1991. Na tribini su sudjelovali crnogorski književnici, javni i kulturni radnici i čelnici nekih crnogorskih političkih stranaka. Tribina je u Crnoj

Gori i Srbiji izazvala oštre napade, posebice u sredstvima javnog informiranja. Poslužila je za "obračun" sa sudionicima tribine, dok su članovi "Montenegra" stigmatizirani, pogotovu u medijima Crne Gore.

Značajnim bilježimo i pomoć u međunarodnom priznanju *Crnogorskog P.E.N. Centra*, s kojim je suradnja intenzivirana u prvoj polovici 1991. u vrijeme borbe crnogorskih pisaca i intelektualaca, na čelu s akademikom Pavlom Mijovićem, za njegovo međunarodno priznanje.

Svoj antiratni stav i osudu agresije Društvo je izrazilo organizacijom protestnog skupa u Europskom domu u Zagrebu u povodu napada na Dubrovnik i Hrvatsku. Na skupu je sudjelovao veliki broj Crnogoraca. Cijeneći značaj skupa Fond za spas Dubrovnika "SVETI VLAHO" pismeno je zahvalio Društvu.

Više članova "Montenegra" sudjelovalo je u probijanju opsade Dubrovnika i protestu svjetskoj zajednici i savjesti čovječanstva u konvojima Libertas I i II. Organizirana je izložba u humanitarne svrhe, jednog od osnivača "Montenegra" akademskog slikara Dimitrija Popovića. Prihodom od prodaje kupljena je hrana i u studenom 1991. upućena kamionom za djecu u Vukovaru.

Društvo je 1992. izdalo kazetu s pjesmom "Dobro jutro Crna Goro" u interpretaciji pjevača Danijela Popovića. U listopadu 1992. Društvo je javno podržalo i pozdravilo akciju kulturnih i znanstvenih radnika Cetinja i Crne Gore u osudi pljačke kulturnih dobara iz dubrovačke regije kao i nastojanjima za povratak istih koji je uslijedio u svibnju 1994.

Od 1999. do 2006. godine, Društvo najveći dio svojih aktivnosti koordinira s NZCH. Među prvima iz tog perioda je i *Stav o crnogorskom pitanju* iz svibnja 1999. Stav je dostavljen Predsjedniku Vlade Republike Hrvatske, Predsjedniku Republike Crne Gore, Skupštini Republike Crne Gore, Predsjedniku

Vlade Republike Crne Gore, veleposlasticima država stalnih članica Vijeća sigurnosti UN, veleposlasticima zemalja bivše Jugoslavije i još nekih zemalja.

U *Stavu o crnogorskom pitanju* su, između ostalog, iznesene relevantne pravne i druge činjenice te razlozi i pokazatelji o neotuđivom pravu Crnogoraca i građana Crne Gore da imaju suverenu i međunarodno priznatu državu Crnu Goru, naglašavajući da se radi o stavovima Crnogoraca Hrvatske, ali da je pravo jedino građana Crne Gore da odlučuju o svojoj sudbini i o svojoj državi. Nakon toga je slijedilo Otvoreno pismo Predsjedniku Vlade Republike Crne Gore gospodinu Filipu Vujanoviću. Uoči Konferencije socijalističkih i socijaldemokratskih stranaka o Paktu o stabilnosti u jugoistočnoj Europi u Beču, upućeno je i pismo tadašnjem predsjedniku Socijaldemokratske partije Hrvatske, gospodinu Ivici Račanu. Neposredno pred održavanje Konferencije Pakta o stabilnosti u Sarajevu, 27. 7. 1999. upućeno je Otvoreno pismo sudionicima konferencije Pakta o stabilnosti. Uoči održavanja summita Pakta o stabilnosti jugoistočne Evrope u Zagrebu, organizirano je od 11. do 18. 11. 2000. potpisivanje peticije za samostalnu Crnu Goru.

Članovi Društva su uzeli aktivno učešće u aktivnostima Nacionalne zajednice na izradi osnovnih dokumenata vezanih za održavanje *Prvog kongresa crnogorskih iseljenika* u New York-u 10. i 11. 10. 1999. godine. Većina njezinih prijedloga ušla je u završne kongresne dokumente: *Deklaraciju dobre volje o Crnoj Gori i Zaključke*, kao i u pripremi *Drugog svjetskog kongresa crnogorskih iseljenika* održanog na Cetinju 12. i 13. 8. 2000. Ogroman posao programske i organizacijske koordinacije priprema za Kongres, na svjetskoj razini, odradila je NZCH i članovi našeg Društva.

Navodim samo jedan dio aktivnosti Društva toga perioda kao pokazatelj svjesnosti i razumijevanja članova društva onoga što se naziva povijesni

trenutak kao i svoje mjesto i uloga u njemu. Stoga danas i možemo reći da smo ponosni na svoje djelovanje.

Osvrćući se na prethodnih četvrt vijeka djelovanja Društva na onim osnovnim ciljevima i svrsi njegovog formiranja samo ću taksativno navesti najznačajnija događanja bez namjere da umanjim značaj svih ostalih koja su mnogobrojna i za čije nabiranje ne bi bilo dovoljno večerašnje kompletno planirano vrijeme za ovu svečanost. Sam podatak da Društvo "Montenegro" u zadnjih desetak godina ima jedno ili dva događanja tjedno dovodi nas do imponantnih brojki, a ako tome dodamo i broj učesnika događanja s pravom možemo reći da smo dio kulture i tradicije, onoga što su obilježja nacionalnog identiteta ugradili u sredini svoga življenja u kulturna događanja i život Grada Zagreba.

Društvo je bilo inicijator osnivanja Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Zajednička programska aktivnost obilježila je njihovo djelovanje u prvim godinama zajedničkog rada u što spada i organizacija u Zagrebu 25. i 26. studenoga 1994. skupa *Pola milenijuma Crnojevića štamparije*, uz učešće više intelektualaca i znanstvenika iz Crne Gore i Hrvatske. Prilozi sa skupa objavljeni su u knjigama: *Pola milenijuma Crnojevića štamparije* (sažetak radova 1994.) i kasnije 1996. zbornik radova pod istim nazivom. Sredinom devedesetih godina dolazi do razilaženja koja su rezultirala i ružnim događanjima koje u ovako svečarskoj prilici nije potrebno navoditi. U izdavačkoj djelatnosti devedesetih godina Društvo je objavilo desetak naslova među kojima su *ELEMENTA MONTENEGRINA I* (1991), *ELEMENTA MONTENEGRINA II* (1992), dvije knjige Jevrema Brkovića (1991), tri knjige Pavla Mijovića (1992), dvije knjige Danila Radojevića (1993 i 1998), knjigu Ognjena Radulovića (1993) te dramu Radoslava Ratkovića *Podgorička skupština* (1998). Na

engleskom jeziku objavili smo 1993 godine *Literatura MONTENEGRINA I*. Osnivanjem Matice crnogorske 1994. godine započela je intenzivna suradnja Društva i Matice na kulturnom planu, a ta suradnja traje i danas.

Tradicionalno, Društvo već sedamnaest godina uspješno organizira Lučindanske susrete u okviru kojih je i započeta manifestacija Dani crnogorske kulture u okviru koje smo javnosti Republike Hrvatske predstavljali najznačajnija događanja u suvremenoj kulturi Crne Gore (gostovanjem pojedinaca, kazališnih predstava, glazbenih grupa, pijanista, gitarista, violinista, opernih pjevačica i sl.), kao i naša dostignuća na očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta. Na Lučindanskom susretima koji su postali svojevrsan pokazatelj statusa i ugleda crnogorske zajednice u Republici Hrvatskoj i Gradu Zagrebu, unazad osam godina predstavljamo i GRAD GOST iz Crne Gore kojim obogaćujemo kolorit crnogorskih kulturnih obilježja u sredini življenja.

Odista smo postali prepoznatljiviji u gradu Zagrebu po nizu manifestacija koje su proglašene najuspješnijim kulturnim događanjima u Gradu Zagrebu, samo da podsjetim "Hommage Njegošu"; "Dušan Vukotić - zaboravljeni vizionar"; "Večeri s Majom"; "Svečani koncerti i u povodu Dana nezavisnosti"; "Dokumentarni film u Crnogorskom domu"; "Saloma - Dimitrije Popović". Uz to Društvo je i nositelj aktivnosti na predstavljanju knjiga iz izdavačke djelatnosti NZCH.

Treba posebno istaknuti djelovanje našeg Zbora, koji redovito nastupa na svim našim događanjima i koji ove godine slave vrijedan jubilej – 15 godina rada. Danas naš Zbor "Montenegro" po svojoj kvaliteti ne zaostaje ni za poznatijim zborovima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, u što ćete se uvjeriti i večeras. Tradicionalna suradnja i zajednički nastupi će biti i obilježje večerašnjeg nastupa u

drugom dijelu naše svečanosti s KUD "Žumberčani" iz Zagreba i SKD "Preporod" iz Zagreba.

Danas slavimo i nije ni mjesto ni vrijeme da govorimo o problemima koje smo imali, a vjerujte mi to, i znamo da je bilo i neugodnih situacija u kojoj su se članovi Društva i Društvo kao cjelina nalazili. O tome ćemo govoriti možda drugom prilikom.

Treba naglasiti da bi bilo sve teže postići da nismo imali podršku nekih institucija Republike Hrvatske, a naročito podršku našeg Zagreba. Koristim priliku da se posebno zahvalim gradonačelniku Grada Zagreba gospodinu Milanu Bandiću i njegovim suradnicima na razumijevanju i podršci u realizaciji svih naših značajnih aktivnosti.

Ograničeno vrijeme mog obraćanja onemogućava

me da pojedinačno navedem i one koji su financijski pomagali aktivnosti Društva, no siguran sam da će se oni prepoznati i da mi neće zamjeriti. Smatram potrebnim spomenuti i ljude koji su u ovom razdoblju vodili Društvo, a to su: Uroš Golubović, prvi predsjednik Društva, zatim Ljubomir Kuljača, Veselin Vujović, Danilo Ivezić i Dušan Mišković.

Sva ova aktivnost ne bi bila moguća bez pojedinaca, onih koji su svojim zalaganjem i aktivnošću u proteklom periodu dali neizbrisiv pečat Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, stoga im se još jednom na dvadeset petogodišnjici Društva zahvaljujem!

25 godina Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske

piše: Danilo Ivezić

Prije točno 25 godina osnovana je NZCH, 21. prosinca 1991.

Velika obljetnica je prilika da se podsjetimo na sve one koji su svojom nesebičnošću i angažmanom omogućili četvrt vijeka njenog postojanja, a koji nažalost nijesu više među nama.

Osnivačka skupština NZCH je održana u hotelu "Panorama", u Zagrebu 21. 12. 1991. Osnivačkoj skupštini predsjedavao je prof. Veselin Simović-Aga, a za prvoga predsjednika izabran je publicista Drago Kastratović. Zajednica je registrirana 6. 1. 1992. rješenjem Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske i upisana kao udruga građana u registar. Bila je to, među prvim, primjena, u praksi tek donesenog „Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj“. U trenutku osnivanja Nacionalne zajednice u Hrvatskoj je (u Zagrebu) djelovalo Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore 'Montenegro' Zagreb, čija će se aktivnost prožimati s aktivnostima Nacionalne zajednice u prvim godinama njihovog zajedničkog postojanja.

Sve što slijedi nakon toga je, obično kažu, povijest! Priča o našim zamislima i ostvarenjima, maštanjima i nadama, uzletima i iskušenjima u vremenskom rasponu od četvrt vijeka. To je, u stvari, priča o nama samima, takvima kakvi bijasmo i što činjasmo u proteklom periodu. Nemoguće je u ovom obraćanju pokazati ih u svoj punoći i slojevitosti pojedinačnih i zajedničkih sudbina, ali je ovo prilika da se barem fragmentarno podsjetimo na neke bitne i prijelomne, uz napomenu da je cjeloviti prikaz prvih dvadeset godina NZCH prikazan u knjizi

KRONIKA NZCH 1991.-2011.

Prva dekada i prostor djelovanja Nacionalne zajednice određen je ukupnošću tadašnjih odnosa u Republici Hrvatskoj. Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je formirana u vremenu koje nije bilo blagonaklono prema Crnogorcima i Crnoj Gori, ne zbog nečijeg odnosa prema njima, već zbog njihovog odnosa prema nekom. U najtežim ratnim godinama prve polovice 90-tih godina, NZCH nosilac je brojnih i zapaženih inicijativa, tribina, izdavačkih pothvata, kao trajno svjedočanstvo političke lucidnosti, građanske hrabrosti i poduzetnosti hrvatskih Crnogoraca. A na liniji kako afirmacije hrvatske suverenosti, tako i nastojanja da se i Crna Gora izvuče iz opakog hegemonističkog stroja, koji je toliko naudio njezinu obrazu i nacionalnim interesima. I danas zadivljuje dosljednost s kojom su Crnogorci u Hrvatskoj, pošteno i mudro, dokazivali svoje opredjeljenje da je njihova humanistička misija da ukupnom djelatnošću pokušaju vratiti izgubljeno povjerenje, izgraditi porušene mostove suradnje dviju države i izvući Crnu Goru iz historijskog bespuća u koja je bila gotovo samoubilački zabrdzila. Samo da podsjetim: Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske se u nekoliko navrata u prvim godinama svoga djelovanja, potaknuta ratnim događanjima i agresivnom ratnom politikom, javno odredila prema svemu, iznoseći svoje stavove i protivljenje, osuđujući svako ugrožavanje mira i slobode (vidi Saopćenje izdano u povodu agresije na Hrvatsku sa osnivačke Skupštine 21. 12. 1991, potom 1. 3. 1992. povodom referenduma u Crnoj Gori – zajedno s Društvom 'Montenegro' i saopćenje u povodu agresije na BiH 9. 4. 1992. o osudi toga čina).

Uz veći broj događanja na programima očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta iz ovog perioda naglašavam dva:

obilježavanje 500. godišnjice Oktoiha iz 1994. godine i održavanje znanstvenog skupa *Pola*

milenijuma Crnojevića štamparije koji je okupio brojne znanstvenike iz Republike Hrvatske i Crne Gore, brojne pojedince crnogorskog podrijetla, uglednike u svojim sredinama življenja koji su i omogućili ovakvo okupljanje.

u sklopu preustroja fakulteta prema Zakonu o visokom školstvu, a temeljem usvojene Deklaracije NZCH o položaju crnogorskog jezika, podnesen je zahtjev nadležnim sveučilišnim i znanstvenim resorima da se odobri među južnoslavenskim jezicima i književnostima uvođenje plana i programa *diplomskog studija crnogorske književnosti* na Odsjeku slavistike Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Ponuđeni okvirni nastavni plan usvojilo je Znanstveno-nastavno vijeće Filozofskog fakulteta 8. 5. 1995. Napominjem da je ovo događanje DVANAEST GODINA prije nego što će ime crnogorskog jezika naći svoje mjesto u Ustavu Crne Gore.

Nažalost, poslijeratne godine u ovoj deceniji obilježiti će negativni trendovi u NZCH, počevši od čuvene „zagrebačke krize“. Očituju se u učestalom kršenju zakona i propisa što je rezultiralo nezadovoljstvom i osipanjem članstva. Kompletan Nadzorni odbor NZCH podnio je ostavku, a brojni i ugledni članovi napuštaju Zajednicu.

Ovo stanje potrajalo je sve do 1999. godine kada je Skupština NZCH smjenom starog i izborom novog rukovodstva započela s korjenitim programskim i organizacionim promjenama. Za predsjednika je izabran prof. Ljubomir Kuljača. Postavljeni su temelji onoga što će naredni predsjednik (od 2001. godine) dr. sc. Radomir Pavićević definirati u poznatoj rečenici „da se od zajednice ne živi, nego se za nju živi“ kao suštinska maksima cjelokupnog njenog djelovanja. Uz konsolidaciju stanja novo rukovodstvo NZCH otvorilo je, po meni, jednu od, u svom ukupnom djelovanju, najznačajnijih i po mnogo čemu jedinstvenih i izuzetno uspješnih aktivnosti - internacionalizaciju crnogorskog pitanja. NZCH je tada

radila ono što je trebao biti posao Crne Gore i njenih institucija. Mi smo su utirali taj put.

Podsjećam: 5. svibnja 1999. usvojen je *Stav o Crnogorskom pitanju*, temeljen na pravu Crne Gore da bude samostalna i međunarodno priznata država. Tekst je dostavljen: Predsjedniku Vlade Republike Hrvatske, veleposlasticima država stalnih članica Vijeća sigurnosti UN, veleposlasticima Njemačke, Italije, Albanije, BiH, Makedonije, Slovenije, Predsjedniku Republike Crne Gore, Skupštini Republike Crne Gore, Predsjedniku Vlade Republike Crne Gore.

Vrlo brzo, u srpnju mjesecu uoči Petrovdanskog sabora, 1999. upućeno je *Otvoreno pismo predsjedniku Vlade Republike Crne Gore, Filipu Vujanoviću* – u kojem između ostalog stoji:

„...Poštovani gospodine Predsjedniče,

Još jednom Vas usrdno molimo da po pitanju državno-pravnog statusa Republike Crne Gore budete rezolutni Ustavu da jedino samostalna i suverena Crna Gora može garantovati svojim građanima mirnu budućnost i okvir za svaki njihov prosperitet. Doći će vrijeme za buduće integracije. A sada se ovaj prostor mora relaksirati od svih tenzija i strahota što ga je u zadnjim godinama pretrpio, a samostalna Crna Gora je bitan faktor u tom smirivanju...”

Pred Konferenciju socijalističkih i socijaldemokratskih stranaka o Paktu o stabilnosti u jugoistočnoj Evropi u Beču upućeno je 20. 7. 1999. Pismo predsjedniku SDP-a Hrvatske Ivici Račanu, a neposredno pred održavanje Konferencije pakta o stabilnosti u Sarajevu 27. 7. 1999. upućeno je *Otvoreno pismo sudionicima*. Naglasak u oba pisma bio je na samostalnoj i međunarodno priznatoj Republici Crnoj Gori i potrebi hitnog rješavanja crnogorskog pitanja.

U isto vrijeme rukovodstvo Nacionalne zajednice pozitivno odgovara na inicijativu za održavanje *Prvog kongresa crnogorskih iseljenika* u New Yorku 10. i 11. listopada 1999. godine uz aktivno učešće na izradi osnovnih dokumenata. Procjena da povezivanje

crnogorskog iseljništva na svjetskoj razini i zajednička djelatnost mogu u mnogo čemu doprinijeti, ne samo očuvanju korijena, već i uspješnosti rješavanja crnogorskog pitanja, pokazala se ispravnom. Većina prijedloga Upravnog odbora NZCH, ušla je u završne kongresne dokumente: *Deklaraciju dobre volje o Crnoj Gori i Zaključke*.

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je bila jedan od inicijatora i glavni suorganizator *Drugog svjetskog kongresa crnogorskih iseljenika* održanog na Cetinju 12. i 13. kolovoza 2000. Time je NZCH iskoračila izvan granica Republike Hrvatske i započela svoje uspješne veze s brojnim društvima crnogorskog podrijetla širom svijeta. Od četrdeset prijavljenih referata na Kongresu devetnaest je bilo iz Hrvatske. U radu Kongresa sudjelovalo je preko četrdeset članova Nacionalne zajednice. Kongres je osnovao *Crnogorsku Svjetsku Asocijaciju*. Sama činjenica da se takvo okupljanje iseljenog crnogorskog bića moglo dogoditi u crnogorskoj prijestonici, bilo je znak da Crna Gora konačno izlazi iz more samoponištavanja sopstvenih vitalnih interesa u prethodnoj čemernoj deceniji, da dolazi k sebi. Kongres je zaključio da je neotuđivo pravo samih crnogorskih građana da se na pravno i politički najprimjereniji način, referendumom, izjave o svojoj državnoj budućnosti.

Sukladno zaključcima Kongresa članovi Koordinacionog odbora CSA iz Hrvatske poduzeli su konkretnu inicijativu za *internationalizaciju crnogorskoga državnog pitanja*. Napisali su programsko pismo i 31. listopada 2000. uputili veleposlasticima svih evropskih država u Hrvatskoj. Pismo je upućeno i generalnom sekretaru OUN-a i svim članicama Vijeća sigurnosti OUN-a. Posjećen je veći broj veleposlanstava u Hrvatskoj, uz strpljivo objašnjavanje smisla zalaganja za međunarodno suverenu državu Crnu Goru, članicu OUN-a.

Inicijativa je obnovljena 15. veljače 2001, novim pismom upućenim veleposlasticima država Evropske

unije u Hrvatskoj, uz koje je priložen i programski tekst „Crna Gora i Evropa“. Delegacija NZCH sudjeluje u radu međunarodne ekspertske konferencije „Budućnost Crne Gore“, održanoj u Bruxellesu 15. veljače 2001., koju je organizirao Europski centar političkih studija. Nakon ovoga je uslijedio „Apel Zapadnim demokracijama“, uči tada najavljivanog referenduma u Crnoj Gori i izrazito neprijateljskog stava prema tom činu od strane tadašnjeg francuskog predsjednika Žaka Širaka (Jacquesa Chiraca)

Ideja nezavisne i međunarodno priznate Crne Gore s formiranjem Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru (u čija tijela su bili uključeni i ugledni Crnogorci iz Hrvatske prof. emeritus *Veselin Aga Simović*, slikar *Dimitrije Popović*, književnik *Mirko Kovač*) dobila je svoje završne oblike, kao i dugogodišnja aktivnost NZCH na internacionalizaciji crnogorskog pitanja i prava Crne Gore da samostalno odlučuje o svojoj sudbini. Završni čin ovog procesa zbio se na povijesnom referendumu 21. 5. 2006.

Zaključujem ovo poglavlje o djelatnosti NZCH na internacionalizaciji crnogorskog pitanja kao jedne od najslavnijih stranica njene prošlosti, u uvjerenju da je i ova obljetnica prava prilika podsjećanja na vremenâ koja polako umiču, ali i vremenâ za koja se nikad ne smije zaboraviti, da su u njima – citiram: „*Crnogorci Hrvatske sačuvali obraz svom narodu*“, kako reče ugledni crnogorski novinar gospodin Vlatko Simunović.

Pokušaću u sažetim cjelinama iznijeti, uz prethodno izrečeno, dostignuća i ključne odrednice, ovog proteklog četvrt vijeka naše male ali ponosne Zajednice.

Prvo, činjenica je da NZCH funkcionira kao savez udruženja, bez majorata i naredbodavnosti, s autonomijom u punom značenju te riječi pogotovu spram pojedinačnih stranačkih odnosno partijskih i partikularnih interesa ovđe u Hrvatskoj i tamo u Crnoj Gori. Vežu nas zajednički motivi, vrijednosti i

htijenja, osjećaj obaveze očuvanja „crnogorskog bića“ u Republici Hrvatskoj ne u suživotu s većinskim stanovništvom već u zajedničkom životu i uvjerenju da mi Crnogorci nijesmo građani drugog reda u hrvatskom društvu, a da naš ugled zavisi prvenstveno od nas samih, od naše volje i pameti da ne samo očuvamo nego i razvijemo vlastito samopoštovanje i prepoznatljivost. Ugled u sredinama življenja mjeri se pojedinačnim ugledom, onim čime su Crnogorci i oni podrijetlom iz Crne Gore prepoznati u svojoj sredini. A prepoznati su kao umjetnici, znanstvenici, sportaši, gospodarstvenici, javni radnici koji su obilježili vrijeme i prostor djelovanja kao njegovi stvaraoci i kreatori. Sasvim jednostavno: „bez svojih Crnogoraca Hrvatska ne bila ono što jest, pogotovo ono što želi biti; bez svoje Hrvatske Crnogorci koju u njoj žive ne bili ono što jesu ili što mogu biti“ (po nezaboravnim riječima prof. Dragutina Lalovića).

Drugo, smisao ukupnog djelovanja i očuvanja kulturne autonomije je u kvalitetnijoj integraciji u hrvatsko društvo i državu nasuprot asimilaciji i getoizaciji. U ambijentu hrvatskog pluralističkog društva, sa svim njegovim „bogatstvom u razlikama“, integracija našeg manjinskog korpusa, prije svega podrazumijeva kulturu kao našu legitimaciju, odnosno njeno javno afirmiranje u svim sredinama u kojima živimo. To ostvarujemo kroz dva vrijedna programa.

Dani crnogorske kulture, koje u suradnji s partnerima iz Crne Gore od Matice crnogorske i Ministarstva kulture, preko Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore, CEKUM-a, Crnogorske kinoteke, Državnog arhiva CG, RT CG i drugih, uspješno organiziramo od 2004. kao multidisciplinarni program (s nizom prvorazrednih izložbi, koncerata, kazališnih predstava, filmova istaknutih crnogorskih autora i mladih neafirmiranih stvaralaca) preko koga smo kulturnoj javnosti Republike Hrvatske predstavili veliki broj crnogorskih umjetnika, suvremenu kulturnu scenu Crne Gore ali i karakteristike i obilježja njene

tradicionalne kulture. S ponosom ističem činjenicu da su ta kulturna događanja postala sastavnim dijelom ukupne kulture sredina življenja, a neka od njih proglašena su najboljim godišnjim kulturnim manifestacijama u Republici Hrvatskoj.

Izdavačka djelatnost, koja je postala naš zaštitni znak s nekoliko biblioteka (*Luča, Plodovi veza, Zelene sveske, Svjedočanstva vremena*) i preko osamdeset naslova od kojih su neki sam vrhu izdavačke djelatnosti, spomenici vremenu i osobama, a u suradnji s Maticom crnogorskom i Hrvatskim građanskim društvom iz Crne Gore i renomiranim izdavačima iz Hrvatske – Disputom, Skaner studijem, Antibarbarusom.

Uspješnost realizacije navedenih programa i projekata leži i u činjenici da ih Savjet za nacionalne manjine prepoznaje kao kvalitetne i vrijedne sufinanciranja.

Treće, ono što kolokvijalno nazivamo *Crnogorci u političkom sustavu Hrvatske* ili politička integracija u hrvatsku demokratsku državu. Donošenjem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (prije 14 godina) omogućeno je uvođenje nacionalnih manjina u politički sustav (kroz lokalnu samoupravu) što istinski predstavlja novinu i do sada neprijemljenu praksu u ostvarivanju manjinskih prava.

Šanse koje je pružio Ustavni zakon u NZCH su prepoznate od samog početka pa se sa punom ozbiljnošću krenulo u aktivnosti vezane uz realizaciju i primjenu zakonskih rješenja i o izboru vijeća i predstavnika crnogorske nacionalne manjine u RH. Četiri dosadašnja izborna ciklusa od 2003. godine pokazatelj su i ugleda koji NZCH i njene članice uživaju među pripadnicima crnogorskog korpusa u RH. Rezultati izbora za članove vijeća i predstavnike crnogorske nacionalne manjine govore da su od ukupnog broja izabranih preko 95% kandidati udruženja članica NZCH.

O našoj političkoj integraciji svjedoči i činjenica

da već u četiri mandata imamo svog predstavnika u Savjetu za nacionalne manjine Republike Hrvatske. Korektan odnos razumijevanja i suradnju s jedinicama lokalne i regionalne samouprave (gradonačelnicima i županima) upotpunjuje ukupnu sliku našeg statusa i položaja u Republici Hrvatskoj.

Četvrto, godinama gradimo principijelne i plodne veze sa matičnom državom kao važnim osloncem u našem ukupnom djelovanju, kako sa službenim institucijama (ministarstvima kulture, nauke i vanjskih poslova; Vladom, Parlamentom i Predsjednikom države), tako i s kulturnim institucijama i nevladinim udruženjima. U vezama s Crnom Gorom, posebno ističem važnost i plodnost suradnje s Maticom crnogorskom, koja datira od samog početka njenog osnivanja, a rezultira brojnim uspješno realiziranim programima. U ovom procesu posebno je važno povezivanje i suradnja naše Zajednice s Hrvatskim građanskim društvom Crne Gore iz Kotora, na građenju mostova suradnje i vraćanja povjerenja između dviju država kroz niz projekata prvenstveno u izdavačkoj djelatnosti. Uz napomenu da ovakva bliska suradnja i međusobno razumijevanje nijesu bili posljedica bitnog poboljšanja međudržavnih odnosa Crne Gore i Hrvatske, nego da su, upravo obrnuto, ove aktivnosti prethodile tom poboljšanju i u mnogo čemu ga olakšale.

U tom kontaktu s matičnom državom inzistiramo na pozicioniranju i ponašanju sudionika u tzv. političkom prostoru djelovanja. Naš politički okvir je jasan samom činjenicom da smo državljani Republike Hrvatske, što određuje ponašanje institucija i pojedinaca iz Crne Gore prema nama, kao suradničko a ne direktivno, stoga i naglašavam: koliko je nama Crne Gore potrebna kao država, toliko smo i mi

potrebni Crnoj Gori da bi bila država. Ovakav naš stav uz inzistiranje na punoj autonomnosti u organizacionom i programskom smislu izgleda nekima ne paše. Čudno je koliko ljudi žele uređivati živote drugima a ne znaju to napraviti ni sa svojim.

Ograničeno vrijeme mog obraćanja onemogućava me da pojedinačno imenujem sve one koji su svaki na svoj način dali ogroman doprinos ukupnoj slici o NZCH u proteklih 25 godina, njenim brojnim programskim aktivnostima, no siguran sam da su se oni prepoznali i da mi neće zamjeriti. Stoga im najiskrenije HVALA!

NZCH ustrojena je kao savez udruga, pa time imam obavezu podsjetiti na one koji su u osnovi nosioci i ukupnih programskih aktivnosti i čestitati im ovu godišnjicu, a to su: Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro“ Zagreb, Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeka, Zajednica Crnogoraca Split, Zajednica Crnogoraca Pula, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Bujština“ Umag, Zajednica Crnogoraca i prijatelja Crne Gore Istarske županije, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore Osječko baranjske županije i Društvo Perojskih Crnogoraca „Peroj 1657“. Budite Ponosni na sve ovo ostvareno u proteklih dvadeset pet godina, pa vam još jednom, hvala!

Bez podrške pojedinih institucija Republike Hrvatske sigurno ne bismo imali ovakve impresivne rezultate. Tu prvenstveno mislim na Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske i njegovog predsjednika, Grad Zagreb i njegovog gradonačelnika, Zagrebačku županiju i Ministarstvo kulture, stoga i posebna zahvala svima njima.

I na kraju hvala svima vama koji ste večeras svojim prisustvom uveličali ovu našu svečanost.

Ogledi

Kronika hrvatskoga parlamentarnog igrokaza

piše: Dragutin Lalović

Krajem 2015. godine kao da se sva hrvatska analitičarska i medijska pamet, uz gdje koju iznimku, s rijetkim jednodušjem ljevice i desnice natjecala u nihilističkom osporavanju demokratskog karaktera hrvatskoga parlamentarnog igrokaza, nakon 8. parlamentarnih izbora u demokratskoj Republici Hrvatskoj (održanih 8. studenoga 2015). Digla se zaglušna halabuka o sramotnoj lakrdiji, o sumraku svih principa demokracije, o dnu dna našega i inače ne odveć uzornoga političkog života. "Sramota", "kaljuža", "mrcvarenje", "sapunica", "bezočna politička trgovina", "puzajući državni udar" - samo je nekoliko iz obilja etiketa koje svjedoče o raskoši denuncijantskih nadahnuća i motiva naših javnih perjanica koje bjesomučno ocrnjuju dvomjesečni politički proces pregovaranja triju glavnih aktera, Domoljubne koalicije, Hrvatska raste i Mosta nezavisnih lista. Pritom se sva pozornost usredotočila na Most, na njegovu politiku i taktiku pregovaranja, koja je naišla na malo razumijevanja i mnogo besprizivnih osuda. Zašto baš na Most? Zato što prvi put u našoj recentnoj političkoj povijesti rezultati parlamentarnih izbora nisu nikome osiguravali potrebnu većinu za formiranje Vlade, jer su dvije glavne sučeljene izborne koalicije, kao i proteklih godina (od 2000. godine) okupljene oko HDZ-a s jedne, i SDP-a s druge bile gotovo izjednačene po broju mandata (59 mandata - za Domoljubnu koaliciju, 56 - za Hrvatska raste), tako da je sve ovisilo

o opredijeljenju Mosta, s njegovih 19 mandata.

Izdvajam samo dva iz mnoštva priloga "medijskog hysteriziranja" (J. Lovrić) o Mostu.

Najprije komentar Gojka Drljače, pod bahatim naslovom "Vladu nam sastavlja opasna truba - Petrov". Već sam ton plijeni svojom arogancijom: Božo Petrov je, dakako, "truba", k tome "tamo neki", pače i "sumanut", "golobradi provincijski političarčić sa snoviđenjima uzvišenog proročanskog samoposlanstva". Mostovo se zalaganje za veliku trojnu koaliciju i nestranačkog (stručnog) premijera proglašava "spektakularno grozomornim". Mostovu pregovaračku agendu ovaj komentator raskrinkava kao protudemokratsku ujdurmu u cilju spašavanja Milanovića i Karamarka (sic!), HDZ-a i SDP-a, a kad mu je već tako dobro krenulo, i kao "eksperimentalnu tripartitnu diktaturu kvaziekspertata" (sic!!) (vidi *Jutarnji list*, 10. 12. 2015, str. 31).

Još je ljupkiji komentar glavnog urednika *Globusa* kojemu je, priznaje, "teško proniknuti što zapravo žele ti ljudi, govore li i pregovaraju li u svoje ime". Ti su ljudi, pogađate, "tajno društvo (sic!) koje, evo, već puni mjesec, provodi teror manjine u Hrvatskoj", opasna družba koja "želi na silu dokinuti parlamentarnu demokraciju" (sic!!). Podozriv je spram te "skupine neodlučnih gnjavatora", napose spram njihove *napadne smirenosti* (vidi: Nino Đula, "Izlaz iz terora manjine", s podnaslovom: "Svaka je vlada, pa i tehnička, bolja od vlade koja bi bila forsirana Mostom, tajnim društvom koje provodi teror manjine u Hrvatskoj", *Globus*, br. 1305, 11.12.2015, str. 7; istaknuo - D.L.).

Davnih dana 1924: kalendar jedna parlamentarne komedije (Krlježa)

Promotrimo li smisao našega dvomjesečnoga parlamentarnog igrokaza iz povijesne perspektive, može biti analitički korisno prisjetiti se kako

je parlamentarizam u nas izgledao davnih dana, u onih "nekoliko krvavih decenija" (1918-1941), prema nekoć čuvenim varijacijama Miroslava Krlježe, pod naslovom "Kalendar jedne parlamentarne komedije". U toj urnebesnoj kronici parlamentarne krize tijekom 1924. godine (od 1. travnja do 6. studenoga), napisanoj 1925. a objavljenoj 1953, Krlježa gotovo iz dana u dana prati, prema novinskim vijestima, "lakrdiju" ondašnje krize u formiranju Vlade. Kroničarova namjera nije, uvjerava nas, negacija parlamentarizma kao takvoga, autoru je stalo da izvrigne ruglu "izvjesnu konkretnu, naročitu formu našeg kraljevskog eshaezijskog saborovanja koja je bila klasično neinteligentna i posve primitivna negacija svake, pak i najskromnije demokratske parlamentarne forme, i koja je, u posljednjoj konsekvenciji, nosila u sebi sve elemente naše narodne političke katastrofe i državnog rasula godine hiljadu devetstočetdeset-prve" (vidi feljton "Parlamentarizam i demokracija kod nas", u knjizi *Deset krvavih godina i drugi politički eseji*, Nolit, Beograd, 1960, str. 453).

Objavljujući 1953. godine svoje varijacije o toj krizi, autor ih namijenjuje "svima koji danas buncaju o 'građanskom parlamentarizmu' kao 'idealnom političkom, demokratskom, zapadnoevropskom sistemu'", i njima preporuča "da se posvete razmatranju ovih davnih dana, kada se je na sve strane halabučilo o slobodi, a kopao se grob upravo svemu što je u ovoj zemlji bilo svijetlo i ponosno" (nav. izd., str. 337). Da bi slavodobitno zaključio kako je "jedina stvarna i dostojanstvena negacija ove parlamentarne lakrdije bila ... i ostala politička koncepcija našeg komunističkog južnoslavjanskog pokreta" (str. 339).

Ostavimo postrani autorovu očigledno povijesno demantiranu pretenziju o komunističkoj negaciji "parlamentarne lakrdije", jer je, koliko god doista bila stvarna, bila i nimalo uspješna negacija

parlamentarizama kao takvoga u ime tobože viših oblika socijalističkog demokratizma, a zapravo "diktature proletarijata". Umjesto toga, mnogo je važnije i poučnije istaknuti kako je prva stvarna i nimalo dostojanstvena negacija tadašnjeg krnjega "neinteligentnog parlamentarizma", bila neusporedivo neinteligentnija monarhistička šestojanuarska diktatura 1929, kada je kralj ukinuo Narodnu skupštinu, zabranio političke stranke, uveo strogu cenzuru, pojačao policijski teror i prisvojio neograničenu vlast (zakonodavnu i izvršnu) u državi.

Da bi se moglo pratiti Krlježino praćenje onodobne parlamentarne krize u Kraljevini SHS u toku 1924, valja znati da su prethodno bili održani parlamentarni izbori, u ožujku 1923. Dotada vladajuća Narodna radikalna stranka (Nikola Pašić - Baja), dobila je 108 zastupničkih mjesta i našla se suočena s jakom opozicijom (Demokratska stranka Ljubomira Davidovića - Mrava, 51 mandat; Zemljoradnička stranka Jovana Jovanovića, 10 mandata; Jugoslavenska muslimanska organizacija Mehmeda Spahe - 18; Slovenska ljudska stranka Antona Korošeca - 21), koja je, u mogućoj i izglednoj postizbornoj suradnji s Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom Stjepana Radića (70 mandata) s pravom, kao većinska formacija, pretendirala da preuzme formiranje vlade. Premda je Kraljevina SHS bila formalno ustavno definirana kao parlamentarna monarhija, Narodna skupština imala je posve podređenu ulogu u obrazovanju vlade. Naime, Ustav je omogućavao kralju kao Prvom Ustavnom Faktorom da imenuje mandatara vlade i ministre neovisno o volji Skupštine. Prema svjedočenju Svetozara Pribičevića, u razdoblju 1921-1929. samo je dvije (od ukupno 23) krize vlade izazvala Narodna skupština. Kralj je uživao ustavna prava sazivanja i raspuštanja Skupštine te raspisivanja izbora, što mu je omogućavalo da smjenjuje vlade

sa skupštinskom većinom, odnosno da podržava vladu koje tu potporu nisu imale. U ovoj epizodi iz te permanentne krize eshaezijskog parlamentarizma, glavni je problem bio u tome što je verifikacija mandata poslanika HRSS-a ugrožavala radikalnu većinu u Skupštini, što je zaoštrilo krizu kojoj se nije nazirao racionalan demokratski ishod. Pred nama su, dakle, prizori stalnih konzultacija i nadmudrivanja, "izmjene misli" političkih aktera, napose s kraljem, koji nakon nekoliko mjeseci neizvjesnosti i privremenih rješenja (prijelazna vlada Opozicionog Bloka Ljube Davidovića - Mrava, od 24. srpnja do 6. studenoga 1924), naposljetku raspušta Skupštinu i Vladu povjerava ponovo Nikoli Pašiću - Baji (do 24. srpnja i od 6. studenoga 1924. nadalje).

Evo dakle nekoliko odabranih Krležinih kroničarskih zapisa:

10. TRAVNJA Pojavile su se četiri parlamentarne kombinacije: 1) pojačanje radikalne vlade, 2) koncentraciona vlada, 3) vlada Bloka [opozicionog] ili 4) izbori. Radikalne intrige onemogućuju drugu, treću i četvrtu kombinaciju.

11. TRAVNJA ... Stvari ne idu, pa stanu. Četvrta kombinacija sa izborima javlja se kao jedina moguća parlamentarna kombinacija. Izbori za parlamenat trebalo bi da se održe u maju. Svi parlamentarni klubovi, koji predstavljaju solidnu demokratsku parlamentarnu većinu, pobunili su se protiv ideje da se izbori sprovedu u maju. Čemu izbori, kada parlamentarni klubovi (iz opozicije) raspolažu solidnom demokratskom većinom?

... Pašić je predao demisiju, demisija ministra predsjednika izazvala je sveopće iznenađenje. Vlada hoće da se situacija čisti. Vlada, koja je demisionirala, nakon 16 dana umjetnog života, konačno je pala. Živjela je od 27. III. do 12. IV. U soluciji ove krize došlo je do izražaja "ustavno pravo Monarha kao vrhovnog arbitra". Nastas Petrović u "Politici"

ističe naročito ovo "ustavno pravo Monarha kao arbitra" i podvlači, da je Kraljevo "neosporno pravo" - "da šalje kući parlamenat ili vladu. Kralj je poslao vladu"!... U Dvoru počinju audijencije i mijenjaju se misli tom prilikom. To su jedinstvene parlamentarne prilike za izmjenu misli u dvoru...

15. TRAVNJA Kriza se raspleće. Kriza se raspleće neobično velikom brzinom tako, da se pomakla sa mrtve točke... Čaršijom kruže glasine o vojničkoj vladi, sa nepoznatim civilima i profesorima univerziteta. Već je krajnje vrijeme da u rješavanju ovih otvorenih političkih pitanja i naša nauka kaže svoju! Kralj je primio u audijenciju vojvodu Stepu Stepanovića. Kralj će otputovati u lov i ostati u lovu neodređeno vrijeme. Parlamentarna kriza, koja je otvorena verifikacijom H.R.S.S. mandata i demisijom Pašićevom, trajat će do početka maja. Vojska je već po svom uzvišenom pozivu: "sopra la lotte politiche"! Kao takva, vojska je veoma daleko od svake kombinacije da uzme vlast, ali generalitet s vojskom budnim okom promatra razvoj stvari. Dolazak H.R.S.S. kao nove političke sile vojsci je simpatičan, a istodobno i nije, jer vojska baš nema suviše mnogo povjerenja u H.R.S.S.... Nastalo je političko zatišje i nitko nema pojma kako stvari teku...

1. SVIBNJA Svi narodni zastupnici kluba H.R.S.S. stigli su u Beograd, i time se je kriza popela na svoj, tako dugo očekivani, dramatski vrhunac... Situacija je napeta kao nikad dosada. Krize je očajna, kriza je vertikalno i horizontalno podjednako bezigledna... Njegovo Veličanstvo Kralj je po svemu, što se iz dvora čuje, za parlamentarnu soluciju, pa su prema tome nade u uspjeh Opozicionog Bloka velike.

4. SVIBNJA Kriza može da se riješi svakog trenutka. Ljuba Davidović (Mrav) ostao je u dvoru čitava dva sata i prema tome, čini se, da je nada u uspjeh Opozicionog Bloka pojačana. Od beskrajno velike napetosti, koja traje, osjeća se u

parlamentarnim krugovima očit umor. Radikalna masa poslanika u parlamentarnom klubu permanentno vijeća. Kruna stoji pred sudbonosnom odlukom: ili će se u ovoj zemlji vladati parlamentarno, ili će ovom zemljom zavladati autokratija. Naša demokratija nije tiranska! Ako H.R.S.S. ustraje kod svog republikanskog stava, naponi Opozicionog Bloka, bez obzira što su demokratski, ostat će uzaludni...

7. SVIBNJA Sve mutno i nejasno, za rasplet nema nikakvih momenata... Veoma složenom taktikom radikali uspijevaju da opozicija ne dođe do izražaja. Igra se parlamentarnim principima veoma lakoumno... Situacija jednako zapletena i nikako ne može da se makne sa mrtve tačke. Kad bi Kralj donio bilo kakvu odluku u prilog radikalne vlade, ta bi odluka bila neparlamentarna, i po subjektivnom mišljenju Opozicionog Bloka nesumnjivo prozirna.

17. SVIBNJA Ljuba Mrav sastavlja uže koncentracionu vladu. U audijenciji, koja je potrajala sat i po, iznio je Njegovom Veličanstvu Kralju, u glavnim potezima, svoj plan. Omjer u parlamentu - rebus hic et nunc stantibus - 134:122. Ljuba Mrav ponio je u dvor statističku tabelu, grafički veoma precizno izrađenu, pomoću koje je demonstrirao Njegovom Veličanstvu, da se iz tabele lijepo vidi, kako je većina Opozicionom Bloku osigurana. Po solidnom uvjerenju radikala, na temelju iskustva koje su stekli mnogogodišnjom parlamentarnom rutinom, pad "uže koncentracione vlade Ljube Davidovića (Mrava)" matematski je osiguran. Neutralna vlada, u ovom trenutku, značila bi potpunu negaciju svih parlamentarnih principa, pa i više od toga, državni udar! Iz ambijenta, u kome se rješavala kriza spletkama, podvalama i neodgovornim verzijama u javnosti i u štampi, situacija je sada prenijeta u parlamenat.

27. SVIBNJA Svi su mandati H.R.S.S. verificirani. Skupština, u kojoj je vlada ostala u manjini, u katastrofalnoj manjini, odgođena je do 20. listopada.

Ovom iznenadnom odgodom povrijeđen je Ustav u prvom redu, a zatim, logično, i parlamentarizam. Opozicija sprema proglaš narodu sa tabelom 185-120. Opozicija saziva plenarnu sjednicu parlamenta, da spasi parlamentarizam po svaku cijenu. Zakletva poslanika H.R.S.S.... Svi govore o tome kako je sprovedena "revolucija odozgo", i kako je došlo do "državnog udara"...

28. SVIBNJA Šefovi opozicije Ljuba Davidović, Mehmed Spaho i pop Korošec u dvoru. Kralj je doznao za pismo koje mu je uputila opozicija... i on je pozvao gospodu Šefove opozicije da ga upoznaju sa sadržajem pisma. Šefovi opozicije u dvoru u četiri i po... U pismu opozicije naročito se ističe, da je proveden atentat na parlamentarno pravo parlamentarne demokratske većine. Ustav, parlamentarizam i svi principi demokracije bačeni su ad acta državnim udarom! Kriza je prema tome latentna, dani su vlade odbrojeni, i samim faktom što je opozicija upoznala Kralja sa sadržajem svoga pisma, kriza se ponovno otvorila formalno.

Manifest opozicije. Opozicija zahtijeva da vlada korupcije i nasilja odstupi. Invalidi. Agrar. Najviši Faktor treba da bude za Sporazum. Hrvati se bacaju iz parlamenta, a raspuštanje ove skupštine jeste državni udar. Tim raspuštanjem ugrožen je Suverenitet naroda. Opozicija traži neodgodivo i odmah saziv parlamenta, jer ne će da snosi posljedice!...

5. LIPNJA Radikalna partija uputila je pismo svim organizovanim članovima partije, da se sprema na organizovanu i odlučnu borbu, za očuvanje parlamentarnih i demokratskih principa, koji su u pitanju. Radikalna partija uputila je depešu Kralju. Kralj je primio novo pismo opozicije, u kome mu Šefovi opozicije javljaju, da je u krizi čitava državna politika. Stjepan Radić stigao je u Moskvu i ondje dao čitav niz revolucionarnih izjava. On stoji na čelu

jednog organizovanog pokreta, na čelu sa osamstotina hiljada naoružanih seljaka (tamburaša), i može da digne oružani ustanak u zemlji svakog trenutka! Stjepan Radić u Moskvi smatra sebe jedinim Političkim Faktorom! Samo revolucija može da spasi svijet!

7. LIPNJA Proglas demokratskog kluba organizovanim članovima demokratske partije: "Mi smo tu, i preko nas se ne smije prijeći!"

11. LIPNJA U radikalskom klubu ocrtavaju se konture novih grupacija. Svi prognostičari u Beogradu, koji vladaju tajanstvenim, zagonetnim, moglo bi se reći spiritističkim elementima krize, proriču da će parlamentarna kriza predati dušu Gospodinu koncem mjeseca rujna. Postoje tri izlaza: 1) šira koalicija, 2) uža koncentracija i izbori i 3), a taj je najvjerojatniji: generalska diktatura! Konsolidacija Države pomoću Vojne Diktature jedini je način da se Država postavi na svoje noge, da bi to dijete konačno prohodalo. U roku od pet godina Država će konačno uspjeti da prohoda. To je, relativno, veoma kratak rok!

26. LISTOPADA Kabinet bez stranačkih Šefova? Apolitički kabinet civilnih Lica? Generalski kabinet? Kabinet Bogdana Popovića? Kabinet Slobodana Jovanovića? Jovana Cvijića? Radićevci ulaze u Vladu? Koncentracija šira, uža, prijedlog da se postavi Vlada sa manje istaknutim političkim ličnostima, Pašićeva Vlada, Radić u Beogradu, likvidacija doktora Strškića, Vlada doktora Trumbića?...

27. LISTOPADA Nastavak pregovora za koncentraciju. Rješenje odgođeno do srijede. Ljuba Davidović u audijenciji predaje Njegovom Veličanstvu Kralju memorandum užeg Bloka Opozicije, to jest Vlade o novoj koncentraciji. Njegovo Veličanstvo Kralj prihvatilo je taj prijedlog i pozvalo Ljubu Jovanovića (Patka), da se posavjetuje s Patkom šta Patak misli o tom prijedlogu Ljube Mrava. Ljuba Jovanović

(Patak), na izlazu iz dvora novinarima: "Razgovarali smo o situaciji, radi se još uvijek na koncentraciji i to iskreno, i to srdačno!" Ljuba Davidović (Mrav) otputovao je u Vrnjačku Banju. Gospođi Davidović je u Vrnjačkoj Banji pozlilo, razlila joj se žuč od ogorčenja nad političkom situacijom. Zastoj u krizi. Njegovo Veličanstvo Kralj u utorak ne prima, niti stvara utorak kakve važnije odluke, jer je utorak nesretan dan po dinastiju Karađorđevića... (vidi "Kalendar jedne parlamentarne komedije", nav. izd., str. 337-411)

Poslije 90 godina: vječito vraćanje jednakoga?

Vratimo li se, nakon poučne povijesne reminiscencije, našem postizbornom parlamentarnom igrokazu u završna dva mjeseca 2015. godine, može li se doista sadašnji politički proces pregovaranja u nadmudrivanju oko formiranja parlamentarne većine i nove vlade smatrati već viđenom, suvremenom inačicom iste stare kvazidemokratske lakrdije? Premda, dakako: prvi put kao tragedija, drugi put kao farsa (kako bi rekao Marx).

Takva se prispodoba čini nedvojbeno pretjeranom, upravo neprimjerenom, pače i skandaloznom. Zar baš u svemu? Nad našim se današnjim parlamentarizmom ne nadvija opaka sjena diktature (vojne), a ni politički akteri ne prijete jedni drugima likvidacijom. No, je li pretjerano ustvrditi da, uza sve razlike, današnje negiranje demokratskog karaktera pregovaračkog procesa, s fokusiranjem na političke poteze i smisao postupaka Mosta u tom procesu, karakterizira "ambijent, u kome se rješava kriza spletkama, podvalama i neodgovornim verzijama u javnosti i u štampi"?

Umjesto da Most kao *prvozredan politički fenomen* shvate sasvim ozbiljno, programski i personalno, kao spoznajni izazov prvog reda, brojni analitičari i političari natječu se u "lupanju po Mostu", tako da u našim medijima dominira gadljivi diskurs

olakog omalovažavanja i bahatog dociranja kojim se mostovci osuđuju kao nesnosni smutljivci i mračni reacionari (kako se pravom upozorava Jurica Pavičić, vidi *Jutarnji list*, "Magazin", br. 882, 12.12.2015, str. 37).

Našim se zgađenim komentatorima čini da je ponašanje Mosta toliko iracionalno da izmiče svakom razumijevanju i toliko opasno da mora biti jednoznačno osuđeno i odbačeno.

Zašto se pojavljivanje novoga, pobjedničkog lica iz malega mista dočekuje s tako malo simpatije i razumijevanja? Zašto se sumnja u njegove intencije, opanjkava njegova osobnost, omalovažava njegov spektakularni izborni rezultat i tako krajnje olako previđa smisao njegovih postizbornih poteza? S nebeskih metropolskih visina lider se Mosta proglašava provincijalnim diletantom, licemjerenim vlastohlepcem u nepodnosivoj moralističkoj pozici mesijanskog poslanja, a zapravo klerikalcem, pod skutom Katoličke crkve u Hrvata (ne ide to bez neke urote). A Most u cjelini raskrinkava se kao raznorodna družba gnjavatora koja cijelu Hrvatsku kinji svojim nebulozama i političkim ekstravagancijama.

Nasuprot takvom medijskom linču, želio bih još detaljnije negoli dosada¹ pokazati kako se politički smisao Mostovih postizbornih kombinacija i poteza može racionalno obrazložiti. U tom cilju razlučit ću dvije jasno odijeljive faze: 1) nakon izbora do 7. prosinca; 2) od 7. prosinca do imenovanja mandatar 24. prosinca.

U ovom ću tekstu obrazložiti tezu da cijeli pregovarački proces svjedoči o politički mudrom, taktički djelotvornom djelovanju Mosta nezavisnih lista, koji je precizno spoznao i znalački koristio svoj *veto power* (kolokvijalno: potencijal ucjenjivanja) u

¹ U ovom pogledu preuzimam i znatno dopunjujem svoj komentar "Postizborni igrokaz i umijeće mogućega", objavljen na portalu časopisa *Politička misao*, 17. prosinca 2015. godine (vidi: <http://politicka.misao.com/postizborni-igrokaz-i-umijeće-mogućega>).

odnosu spram svojih političkih partnera.

Prva faza: početno odmjeravanje snaga

Hrvatski parlamentarni izbori u studenome 2015. godine bilo su do krajnosti personalizirani. Dva su lika posve dominirala scenom: Milanović i Karamarko. Krajnost takve personalizacije efektno je tijekom izborne kampanje iskazao čelnik koalicije Hrvatska raste riječima "glas za HDZ, glas je - za Karamarko!" Ta se dosjetka može s istim pravom primijeniti i na njega samoga te reći da je "glas za SDP, glas - za Milanovića!" Obično se naglašava da su nam njih dvojica u toku izborne kampanje zagadili javni prostor svojim međusobnim optužbama i prijetnjama, ali se znatno manje naglašava da su nas, hrvatske građane, gurnuli u teško beznađe pred izborom bez izbora. Njih su dvojica razmijenili salve međusobnih optužbi, kao da smo u vremepolovu koji nas vraća u manihejske podjele 90-ih godina, kada je valjalo birati između "rasnog konja" i "stoke sitnog zuba" (prema nezaboravnoj Tuđmanoj autokratskoj formulaciji). U tome verbalnom ratu prostačkog orgijanja, do "istrage vaše ili naše", mogao se razabrati, tko je umio slušati, eho onih davnih dana kada se samo čekalo kada će to nesretno višestranačje najzad i neopozivo počinuti u Gospodinu.²

² U tome smislu, i danas može biti instruktivno kazivanje dr. Mihajla Njegovana, slobodoumnog buržuja iz velebnog romana Borislava Pekića, *Zlatno runo*; evo kako je taj lik, godine 1940., sudio zašto u svakom demokratskom višestranačkom poretku opozicija "mora biti narodni neprijatelj":

"Po prirodi uobraženog, ali time ne manje ekskluzivnog prava na totalnu istinu, svaka partija mora polaziti od pretpostavke da sve ostale državu vode u propast. Jer, kad bi suverenitet nad političkom istinom, ma i fragmentarno, delila s konkurentskom, njeno postojanje ne bi imalo nikakvog smisla... Svaka partija, dakle, o svakoj drugoj mora po liniji *političkog kategoričkog imperativa* misliti rđavo. U protivnom bi sebe morala smatrati nepotrebnom. Protivnici nikad nisu u pravu, prema tome, za državu su pogubni. A šta su oni koji su za državu pogubni? Državni, narodni neprijatelji, razume se... Nije stoga čudo što mi, koji Parlament posmatramo s ulice, stičemo utisak da u njemu sede i o našoj se sudbini staraju sve sami idioti, lopuže i zlotvori... Po prirodi demokratije, ma koga izabrao, izabraćeš magarca, lopužu i narodnog neprijatelja.... Situacija, međutim, iako beznađna, nije baš sasvim teška. Očigledan izlaz je u nemačkoj ili ruskoj jednostranačkoj diktaturi..." (vidi Borislav Pekić, *Zlatno runo*, sv.

Lucidni prof.dr.sc. Inoslav Bešker duhovito je komentirao: "Trudili su se nesebično i uporno: Zoran Milanović je povlačio poteze koji su povećavali rejting HDZ-a, a Tomislav Karamarko je uspijevaao da SDP i partneri ostanu u vodstvu. U kampanji koja je kadikad sišla na najnižu razinu u četvrt stoljeća, uspješnijim se pokazao Zoran Milanović: HDZ je izbio na prvo mjesto i napokon pobijedio, jasno - ali nedovoljno za sigurnu i solidnu vlast" (vidi "Pravi državnički ispit za hrvatsku predsjednicu", *Jutarnji list*, 9.11.2015, str. 27).

Most se postavio kao mogući izlaz iz toga beznađa, u duhu slogana "glas za Most, glas je - protiv Milanovića i Karamarka". Još preciznije, "protiv Milanović-Karamarka", jer HDZ i SDP samo su prividno dvije stranke, a zapravo su frakcije iste interesne skupine koja godinama upropaštava hrvatsko društvo i državu. "Naš je cilj", govorio je uoči izbora Božo Petrov (u intervjuu Darku Hudelistu, 16.10.2015), "da na ovim izborima budemo 'jezičac na vagi'. Zamislimo situaciju da nijedna od dviju najjačih koalicija neće biti u stanju sama sastaviti Vladu. Što ćemo mi u tom trenutku napraviti? Objavit ćemo, i to na internetu, popis svih stvari, tj. reformi, koje, po našem mišljenju, treba što prije napraviti za pola godine, što za godinu dana, što za dvije godine... Tko se složi s našim prijedlozima, taj od nas dobiva suglasnost. Zapravo, HDZ i SDP za nas su jedno te isto, to je jedna te ista interesna grupa, a nas ne zanimaju pozicije i fotelje nego reforme, ponajprije reforma javne uprave, poreznog sustava i pravosuđa"; da bi samosvjesno dometnuo: "Kod nas ništa nije slučajno, a nije isključeno da upravo mi budemo ti na kojima će se, ubrzo, lomiti sastav iduće Vlade" (vidi Darko Hudelist, "Da, Most vodi prema HDZ-u ili SDP-u", *Globus*, br. 1297, 16.10.2015., str. 15-19; istaknuo - D.L.).

III, IRO "Partizanska knjiga"/OOUR Izdavačko publicistička delatnost, Ljubljana/Beograd, 1984, str. 349-351).

Tako se i dogodilo. S obzirom na izjednačenost izbornih rezultata dviju glavnih koalicija, Most je svojim iznimnim izbornim uspjehom stekao *veliku power* da bez njega nijedna od njih ne može konstituirati novu Vladu.

Most je dakle uspješno predvidio postizbornu situaciju u kojoj će se naći. A ako je to razumljivo potvrdilo njegovu političku samosvijest da točno zna što radi, kako razumjeti veoma važan i veoma sporan potez, koji je dva dana uoči izbora povukao njegov čelnik dr. Petrov? Naime, Petrov je u ime Mosta kod javnog bilježnika ovjerio izjavu, za koju se tvrdi da mu je neoprezno suzila manevarski prostor za pregovore, nagodbe i koalicije. Izjava zaslužuje da bude precizno navedena:

"Ako se Most nezavisnih lista *jednostrano* pridruži nekoj koaliciji ili koalira s nekom strankom koja je *upravljala Hrvatskom u posljednjih desetak godina* i omogućiti joj time većinu u Hrvatskom saboru, *jamčim da ću podnijeti ostavku na mjesto predsjednika Mosta nezavisnih lista*, te svoj eventualni saborski mandat staviti Mostu na raspolaganju".

"Zastupnici Mosta neće *pojedinačno* ulaziti u *razgovore* niti se *jednostrano* prikloniti nijednoj koaliciji ili stranci pomažući tako formirati vladu, *bez jasnih reformskih uvjeta i rokova koje može postaviti samo Nacionalno vijeće Mosta*" (istaknuo - D.L.).

Od izbora do danas taj se potez jednodušno ocjenjuje kao kontraproduktivan i nepromišljen, kojim se navodno Most gotovo samoonomogućio u postizbornom procesu pregovaranja s dvjema glavnim koalicijama. To je veoma važan prvi potez Mosta, čiji smisao valja precizno razjasniti. U komentarima se u pravilu navodi samo prvi dio citirane izjave, iz čega se onda izvlače jednoznačni zaključci o nevjerodostojnosti dr. Petrova, čijoj se riječi i obećanjima ne može vjerovati. Primjerice, komentatorica Sanja Modrić smatra Petrovljevu izjavu "samoubilačkom":

"Taj im papir... potpuno izmiče tlo pod nogama. Ako pogaze to u što su se zakleli, vjerodostojnost gube momentalno, a u politici nema gore kletve od toga". Kao potporu svojem apodiktikom sudu pritom navodi samo prvi, a znakovito ispušta drugi dio izjave, koji je politički odlučujući (vidi "Koprcanje u slijepoj ulici", *Novi list*, 3. prosinca 2015). Uporno ponavljajući svoju netočnu tvrdnju kao svojevrstu kletvu o nevjerodostojnosti Mosta, ova komentatorica gubi živce, da bi u tom stanju duha u nizu komentara poteze Petrova ocjenjivala "ludovanjem", "prljavom igrom", "prevarom"; uvijek nas iznova uvjeravajući da je "opće petljanje počelo još s onom bizarnom izjavom da Most neće u koaliciju ni sa SDP-om, ni s HDZ-om, koju je Petrov potpisao kod bilježnika i njime mahao na Trgu bana Jelačića. To sada djeluje kao podvala da se namame protestni birači" (vidi "Špageti vestern", *Novi list*, 22. prosinca 2015).

Čudesan je to postupak da nam se naoko sitnom podvalom nešto uporno podvaljuje kao krupna podvala! Jer, istaknimo još jednom, u izjavi se zastupnici Mosta, preko svog čelnika, samoobvezuju da se neće "*jednostrano* prikloniti nijednoj koaliciji ili stranci pomažući tako formirati vladu, *bez jasnih reformskih uvjeta i rokova koje može postaviti samo Nacionalno vijeće Mosta*" (istaknuo - D.L.). Što je tu nejasno i "samoubilačko"?

Nakon izbora, Most je postupio posve konzekventno, baš kako je i najavio da će učiniti: od dviju glavnih koalicija zatražio je da se očituju o njegovu paketu reformi, s rokovima za njihovu provedbu. Ali je istodobno povukao još jedan potez koji je izazvao je, i trajno izaziva, velike nedoumice, gotovo indignaciju: ponudio je ideju zajedničke tripartitne reformske vlade.

Dok se otvaranje pregovora o reformama s dvjema glavnim koalicijama očekivalo, dotle je

istodobno ponuđena ideja tzv. velike koalicije Mosta, Hrvatske raste i Domoljubne koalicije bila prvora-zredno iznenađenje. Otada se uvijek iznova zdvojno postavlja pitanje kakav smisao može imati Mostov prijedlog za zajedništvo u konstituiranju nove vlasti, kad se on uoči izbora nedvosmisleno izjasnio protiv koaliranja i sa SDP-om i s HDZ-om. Politička grupacija koja se uoči izbora izjašnjavala protiv koalicije bilo s jednome bilo s drugom stranom, poslije izbora se odlučuje suprotno, za koaliciju s obje!

Tim paradoksom započinje hrvatski postizborni igrokaz, u kojemu će, po mnogima, Most iskazati svoju političku naivnost, neiskustvo, diletantizam, nedosljednost. Mostu se jedino, barem na početku, priznavala zasluga za bitnu promjenu političkog ozračja, za otvaranje dijaloga o strukturnim problemima, umjesto jalovoga ideologijskoga rata i bjesomučne uzajamne dijabolizacije.

Kako razumjeti naznačeni paradoks s političkog stajališta logičkih prinuda "potencijala ucjenjivanja" kojima je Most raspolagao? Zašto je predložio ideju velike koalicije i zašto je na njoj tako uporno inzistirao? Zar nije znao da ona ne samo da nije nužna (premda je kriza duboka, ipak nismo u izvanrednom stanju), nego ni moguća (i za SDP i za HDZ nezamisliva)? A povrh svega, kad bi i bila moguća bilo kakva koalicija SDP-a i HDZ-a, zar time sam Most ne bi postao suvišan u konstituiranju Vlade?

Moglo se doista pomisliti da Most ne zna što radi: ideja je izgledala i nepotrebno i neostvarivom i suicidalnom. Početni dojam, međutim, veoma vara. Pri detaljnijem se razmišljanju pokazuje da je riječ o mudrom političkom potezu, u duhu slavne studentske šezdesetasmaške teze "budimo realni, zahtijevajmo nemoguće!" kojim se plodno proširuje politički prostor mogućega u realnom kontekstu. Proširuje se tako što se u pregovorima Mosta s partnerima pokazuje da partneri, dakako, uz *a limine*

odbacivanje "nerealne", "neprirodne" velike trojne koalicije, utoliko zdušnije i gotovo nekritički prihvaćaju paket Mostovih reformskih prijedloga i zamisli. Učinak je veoma efektan: ako se u razmjenama mišljenja postigla takva jednodušnost između trojice partnera u reformskoj politici, zar to ideju zajedničke reformske vlade ne čini plauzibilnom? Pogotovo stoga što se bez dvotrećinske većine reformske mjere i zakoni u Saboru i ne mogu provesti.

Da pojasnim: inzistiranje na zajedništvu tripartitne velike koalicije u formiranju izvršne vlasti, Most postupno sebe pozicionira ne kao treću političku snagu, koja bi se trebala prikloniti lijevoj ili desnoj koaliciji, nego kao središnju političku snagu koja od svojih partnera zahtijeva da se njoj priključe, točnije njezinoj ideji velike koalicije. Pritom se sam Most, takvom ucjenjivačkom pregovaračkom politikom, izložio barem dvostrukoj opasnosti.

Prvo, da i tzv. lijeva i uistinu desna koalicija odbace njegove ucjenjivačke pretenzije, da dvije masovne stranke stupe u veliku koaliciju ("pod eventualnim radnim naslovom 'Našla krpa zakrpu'", da opet navedem Beškera) i same formiraju Vladu. Opasnost se može činiti fiktivnom, ali zar je preteško zamisliti da SDP i HDZ, izmičući iznudi Mosta, mogu pojmiti da sami mogu dogovorno ponuditi mandatara (recimo, premijera i njegova zamjenika, koji bi se na pola mandata rotirali; kao što su, primjerice europski poslanici Andrej Plenković i Tonino Picula, koji su i do sada uspješno surađivali), koji bi na sebe preuzeo realizaciju reformske razvojne politike Hrvatske? Imena ovdje nisu važna, iako ih nisam naveo nasumce, pristojnih i doraslih ljudi ima u objema strankama.

Ideja je ipak nerealna ne prvenstveno stoga što i SDP i HDZ vode dva nedorasla i autoritarna političara, koji se međusobno ne podnose, a kojima kuka-vička vodstva tih stranaka ne mogu i ne usuđuju se

reći da imaju u svojim redovima sposobnije osobe, znatno primjerenije zahtjevnoj zadaći premijera reformske vlade. Mnogo je važnije da bi takva, vremenski oročena, koalicija tada morala preuzeti tešku obvezu da doista provede krupne strukturne reforme, koje su sve vlade do sada obećavale, a nisu učinile mnogo ili gotovo ništa. Primjerice, čime bi takva Vlada mogla opravdati skandalozni neizbor sudaca Ustavnog suda, kad dvije strane više ne bi mogle za to optuživati jedna drugu?

Druga se opasnost očitovala veoma brzo. Opasnost da se Most iznutra rastoči prijetnjama, ucjenama i vrbovanjem pojedinih svojih članova od strane prevejanih meštara glavnih koalicija. Opasnost je bila utolika veća što u sastavu Mosta nezavisnih lista nisu bili samo pripadnici homogene unutarnje jezgre Nacionalnog vijeća, nego i u parlamentarnim izborima njima pridruženi članovi, kao što su dr. Drago Prgomet i Stipe Petrina. Nije slučajno da su njih dvojica ubrzo otpali iz redova Mosta, ne samo zato što nisu odoljeli sirenskom mamljenju tzv. lijeve koalicije, nego prije svega zato što uopće nisu mogli razumjeti političku taktiku Mosta, pa su članka Mosta optuživali da je neodlučan i da odugovlači, da se zanosi vlastitim tlapnjama o velikoj koaliciji, umjesto da se bez prevelikog krzmana prikloni jednoj strani (ali da ta nije HDZ, koju je Petrina neuračunljivo prozvao strankom "hrvatskih nacista"). Most se s početka povijao pod tim kušnjama, broj se njegovih zastupnika smanjio za 4 zastupnika, ali se zato njih 15 uspjelo othrvati snubljenjima i ojačati svoje kolektivno samopoštovanje.

Proces je bio bitno otežan i zbog ustavnog običaja da Predsjednica Republike ne povjerava mandat odmah, izbornom pobjedniku, s rokom od mjesec dana da pokuša osigurati većinsku parlamentarnu potporu. Naime, još je predsjednik Mesič uveo običaj da se mandat povjerava onome koji

prvi uspije donijeti uvjerljiv dokaz, potpise zastupnika, da ga podržava barem 76 zastupnika (dakle, većina od ukupno 151 člana Sabora). S takvom potporom nije raspolagao ni relativni izborni pobjednik, čelnik Domoljubne koalicije Karamarko, a ni relativni izborni gubitnik, čelnik koalicije Hrvatska raste Milanović. Stoga je otvoren pravi lov na zastupnike u prikupljanju većinske podrške. U taj se lov znatno aktivnije i bez imalo skrupula upustio relativni gubitnik Milanović, s nevjerovatnom izlikom da je on izbore zapravo dobio! Tako se početna situacija ubrzo mijenja: dok Karamarko ostaje na svojih 59 zastupnika, Milanović svojim 56-oro zastupnika najprije pridodaje 3 zastupnika IDS-a, a zatim i 6 (od osam) zastupnika nacionalnih manjina i 1 zastupnika Reformista (Čačić). S tako osigurana 66 zastupnika, njemu nije bio nužno potreban Most u cjelini, kao desnoj koaliciji, nego samo dio zastupnika Mosta. Stoga se Milanović upustio u pridobijanje pojedinih članove Mosta, a njegovim čelnicima predlagao funkcije u vlasti (najprije, Petrovu, a zatim Podolnjaku da preuzmu funkciju predsjednika Sabora, što su oni otklonili). Znajući da je sastav Mosta heterogen i da su neki članovi skloniji lijevoj negoli desnoj koaliciji, započeo je akciju razbijanja Mosta i privlačenja pojedinih njegovih članova. Akcija je izazvala javnu sablazan i osudu u aferi s dr. Prgometom, nekadašnjim zamjenikom predsjednika HDZ-a, kojega tromi i taktički nevješti HDZ nije ni pokušao pridobiti na svoju stranu. Sablazan je izazvala činjenica da je "privatni" razgovor Milanovića s Prgometom bio medijski prezentiran kao klasična sačekuša, u cilju demontiranja Mosta na sastavne dijelove. Na tu je otvorenu javnu provokaciju Nacionalno vijeće Mosta reagiralo promptno i odlučno, ali i nedovoljno promišljeno, pozivajući se na to da je Prgomet prekršio gore citirani uvjet da "zastupnici Mosta neće

pojedinačno ulaziti u razgovore niti se jednostrano prikloniti nijednoj koaliciji ili stranci pomažući tako formirati vladu". Odluka Nacionalnog vijeća Mosta o prekidu suradnje s Prgometom zbog "soliranja" nije nerazumljiva, ali je pritom *modus operandi* bio drastično nedemokratski, politički nerazuman – nije mu pružena čak ni prilika da prisustvuje sastanku o njemu i pogaženo mu je pravo da objasni svoje pobude i postupke. Tom je aferom demokratski *image* Mosta bio bitno okrnjen, ali je njegovo jedinstvo ipak očuvano. Milanović je uspio izdvojiti i privući ukupno 4 zastupnika, okrnjio Most i sveo ga na 15 zastupnika, ali u daljem razbijanju Mosta nije uspio. Premda do samog kraja nije izgubio nadu da će mu to poći za rukom.

Da je i desnoj koaliciji bio potreban samo dio članova Mosta zacijelo bi se ponašala slično. Ovako se morala ponašati "principijelno" i zgražati nad beskrupuloznošću konkurencije. Budući da nije smio napadati Most, Karamarko se odlučio za napad na blok zastupnika nacionalnih manjina, vrbujući pojedine njegove članove; privukao je dvoje, s podjednakim manjkom skrupula (skandal s Raškovićem, trećim zastupnikom srpske nacionalne manjine).

Mora se osobito istaknuti da je blok manjinskih zastupnika propustio sjajnu priliku da konstruktivno doprinese racionalnom karakteru pregovaračkog procesa. Usprkos velikom političkom iskustvu njegovih najistaknutijih članova, prof.dr.sc. Pupovca i dr.sc. Radina, taj je blok pokazao žalostan manjak političke razboritosti i takta te se jednostrano priklonio tzv. lijevoj koaliciji. Da su se suzdržali, kao što su im elementarna logika i pristojnost nalagale³, da su se taktički povezali s Mostom i podržali ga u njegovim reformskim zahtjevima, bitno bi bili otežali,

³ Da navedem samo jedno pravodobno im upućeno upozorenje: "... pristojnost (politički fluidna kategorija) iziskuje da počekaju da se neka većina profilira, ne da oni presuđuju, što može biti legalno, ali nije baš legitimno" (vidi Inoslav Bešker, "Pravi državnički ispit za hrvatsku predsjednicu", *Jutarnji list*, 9.11.2015, str. 27).

ako ne i onemogućili beskrupulozni lov na parlamentarnu većinu, kojemu su i sami bili izloženi.

Ovdje valja otkloniti još jednu poteškoću u razumijevanju ponašanja Mosta u ovom procesu. Naime, krupne nedoumice izaziva tvrdokorno nastojanje Mosta da svoje uvjetovano priklanjanje bilo jednoj bilo drugoj glavnoj koaliciji javno predstavi i brani kao *oblik suradnje* a ne kao *veliku koaliciju*. Pritom se ponašao kao da je koalicija negativan, pežorativan pojam (otprilike kao famozne "fotelje"). Lako mu je predbaciti da ne zna što čini, još lakše da se time pokazuje kao politički diletant. Pa ipak, nije teško uvidjeti da to čini sasvim svjesno, da itekako zna što radi. Inzistirajući na tome da su samo za ravnopravnu suradnju s Domoljubnom koalicijom i koalicijom Hrvatska raste, a nipošto za koalicijski sporazum s njima, mostovci dovoljno jasno i politički samosvjesno ističu bitnu razliku između sebe kao autonomnog partnera i vazalnih koalicijskih partnera SDP-a i HDZ-a. Premda je to i inače bilo jasno, Most svojim stavom tako upozorava na čemeran prizor otužne sudbe nekoć moćnih liberalnih stranaka u koalicijskom zagrljaju bilo SDP-a (slučaj HNS-a) bilo HDZ-a (slučaj HSLS-a). Kako Mostu prigovoriti da bi bez njegova tvrdokornog inzistiranja na vlastitoj samostalnosti možda bijeda malih koalicijskih partnera bila manje uvredljiva i očigledna?

Tako završava prva faza postizbornog igrokaza. Most je odolio pritiscima i podvalama, ne samo svojih potencijalnih partnera nego i medijskih lešinara i pristranih analitičara. Nitko nije uspio steći parlamentarnu većinu, jer su obje glavne koalicije prihvatile njegove reformske uvjete. Svi se sveudilj slažu, ali nikako ne mogu da se slože!

Zaključimo li prvu fazu ovog postizbornog igrokaza sve do sastanka u "Esplanadi", ne vidim što se može zamjeriti pregovaračkoj taktici Mosta u političkoj igri živaca i nadmudrivanja. Šahovski

rečeno, Most je u igri s dvoglavim protivnikom promišljeno i smireno povlačio dobitničke poteze, uz samo jedan krupan ali ne i fatalan previd (način isključenja Prgometa) koji ipak ne može pokvariti ukupan dojam i utjecati na ishod partije. Čime je dospio u konačnicu u kojoj se njegov protivnik može eventualno izvući samo – patom.

Druga faza: put prema raspletu

Druga, završna faza pregovaračkog procesa započinje odlukom Mosta da umjesto dotadašnjih odvojenih razgovora upriliči zajednički sastanak triju aktera.

Odsada se pregovarački proces zaoštrava i gotovo se svakodnevno mora pratiti. Prema prćenju *Jutarnjeg* lista, događaji su tekli ovako:

7. PROSINCA U hotelu "Esplanada", na inicijativu Mosta nezavisnih lista, pred televizijskim kamerama održan je jednosatni međustranački sastanak, bez presedana u četvrtstoljetnoj povijesti hrvatskog parlamentarizma.

"Most nezavisnih lista jedini nastupa posve odgovorno, iskreno, bez kalkulacija i s istinskom željom za dogovorom kako bi se izbjegli novi izbori i opravdalo povjerenje građana. Također, Most će još jednom ponuditi rješenje za izlazak iz ove patpozicije u nadi da će obje strane shvatiti da njihovi dosadašnji potezi čine neizmjernu štetu hrvatskim građanima i odgađaju trenutak suočavanja s ključnim promjenama kroz koje Hrvatska mora proći. Most nezavisnih lista ovim putem poziva čelnike koalicija Hrvatska raste i Domoljubna Hrvatska na zajednički sastanak u ponedjeljak 7. prosinca u 12 sati."

Tako je glasilo poziv na sastanak, "svojevrsni ultimatum" čelnicima dviju glavnih izbornih koalicija da pristanu da im pred cjelokupnom javnošću čelnik Mosta otvoreno u lice kaže (ili ponovi, jer je to i ranije dovoljno jasno poručivao) da novu

reformsku vladu može podržati samo uz preduvjet da na njezinu čelu bude svim trima stranama prihvatljiva osoba. Čime je implicirao da to ne mogu biti ni Milanović ni Karamarko. Učinio je to samosvjesno, kao da je on sam mandatar nove Vlade. Bio je to efektan finale prve i početak završne faze postizbornog procesa pregovaranja, u kojoj je rijetko tko vjerovao da Most zna što radi, da govori upravo ono što misli i da može postići što je naumio.

Zašto, po sudu Mosta, mandatar nove *zajedničke* reformske vlade, na što sam Petrov ne pretendira, može biti samo svima prihvatljiv "nestranački premijer"? Očito zato što je to bio samo pristojan način na koji je čelnik Mosta ustvrdio da ni Milanović ni Karamarko ne mogu jamčiti provedbu reformsku politike.

Svu političku i simboličku važnost toga čina dobro je, premda ipak djelomično, prepoznala naša vodeća politička komentatorica Jelene Lovrić, koja je uz općenito priznanje Mostu na doprinosu depolarizaciji i razvojačenju hrvatskoga političkog procesa, uvjerljivo ustvrdila: "Milanović i Karamarko danas sjede za istim stolom i uspijevaju se podnositi. *Da ništa više ne napravi, Most je svoje napravio.* Ne moraju formirati zajedničku Vladu, ali strategija uzajamnog sotoniziranja HDZ-a i SDP-a, koja je cijelu *naciju držala kao svog taoca*, valjda je sasvim definitivno potrošena" (*Jutarnji list*, "Magazin", br. 882, 12.12.2015, "Magazin", str. 27; istaknuo - D.L.).

Samo djelomično ipak, jer je Most napravio bitno više od "uzajamnog podnošenja": uspio je zaobilazno iskazati gotovo opći sud naše demokratske javnosti o dvojici najnepopularnijih političara, o njihovu drugorazrednom formatu i po najblažim kriterijima demokratske kulture, znanja, marljivosti, organizacione sposobnosti. U proteklom mandatnom razdoblju Milanović se tako iskazao kao najgori premijer u našoj demokratskoj povijesti, a Karamarko svojim

sramotnim (ne)djelovanjem u Saboru samo najavio da ni on, avaj, ne bi bio ništa bolji.

Ako nas je Most samo riješio te dvojice osvjeđeno nesposobnih političara, ne mora više ništa učiniti, već je napravio ono što je do jučer izgledalo koliko nužno toliko i nezamislivo.

Ni ovaj treći pregovarački potez, izraz istinskoga političkog umijeća, nije izmamio medijsko odobravanje, nego je većina novinskih i televizijskih komentatora reagirala, kao i dotada, upadljivo razdraženo i žestoko se okomila na čelnika Mosta.

Na sastanku u "Esplanadi", Most je zatražio od obje koalicije da se u roku od tjedan dana izjasne o njegovim prijedlozima za sastav reformske vlade i moguću "nestranačku" ili zajedničku (čitaj: sposobnu) ličnost premijera. Petrov je zamolio svoje sugovornike da "dok traju pregovori, dogovorimo moratorij na međusobne optužbe". Pokazat će se - uzalud.

I Milanović i Karamarko loše su primili prijedlog. Izjavili su da prije odgovora moraju obaviti konzultacije u svojim strankama. "...Osnovno, i SDP-ovoj i HDZ-ovoj koaliciji ideja o zajedničkoj Vladi i dalje se čini nepodnošljivom. Jedni i drugi još žive u nadi da će baš oni s Mostom na kraju formirati vlast i tako nadigrati konkurenciju. Kipte od bijesa zbog zahtjeva i ucjena koje im Petrov isporučuje, ali nitko se ne usuđuje reći dosta i izaći iz igre. Zato Milanović i Karamarko vode svojevrsnu igru živaca" (vidi Jelena Lovrić, "I HDZ i SDP još se nadaju da sami mogu zauzeti Most", *Jutarnji list*, 8.12.2015, str. 2).

Ni nakon drugog kruga konzultacija na Pantovčaku, još nema mandatar. "Nažalost, i danas se pokazalo da nitko ne raspolaže potrebnom većinom" - kazala je predsjednica Grabar-Kitarović. Poručila je da neće nikome dozvoliti pritiske, bilo preko medija, bilo preko ustavnopravnih stručnjaka.

8. *PROSINCA* Igra živaca. Tko će prvi Petrovu reći NE? Ako Milanović izgubi strpljenje, dat će šansu Karamarku da nastavi pregovore s Mostom i formira Vladu. I obrnuto. Stav SDP-ove koalicije: nakon ovoga novi su izbori jedini moguć izlaz iz krize. Prevladavajući stav u HDZ-u: dogovor je moguć, ali izbori su ipak bolja opcija.

9. *PROSINCA* Karamarko Mostu nudi svog kandidata za premijera. Izvori iz HDZ-a tvrde da je riječ o ekonomskom stručnjaku koji se dokazao radom u inozemnim financijskim tvrtkama. HDZ vjeruje da mu pomaže SDP-ovo povlačenje, a SDP računa da HDZ neće dobiti glasove svih mostovaca. Koalicijski partneri SDP-a odbijaju prijedlog Mosta. Goran Beus Richembergh (HNS) oštro osuđuje Most da "pod krinkom traženja konsenzusa 'razgovara' ultimatumima, državu gura u blokadu sustava s nesagledivim posljedicama, sve vrijeme bježi od vlastite odgovornosti prebacujući je na druge i ako čitavu naciju tretira kao svoje pacijente ili stado ovaca, onda mora biti spreman da mu se kaže: dosta je bilo maltretiranja!" Pridružuje mu se kolega iz iste strančice Ivan Vrdoljak (Ministar gospodarstva u Milanovićevoj Vladi), istim tonom, optužujući Petrova da "mora prestati iscrpljivati hrvatske građane". Odbio je s indignacijom ideju velike koalicije, jer da nas ta ideja "vraća u vrijeme socijalističkog saveza i jednopartijskog sustava". Veliku koaliciju odbili su i HSU i Laburisti kao neprihvatljivu: "lijeva smo koalicija i ni u kojoj kombinaciji koalicija s HDZ-om ne dolazi u obzir" (predsjednica Nansi Tireli).

Odgovara im Nikola Grmoja, glasnogovornik Mosta. "Mi čekamo odgovor SDP-a, najveće stranke u koaliciji Hrvatska raste. Ne znamo što su se oni u svojim političkim trgovinama dogovorili pa im koalicijska Vlada kvari privatne interese."

10. *PROSINCA* Nikola Grmoja pojasnio: "Ako SDP odustane, to ne znači da će Most s HDZ-om

u Vladu. Pristane li samo jedna strana na formiranje zajedničke vlade s nestranačkim premijerom, mi ćemo nastaviti razgovarati s tom stranom, ali ostajemo otvoreni i za drugu da nam se naknadno pridruži."

Druga runda razgovora između čelnika Domoljubne koalicije i Mosta vodila se jučer u Šibeniku. Sastanak je trajao točno dva sata; čelnik Mosta sastanak je ocijenio zadovoljavajućim i konstruktivnim. Još jednom je pozvao obje strane da se izjasne o njegovu prijedlogu reformske Vlade s nestranačkim premijerom. Pozvao je "stranke iz Hrvatska raste da preispitaju svoje odbijanje formiranja tripartitne Vlade jer to je u ovom trenutku jedino moguće rješenje."

11. *PROSINCA* Prebrojavanje. Akcija za 76 glasova. Milanović je odlučan da konstituiru Sabor, ali zasada može računati samo na 73 ruke u Saboru (osim svojih 56 mandata, 3 IDS-ova, 6 manjinaca, po jednog Stipe Petrine, Čačića i Sinčića, računaju i na 3 mandata HRID-a i 2 HDSSB-a. Uz eventualnu podršku i zastupnice Lekaj Prljaskaj i 2 iz Bandićeve stranke, Hrvatska raste imala bi potrebu većinu od 76 zastupnika za konstituiranje Sabora. Umjesto Bandića, čiju podršku ne očekuju, lijeva koalicija nastoji pridobiti neke zastupnike Mosta (spominje se barem četiri). Karamarko: Milanović sprema puzaću državni udar! Most ne podržava ideju Zorana Milanovića da se Sabor formira pod svaku cijenu.

Održan sastanak Nacionalog vijeća Mosta. Ne postoji podjela. Petrov: "Da su se zastupnici Mosta htjeli prikloniti SDP-a, to bi napravili ranije".

12. *PROSINCA* Početak raspleta. Hrvatska raste prva odbila ideju velike koalicije. Glavni odbor SDP-a odlučio da ni pod koju cijenu neće u vladu s HDZ-om, a podržava Milanovića kao svog kandidata za premijera. Istodobno, SDP podupire nastavak razgovora s Mostom i nudi suradnju s njime

u formiranju Sabora i vlade. Nikola Grmoja nezadovoljan, ističe da je SDP odbio ključne uvjete na kojima inzistira Most, tripartitnu vladu i nestranačkog premijera. Grmoja poručuje: "Kakva je to suradnja ako žele isključiti HDZ, a mi želimo tripartitnu vladu?!" Iz Mosta poručuju: "Tko nas može prozivati da spašavamo HDZ? Ako do toga dođe, SDP će si biti sam kriv".

14. *PROSINCA* Domoljubna koalicija danas šalje svoj odgovor Mostu. Spremni su pristati na to da Karamarko ne bude premijer. Tripartitna vladu više nije realna, jer se SDP već izjasnio protiv nje.

15. *PROSINCA* Finale bitke za vlast. Most sve bliži vladi s HDZ-om. Predsjedništvo HDZ-a izbjeglo izravno odbiti tripartitnu vladu. Ostavljaju tu mogućnost otvorenom, uz konstataciju da je "ona zbog odluke SDP-a nemoguća i nerealna"; predlažu se "otvoreni razgovori" na osnovi kojih će Domoljubna koalicija i Most doći "do najboljih kadrovskih rješenja, što uključuje mogućnost razgovora o nestranačkom predsjedniku Vlade. Također, HDZ je spreman prihvatiti suradnju i s onima unutar lijeve koalicije koji podupiru reforme prema načelu stručnosti i odgovornosti". U iščekivanju kako će HDZ odgovoriti Mostu, SDP ne gubi nadu da još nije sve gotovo, a Milanović nervozno poručuje: "... Karamarko ili ja, mi smo jedini legitimni kandidati za mandatara, za nas su glasali građani, a sve ostalo je prevara birača".

Grmoja odgovara da Milanović nije u pravu. Parlamentarni izbori nisu izbori za premijera, nego za Sabor, a političku podršku ima onaj tko dobije većinu u predstavničkom tijelu. HDZ je u povoljnoj situaciji zato što "Milanović očito ne pušta premijersku stolicu".

Konzultacija predsjednice Republike s ustavnim stručnjacima, koji joj daju podršku u stavu da mandat može povjeriti samo onom tko dokaže da

raspolaze većinom. Nakon toga neugodan sastanak šefice države sa šefovima dviju koalicija. Milanović pokušao svima nametnuti svoj stav, nastojeći predsjednicu izbaciti iz postizbornog procesa, osporavajući stajalište ustavnih stručnjaka da predsjednica može raspisati izbore i jedina može sazvati Sabor.

16. *PROSINCA* Most i HDZ pregovaraju. Lider Mosta nije odbacio ni mogućnost da on bude novi premijer, a formiranje Vlade moglo bi biti gotovo za dva tjedna. Predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović poručila je "Hrvatskoj treba odgovornost, razboritosi i poniznost. Vremena je sve manje". Treći krug konzultacija kod predsjednice, bez mandataru.

Izvanredna konferencija za medije Zorana Milanovića. Oštro je napao Most da "ovo postaje ne Most nego *mostobran za povratak kriminalne organizacije na vlast*". Pozvao je dio članova Mosta da se suprotstave koaliciji s HDZ-om. Most se, optužuje, upušta u operaciju spašavanja HDZ-a, "ne Karamarka - on je u političkom smislu *hodajući mrtovac*". Suradnja s desnom koalicijom je nezamisliva, jer u njoj "ima rasista, fašista i ljudi koji su optuženi za teška krivična djela". Istaknuo je da ne mora biti premijer, ali da je alternativa tome "bezvlašće i kaos". Uvjerava javnost da u Mostu "ima dobrih i dragih ljudi", da Hrvatska raste ne želi "nikoga kupiti niti ucijeniti, igramo po pravilima", "vjerujem u ljudsko poštenje". Tvrđi da se obraća Mostu u cjelini, ali ujedno ne propušta insinuirati da u njemu ima ljudi koji su "promijenili pet stranaka i dva prezimena". Izdvaja Petrova kojemu priznaje da je "pošten", premda ga prethodno optužuje da je smisao njegova djelovanja spašavanje HDZ-a.

Grmoja navodi da Milanovićeva oštra poruka kako Most ne bi smio surađivati s HDZ-om budući da ima loše iskustvo s njima na lokalnim razinama, uopće ne stoji; kad smo rušili Stipu Gabrića Jambu, on je bio u *koaliciji sa SDP-om* (vidi Željka Godeč,

"Grmoja: HDZ stoji bolje, ali ćemo i s njima biti strogi", intervju s Nikolom Grmojom, glasnogovornikom Mosta, *Jutarnji list*, 15.12.2015, str. 3, istaknuo - D.L.).

17. *PROSINCA* Preokret u pregovorima. Milanović želi minirati dogovor HDZ-a i Mosta i Petrovu šalje otvoreno pismo u kojemu mu javno nudi mjesto premijera! U pismu napominje da je Hrvatska raste spremna, ako treba, ići na nove izbore te utvrđuje "mi bismo išli na isti način s istim listama i vjerojatno bismo bili jači od HDZ-a, a međutim *ne znam bi li Most nestao*". Suvereno prelazeći preko Milanovićevih prethodnih uvreda i insinucija, kao i preko pakosnih žaoka u pismu, Nacionalno vijeće Mosta pozdravlja odluku Milanovića da "nastavi javnu komunikaciju" i uključi se u nastavak pregovora. Most poručuje: "Ovime je ideja o tripartitnoj reformskoj Vladi u kojoj bi sudjelovali članovi sve tri stranke na čelu s nestranačkim mandatorom sasvim blizu realizacije". Petrov ističe da je nestranački premijer najbolje rješenje i precizira: "Mi bismo bili najsretniji kada bi to bila tripartitna Vlada. Ako se formira Vlada s jednom stranom, mene zanima način na koji će druga strana objasniti da ne želi promjene koje je u pregovorima prihvatila".

Petrov i Karamarko odgovaraju Milanoviću. Petrov odbacuje kao besmislene optužbe da je Most mostobran koji kriminalnu organizaciju HDZ vraća na vlast. Karamarko: "Milanović je zadnji koji može pričati o kriminalnoj organizaciji. Možda je on na čelu kriminalne organizacije" i dodao da pod time "ne misli na sve članove SDP-a jer vjeruje da su mnogi od njih ispravni".

18. *PROSINCA* Petrov ponudio Milanoviću i Karamarku sporazum o tripartitnoj Vladi, s podjelom mjesta po ministarstvima, Saboru i državnim tvrtkama i dao im rok od 24 sata da ponudu proče i o njoj odluče.

Milanović iz Bruxellesa poručuje da novi premijer mora biti bolji od njega. Don Ivan Grubišić, svećenik u mirovini, izvješćuje javnost da je Petrovu čestitao na rezultatima izbora, premda je svjestan da je Most "inicijativa koja uživa zaštitu najkonzervativnijeg dijela Katoličke crkve".

19. *PROSINCA* Sastanak u prostorijama Mosta, na dnevnom redu razmatranje prijedloga i potpisivanje sporazuma o suradnji u formiranju zajedničke Vlade. Karamarko se izjasnio prvi i odbio "potpisati bianco papir o podjeli ratnog plijena", prethodno se dogovorivši s Milanovićevem da treba ići na nove izbore. Na sastanku je vladala atmosfera međusobnog nadmudrivanja lidera SDP-a i HDZ-a. Milanović se odbio prvi izjasniti hoće li potpisati prijedlog sporazuma. Na Karamarkovo nukanje da to učini, riječima "šta se bojiš?", i dalje je odbijao da se prvi izjasni. Nakon nekoliko minuta, Karamarko se izjašnjava slijedećim riječima: "Baš si kalkulirao. Ja sam dogovorio s Predsjedništvom da to nećemo potpisati, pa ni nećemo". Na njegovo zaprepaštenje, Milanović je nakon toga hladno potpisao. Karamarko je odmah napustio sastanak i okupljenim novinarima se izjadio: "Ja kao čovjek to ne mogu potpisati". Potpis mu nije dopuštala savjest, zahvalio je Bogu što tu istu savjest ali i ponos ima HDZ-ovo Predsjedništvo, te dodao da je sretan zbog ovog scenarija jer mu je "pao kamen sa srca". Ali uza sve to moraliziranje izigranog političara, ostao je dovoljno priseban da vrata ne zalupi za sobom nego da izrazi nadu da će Most i prema njima biti obziran kao što je prethodno bio prema SDP-u: "Obično je Most imao naviku do sada oživljavati SDP kada bi dao neki negativni odgovor i kada bi ih jako, jako vrijeđali. Onda bi rekli, pa možda se Milanović predomisli, pa dođite opet... Baš me zanima hoće li to biti primijenjeno u našem slučaju".

Petrov i Milanović ostali su sami sa suradnicima

i sljedećih sat i pol vremena proveli u ugodnom razgovoru. Točila se domaća rakija. Nakon sastanka, zadovoljni je Milanović izjavio "Petrov ima legitimitet za premijera... Ja više neću biti premijer... Sebe ne vidim na nijednoj funkciji. Radit ću neki ozbiljan posao". Petrov je poručio: "Naši uvjeti su bili jasni. Tko ih ne potpiše, s tom stranom mi završavamo razgovore".

Vođa Domoljubne koalicije svojim je odbijanjem potpisivanja sporazuma stekao simpatije članstva i odobravanje konzervativnih krugova.

20. *PROSINCA* Nacionalno vijeće Mosta iznenadilo je javnost odlučivši da će ipak dati novu šansu Karamarku da se u roku od 24 sata vrati u pregovarački proces. Milanović nezadovoljan. Most potvrđuje da ne odustaje od tripartitne Vlade: "Jedino svi zajedno možemo promijeniti stvari. Sve ostalo je prljava igra. Tako i ovom putem pozivamo i HDZ".

Predsjednik HDZ-a prije ponovnog poziva Mosta izjavio je: "ja nisam osoba koja će napraviti salto mortale". U intervjuu za Novu TV, na pitanje je li ga Milanović na neki način prevario, odgovara: "Nije me prevario zato što smo bili čvrsti u odluci da nećemo potpisati. Nas dvojica smo se čuli. Zanimalo ga je što ćemo, ja sam rekao da nećemo potpisati. *On je čak predložio da zajedno dođemo pred kamere i kažemo da idemo na nove izbore. Stekao sam dojam da ni on neće potpisati. Nije me nasamario. On je samo pokazao trenutak velikog političkog nepoštenja. Moram priznati da smo se poslije smijali tome. Moram reći, to je kokošarenje, šibiciranje... Prevara i laž ne prolaze.*"

21. *PROSINCA* Most i SDP od predsjednice Republike traže još vremena za dogovor o Vladi. Karamarko: ne pristajemo na tripartitnu Vladu, ali razgovarali bismo s Mostom.

Sisački biskup Vlado Košić na svojem se Facebook profilu nekontrolirano obrušio na Petrova i Milanovića, silno ogorčen mogućnošću da Most

sklopi sporazum o Vladi s lijevom koalicijom. U noćne sate, "nakon uranjanja u otajstvo Božjeg dolaska na zemlju", u tako blaženom stanju duha spoznao je da je Most zapravo "mostobran za spašavanje SDP-a, tj. komunista". Što možda i ne iznenađuje od čovjeka kojemu se i inače priviđa crvena opasnost, pa je zavapio "neka nam se Bog smiluje", zgrožen neprirodnim vražjim paktom Milanovića ("stari lisac, lopina i prevarant") i Petrova ("naivčina i zapravo - izdajica").

22. *PROSINCA* Petrov dolazi na konzultacije kod predsjednice vidno uzrujan. Sat kasnije objavljuje: "Prekidamo razgovore s Hrvatskom raste jer su pokušali vrbovati naše zastupnike u posljednjih 48 sati". Međutim, ne želi otkriti koga se pokušalo vrbovati. Poziva se na odluku Nacionalnog vijeća da se tako postupi da bi se "zaštitili kako oni koje su nazivali, tako i oni koji su zvali". Njegova izjava novinarima, nakon sjednice Nacionalnog vijeća Mosta, o razlozima naglog razlaza s koalicijom Hrvatska raste, koja je ocijenjena blijedom i neuvjerljivom, u cijelosti glasi:

"Pet tjedana smo prolazili preko puno stvari, uzimali su nam saborske zastupnike, Prgometa i druge članove. Smatrali smo da možemo nastaviti s njima razgovore, makar su nas vrijeđali, nazivaju nas i fašistima, makar je i gospodin Podolnjak u Jutarnjem dobio onako lijepi marketing. Sve smo to zanemarili i rekli da ćemo biti dosljedni, da onaj tko potpiše papir mi s njime možemo računati na suradnju.

Ovo što se dogodilo u zadnjih 48 sati tijekom pregovora s koalicijom Hrvatska raste, da SDP zove naše članove i članove NV-a i traži njihovu podršku ukoliko razgovori ne prođu dobro, da daju podršku SDP-u i Zoranu Milanoviću za mandatara, stvarno je previše. Mi to nećemo pretrpiti i jasno smo rekli da je toga dosta. Jednostavno *ne mogu vjerovati da u*

trenutku kada razgovaramo o formiranju Vlade, mislite da sve ide dobro, predobro, da s druge strane možete očekivati ovako nešto".

Milanović je održao izvanrednu konferenciju za medije, na kojoj odbija optužbe: "zašto bismo to radili?" Zahtijeva da se pruže dokazi: "Neka se ljudi iz Mosta izjasne na koga je vršen pritisak". Čudi se otkud takve optužbe kad su igrali korektno i u dobroj vjeri, a Mostu ponudili mjesto premijera i pristali na sve njegove zahtjeve. Optužuje HDZ da "provodi policijsku-obavještajnu operaciju".

Šest sati kasnije Petrov dolazi kod predsjednice Republike Kolinde Grabar-Kitarović s Karamarkom i 78 potpisa. Predsjednica im daje 24 sata za dogovor o mandataru. Petrov objašnjava suradnju s desnom koalicijom: "Kad smo rekli da idemo s Domoljubnom koalicijom napadali su nas s lijeve strane da je to zato što smo navodno *fašisti*, a kad se definirala drugačija strana onda su me definirali *komunjarom*, danas sam opet *fašist*. Ne, ja sam uvijek isti".

Nakon što su otišli s Pantovčaka, čelnici HDZ-a i Mosta nisu gubili vrijeme, uputili su se na noćni sastanak u sjedište Mosta u Smičiklasovoj kako bi nastavili pregovore o Vladi. Pred novinarima su se pojavili poslije 23 sata. Sve će biti sutra jasno.

23. PROSINCA Nakon sastanka Mosta i HDZ-a u Sheratonu saopćeno je kako će za novog stručnog mandataru nove Vlade predložiti Tihomira Tima Oreškovića. Potpredsjednici će biti stranački ljudi. Karamarko: "On je vrhunski profesionalac". Petrov poručio kako je odabir odličan te da će uskoro biti "sve riješeno".

Karamarko je na Facebooku objasnio odabir mandataru nove hrvatske Vlade. Tihomir Orešković je poslovni čovjek svjetskog glasa, domoljub i vrhunski stručnjak. Legitimitet mu daju "njegova stručnost i Hrvatski sabor". Oспорavanje njegove legitimnosti osporavanje je logike parlamentarne demokracije,

jer mandataru Vlade bira upravo najviše predstavničko tijelo, a ne građani neposredno.

24. PROSINCA HDZ-ovci su ujutro čekali da mostovci odluče jesu li za suradnju s njima te podržavaju li njihov prijedlog za mandataru. U jednom trenutku iz Mosta se pojavila informacija da i dalje žele Petrova za mandataru, ali je to ubrzo demantirano. Karamarko i Petrov sve su dogovorili sami, bez svjedoka.

Točno u 17.40 sati na Pantovčak je kročio novi mandatar, a uz njega su bili Petrov i Karamarko. Nakon petog kruga konzultacija predsjednica je Republike povjerala mandat i dala 30 dana za sastavljanje nove 13. hrvatske Vlade Tihomiru Timu Oreškoviću, kandidatu desne koalicije i Mosta. Hrvatsku će voditi menadžer. Ima 49 godina, rođen je u Zagrebu, a odrastao u Kanadi. Obiteljski je čovjek s četvoro djece.

Novi mandatar, koji hrvatski govori s izrazitim engleskim naglaskom, pojavio se pred novinarima u 18.35 sati. Zahvalio je na iskazanom povjerenju. Poručio je: "Uložit ću svoje znanje i trud da formirano Vladu i počnemo rješavati probleme jer smo ovdje da služimo hrvatskim građanima. Pozivam parlamentarnu većinu i opoziciju da nam se pridruži. Nemam sto dana, a niti to ne tražim".

"Biti mandatar bez izborne potvrde je opasno i nečasno", izjavio je Milanović na konferenciji za medije. Milorad je Pupovac izvan sebe: "Politički prostor je kontaminiran. Ovo nije pregovaranje, ovo je jedinstveno u povijesti usuglašavanja (sic!), ne samo u Hrvatskoj (sic!)". Karamarko je uzvratio: "O kakvom legitimitetu pričamo? On je jedan vrhunski profesionalac, jedan od najbolje pozicioniranih poslovnih ljudi, Hrvata u svijetu. Mislim da je to izvanredno rješenje. Njegov legitimitet je njegov CV".

Umjesto epiloga - Božićna poruka Mosta nezavisnih lista

Odabirom mandataru parlamentarne većine možemo okončati praćenje našeg parlamentarnog igrokaza. Glavni protagonist, Most nezavisnih lista, svojom je neobičnom i neobično istinoljubivom božićnom porukom, objavljenoj na službenom Facebooku, veoma sadržajno rezimirao svoj doživljaj toka i rezultata pregovaračkog procesa. Nije riječ o vjerskoj poruci mira, ljubavi i skrušenosti nego o eminentno političkoj poruci hrvatskim građanima. Most nije zatajio svoje ogorčenje zbog pretrpljenih kušnji i medijskih objeda, ali ni svoju nadu u bolju budućnost hrvatskog društva i države.

"Božić 2015. će zasigurno ostati zapamćen kako u Hrvatskoj, tako i u glavama i srcima petnaestorice zastupnika MOST-a nezavisnih lista, njihovih obitelji i prijatelja.

Nasred smo oceana, a morski psi nam se približavaju. Koalicija Hrvatska raste nam nikada neće zaboraviti jer smo im uništili priliku da produže četverogodišnji nerad. Jedan *dio javnosti nas gađa kamenjem jer se osjeća prevarenim, a naš trenutni partner* u sporazumu o reformskoj vladi, Domoljubna koalicija, zasigurno ... nas smatra Mostom za dolazak na vlast. Nismo naivni ni slijepi. Samo trebamo vremena. Sada nam je Domoljubna koalicija partner. Za sada. Pokušaju li nas 'usisati' – dižemo ruke od svega", naveli su iz Mosta.

Ističu i kako su se "*nakon debakla s Hrvatskom raste, lomili oko novih izbora*". "Ali", dodaju, "treba biti realan: završili bismo opet u istoj pat poziciji. Ovo nam je bila jedina prilika za promjenu".

Naglašavaju i kako su "dobili prvu bitku".

"Imamo nestranačkog stručnjaka koji zna upravljati velikim sustavima. Sva lica koja godinama gledamo na političkoj sceni više ne predstavljaju našu državu. Predstavlja je respektabilan čovjek,

biznismen koji će, ako zna zaraditi za sebe, znati zaraditi i za Hrvatsku. Naravno, budno ga pratimo. A sada idemo u bitku broj dva: reforme i promjene. Nećemo dopustiti uhljebljivanje i kriminal. Nećemo dopustiti ista lica na čelima ključnih resora", naveli su iz Mosta.

Birače i hrvatske građane zamolili su "za strpljenje".

"Uvrede koje smo dobili zadnjih tjedana, vjerujemo, nisu izgovorene ni mnogim poznatim pljačkašima naše države. Dajte nam vremena, budite nam podrška. Po prvi puta imamo novu situaciju u Hrvatskoj. Pustite nas da se dokažemo. Želimo vam miran i blagoslovljen Božić! I ne zaboravite, nismo vam mi ukrali Božić. Krađu nam ga dvadeset godina. A mi vam ga, stručnim i nestranačkim mandatarom pokušavamo – vratiti. Baš zato, sretan Božić".

Zaključna razmatranja: ogledna škola demokracije

Ako mostovce pratite u duljem razdoblju, imate li na umu što su govorili u predizbornoj kampanji, uviđate da uvijek iznova ističu radikalnu tezu kako između SDP-a i HDZ-a nema bitne razlike, jer da je to ista interesna grupacija koja predugi niz godina upropaštava Hrvatsku. Ako je ta njihova aksiomska teza neodrživa ili neuvjerljiva, smatra li se da su među njima razlike uistinu bitne, bilo u korist SDP-a, bilo pak HDZ-a, tada se cijela politička platforma Mosta u cjelini raspada. Prema tome, po vlastitom samorazumijevanju, Most poslije izbora nije bio suočen s dvije različite i suprotstavljene strane, svim prividima usprkos; za njih je to bila jedna ista interesna grupacija koja se godinama zaklinje u reforme, a sve čini da ih spriječi. Stoga se Most našao u paradoksalnom postizbornom položaju: koga god da izabere za partnera, pogrešno je izabrao unaprijed. Što je napravio? Najavljivao je,

očekujući da će dobiti 10-ak mandata, da će biti jezičac na vagi. Ispostavilo se, međutim, da je dobio 19 mandata pa je umjesto jezičca postao vaga. Postao je prevažan. Pritisak na njega da se ne drži onoga što je namjeravao bio je prevelik. Naime, što su mostovci htjeli? Htjeli su, ovisno o rezultatima izbora, podržati jednu od strana, onu koja uvjerljivije prihvati njihove reformske uvjete, da formira Vladu; ali pritom ne ulazeći u izvršnu vlast nego je podržavajući kao manjinsku iz zakonodavnog tijela, kontrolirajući provedbu dogovorenih reformi s obzirom na zajednički utvrđene rokove. Kako im je težina bila prevelika, a očigledno su im i ambicije rasle, po mom sudu pozitivno, prejak je bio pritisak javnosti da uđu u izvršnu vlast. Postavilo se dakle pitanje kako formirati izvršnu vlast. Tada su oni istupili s idejom koja je izazvala sablazan, idejom tripartitne vlade u kojoj bi sudjelovali i Domoljubna koalicija i koalicija Hrvatska raste i Most. Svakome je pritom moralo biti jasno da Most to čini prvenstveno zato da ne bi ušao u vladu samo s jednim od ovih partnera. S obzirom na činjenicu da su Mostove reformske smjernice političkog djelovanja za budućnost podržale obje glavne koalicije, glavni problem je postao personalni: *svima prihvatljivo i sposoban mandatar reformske Vlade*. Barem je toliko moralo biti jasno da to znači da ni Milanović ni Karamarko to ne mogu biti. Nezamislivo je da bi se ova dvojica mogli dogovoriti tko bi u tripartitnoj vladi mogao biti čelni čovjek. Otuda je slijedio logičan prijedlog Mosta da mandatar treba biti nestranačka ličnost, što i dan-danas izaziva ogromne svađe i prigovore da bi takvoj osobi nedostajao demokratski legitimitet jer da bi to bila prevara birača, koji za takvu osobu nisu glasali. Takvi su prigovori i principijelno i kontekstualno neodrživi, a oni koji ih izriču uopće ni ne pokušavaju razmisliti o smislu tog prijedloga. Ponovit ću, baš ovdje Most treba shvatiti najozbiljnije

da točno zna što čini. Kad dakle predlaže izvanstranačkog premijera reformske vlade, tada čovjek mora suzbiti prvu reakciju čuđenja ili zgražanja i razmisliti prije nego što išta izrekne.

Prateći pomno poteze Mosta u ovom parlamentarnom igrokazu, moj je generalni zaključak da oni točno znaju što rade. Kao u šahovskoj igri, vide uvijek potez ili dva više od protivnika, osim u jednoj potpuno neočekivanoj situaciji. U toku cijelog pregovaračkog procesa, od samog početka, Most dovoljno jasno kaže da ne pravi nikakvu razliku između čelnika dviju glavnih koalicija, jer da ni jedan ni drugi ne mogu biti na čelu reformske vlade i jamčiti provedbu dogovorenih javnih politika. To je točka gdje su oni otvorili neku vrstu izlaza iz crnog beznađa u kojem smo se našli, jer je izabrati između Milanovića i Karamarka značilo da nikakvog izbora nemate.

Bilo je jasno da onaj tko prvi odustane od svoga čelnog čovjeka ima bolje izgleda da s Mostom sklopi koaliciju, ili sporazum o suradnji kako ga on zove. Govoreći kvazišahovski, tko bude prvi žrtvovao kralja (odnosno, u pravom šahu, damu), taj dobija partiju. Nije bilo dileme da je to Milanoviću nezamislivo, dok je Karamarko od početka najavljivao da bi on mogao, ako treba, odustati od premijerske funkcije. Dramatski rasplet započinje, naravno, kada je Milanović napravio salto mortale i odustao od stajališta, koje je utvrdilo glavno tijelo SDP-a, Glavni odbor, da on mora biti premijer i da nipošto ne pristaje na formiranje Vlade s HDZ-om. Što je bilo posve očekivano. Međutim, onda Milanović povlači potez koji nitko živ nije očekivao, a koji je i zastupnike Mosta morao zaprepaštiti: odrekao se svoje kandidature i javno predložio Petrova za mandatara nove Vlade. To se može tumačiti pragmatično, da je u posljednjem trenutku odbacio taštinu i htio spriječiti sporazum Mosta s Domoljubnom koalicijom. Znamo li Milanovićev politički i psihološki profil

nezajazljivog i beskrupuloznog vlasthlepca, svatko se morao sumnjičavo zapitati kakvu je smicalicu smislio. Po mom sudu, bila je očito riječ o jednoj vrsti javnog izazova ili javne provokacije Petrovu, u stilu: odbij, ako smiješ! Sluteći da je riječ o danjaskom daru, Petrov ipak nije ustuknuo, premda je njegova prva reakcija bila da to nije dobro rješenje, nego da je bolji nestranački premijer. Međutim, opet je pritisak prema njemu rastao da se najzad odluči preuzeti odgovornost i prihvati prijedlog. I on je onda to nevoljko prihvatio, kao moguću opciju. U slijedećem koraku pozvao je Milanovića i Karamarka u sjedište Mosta da potpišu sporazum o suradnji u formiranju zajedničke vlade, na čelu koje bi bila ili nestranačka ličnost ili "netko iz Mosta". Tu se odigrala scena koja bi se mogla ubuduće proučavati na Fakultetu političkih znanosti kao vrhunac politikantskog beščašća: bleferski namagarčivši Karamarka da se prvi izjasni i odbije potpisati, Milanović je zatim sporazum nonšalantno potpisao. Izgledalo je da je nakon toga Petrov osuđen na SDP, a da su Karamarko i Domoljubna koalicija ispali iz igre. Međutim, ni tada Most ne gubi živce i povlači pametan potez, dajući i HDZ-u rok da se predomisli. Baš kao što prethodno nisu bili zatvorili vrata SDP-u, kada se Most nije dao izbaciti iz takta nekontroliranim divljačkim nasrtajima koalicijskih partnera SDP-a (napose iz HNS-a, koji su optužili Most da je klerikalno-polijska grupacija) i samog Milanovića (koji je optužio Most da spašava HDZ).

Time dolazimo do konačnog raspleta, do najspornijeg poteza Mosta, koji je izazvao gnjev i moralno zgražanje javnosti. Most je u posljednjem trenutku prekinuo suradnju s koalicijom Hrvatska raste i sklopio sporazum s desnom koalicijom. Obrazloženje te nagle promjene partnera, koje je ponudio Petrov, za javnost je bilo nemušto i neuvjerljivo. Bio je optužen da mulja i vara građane, da

je pregovarao s koalicijom Hrvatska raste s figom u džepu. Petrov je, naime, prekid suradnje sa SDP-om obrazložio time da se SDP, i nakon sklopljenog sporazuma, pokazao vjerolomnim partnerom koji je vrbovao i otimao Mostove zastupnike. Upitan za dokaze, objasnio je da ne može otkrivati imena "kako zbog onih koje se nazivalo, tako i zbog onih koji su zvali". I opet, uvijek iznova, čovjeku se ne vjeruje. Vjeruje se Milanoviću koji negira optužbe i u pozici čistog pravednika zahtijeva da se podastru dokazi za takve optužbe. Zašto Petrov ne želi iznijeti konkretne dokaze, ako ih ima? Kome od njih dvojice vjerovati? Ako i ne vjerujemo Milanoviću, uvijek na sve spremnom, zašto obrazloženje koje je ponudio Petrov, koliko god mu inače vjerovali, zvuči nevjerodostojno? Razmislimo li i ovdje pomnije, nije preteško zaključiti da se Petrov našao u svojevrsnoj stupici, kao odgovorna javna osoba, da ne može "ponuditi dokaze" kako je Milanović grubo prekršio tek sklopljeni sporazum o formiranju vlade, vrbujući pojedine zastupnike Mosta. Naime, ako kaže tko je sve zvao i vrbovao a koga su zvali i vrbovali, izlaže opasnosti one koje su vrbovali (tko zna kakvim su prijetnjama bili izloženi), ali i one koji su vrbovali (ako su to činili po nalogu). Na Milanovićevu logičnu repliku "zašto bismo to činili?" Petrov ne može odgovoriti jedino uvjerljivo i logično "zato što se to stalno činili", jer bi se tada postavilo pitanje zašto je uopće tikve sadio s tako nepouzdanim i opasnim političkim partnerom, zašto nije ranije javnosti podastro "konkretne dokaze" o nečasnim radnjama i vrbovanjima. Pritom nije pitanje je li to Milanović doista činio ili ne, nego je li to mogao činiti, je li mogao zloupotrijebiti dio obavještajnoga represivnog aparata u te svrhe. A ako ga je ranije zlorabio (kao u slučaju Linić), zašto bi sada sebi uskratilo to zadovoljstvo u razbijanju Mosta? Može se možda predbaciti Mostu da je mogao i ranije uvidjeti s kakvim

džentlmenom ima posla, ali bi mu se prvenstveno moralo odati priznanje da je odolio napasti da se na stalne uvrede i podmetanja ne obazire nego da je slijedio svoj put. Uostalom, pokušajmo zamisliti da je Most odlučio ponuditi "konkretne dokaze" o razbijanju Mosta od početka pregovaračkog procesa, zar se time ne bi do kraja zagadio javni prostor međusobnim sumnjičenjima i optužbama, a javnost neopozivo uvjerila da je naša demokracija naprosto fasadna i da živimo u policijskoj državi?

Nakon epiloga, Petrov je objašnjavao razloge i motive odustajanja od suradnje s koalicijom Hrvatske raste. Zapitao se kako je moguće da ima tako malo "čestitosti u medijskom prostoru": "... postupci koje su napravili čelni ljudi koalicije Hrvatska raste zadnjih 6 tjedana, u odnosu na postupke koje smo napravili mi, da je imalo postojalo čestitosti u medijskom prostoru, da se racionalno gledalo što je tko govorio, a pri čemu je ostao, onda bi se moglo zaključiti tko ima veći kredibilitet. Nije mi normalno da se više vjeruje osobama koje su javno rekly da bi ponovile isto u slučaju Prgometa i koje su radile sve što su oni nama, a nas se naziva lašcima. Zanimljivo".

Dodao je "da nas SDP nije pokušao prevariti, govor biskupa Košića sigurno bi me natjerao da idem ulijevo, s koalicijom Hrvatska raste... Crkva može i treba reagirati na anomalije u društvu, ali ne smije zauzeti stranu... pojedinci u Crkvi ne smiju imati toliku slobodu da definiraju tko je izdajica" (vidi Tea Romić, Intervju s Božom Petrovom", *Večernji list*, 7.1.2016, str. 6-7). U drugom intervju na istu temu, Petrov priznaje da ga je "objava biskupa Košića istovremeno razočarala i naljutila... Ponekad u meni zna proraditi inat i da je bila jednaka situacija između SDP-a i HDZ-a, pismo biskupa Košića moglo je samo proizvesti suprotan efekt" (vidi Ivanka Toma, "Božo Petrov, čelnik Mosta. Most nikada neće biti klasična politička stranka", *Jutarnji list*, "Magazin",

9.1.2016, str. 30).

Dakako da je Most od samog početka skloniji HDZ-u negoli SDP-u. No nije riječ o svjetonazorskom i osobnom nego o političkom opredijeljenju. Zašto je logičnije da se prikloni HDZ-u negoli SDP-u? Iz dvaju razloga. Ponajprije, SDP je bio na vlasti i pokazao što može i zna. Izbori nisu situacija u kojoj se građani odlučuju jesu li za jednog ili za drugog, nego u kojoj se pitaju zaslužuju li ovi koji su na vlasti da ostanu na njoj. Ne može biti dileme: ne zaslužuju! Ali ako postavite zatim pitanje jesu li možda čak i od njih gori ovi koji će doći na vlast ako one prve skinemo, odgovor ne može biti jednoznačan, premda izgledi mogu biti mali i neizvjesni. Dakle, sa SDP-om je sasvim sigurno da Most ne može uspjeti, reformske su zadaće preteške i preriškantne. S HDZ-om se pak može nadati da će uspjeti ne samo zato jer se kao dosadašnja opozicija tek treba pokazati je li voljan ili nije izvršiti taj reformski program, nego prvenstveno zbog toga što HDZ i SDP nisu u simetričnoj relaciji. To je i drugi, odlučujući razlog za političku suradnju s HDZ-om. Naime, HDZ je daleko najmoćnija hrvatska stranka, ako je uopće politička stranka, a ne masovni pokret. Ako je glavni, civilizacijski programski zahtjev Mosta bitno jačanje još veoma krhke i slabe pravne države, glavna je zapreka u tome što je sadašnja hrvatska država *partijina, dakle hadezeovska država*, pa je stoga može razmontirati samo HDZ i to tako da bude prinuđen da to učini. To je funkcija Mosta. I on je to dobro razumio. Natjerati moćnike da se povinuju imperativima prava ("privesti ih poznaniju prava" - Njegoš), primjerice, da pravosuđe oslobode svog čeličnog stiska, ekonomiji i poduzetnicima poklone povjerenje i otvore prostor djelovanja, a ljudima osiguraju pravnu sigurnost i zaštitu. Most vjeruje da je to moguće, da on to može, da je to njegova moralna obveza i kategorički politički imperativ. Precjenjuje

li svoje snage?

Teško je ne biti impresioniran kako su mostovci izdržali sve kušnje s kojima su bili suočeni. Teško je, ako je uopće moguće, pronaći u nas 15 drugih ljudi koji bi sve ovo šamaranje, nerazumijevanje javnosti i stalne napade izdržali, a da se ne raspadnu. Njima je zbog toga silno moralo ojačati kolektivno samopostovanje. Od početnih 19 otpalo je njih četvero, bilo bi jedva zamislivo da nije nitko otpao, ali se daljnje osipanje nije dogodilo, premda su se pritisci pojačavali sa svih strana. Kada se još zna da nije riječ o homogenoj skupini, da su neki među njima skloniji HDZ-u, neki pak SDP-u, njihova sposobnost samoodržanja pravo je malo čudo. Mogli su izdržati samo tako što su vjerovali jedni drugima, što su demokratski odlučivali, što su ih kušnje i pritisci jačali a ne slabili. I što su vjerovali svojem čelnom čovjeku, dr. Petrovu. Utoliko ne vidim niti jedan valjan razlog da mu ne vjerujemo i mi na riječ, i kad se s njime slažemo i kad ne mislimo kao on.

U tom svjetlu valja suditi o krajnje neodgovornim optužbama na račun čelnika Mosta da je lažov, ništa manji nego čak i veći od Milanovića i Karamarka. Primjerice, evo kako jedna komentatorica argumentira presudu o nevjerođostojnosti dr. Petrova. Iznosi dva argumenta. Prvi, moralnoj joj je sumnjiva "famozna izjava" ovjerena kod javnog bilježnika, iako se nije potrudila da izjavu u cjelini pročita i razumije (o tom je potezu Petrova bilo riječi, ali ponovimo da se tom izjavom zastupnici Mosta samoobvezuju da neće "jednostrano" podržati nijednu od koalicija u formiranju vlade, "bez jasnih reformskih uvjeta i rokova koje može postaviti samo Nacionalno vijeće Mosta"; što su i učinili, jer "jednostrano" ne znači prihvaćanje jedne od strana, nego podršku onoj koja prihvati njegove reformske uvjete). Drugi, Petrovu se zamjera nedosljednost jer da je stalno inzistirao na nestranačkom stručnom

premijeru, a "isti taj Petrov pristaje biti premijer. Pa koga briga što nije nestranački niti stručan". Pritom se hotimično previđa da je sporazum o suradnji uključivao stavak da će premijer biti nestranačka osoba ili "netko iz Mosta". Ne uvažava se da je Milanović svojim javnim prijedlaganjem Petrova za mandatara, čelnika Mosta uspio dovesti u iznudicu da mora izabrati manje zlo između odbijanja i prihvaćanja prijedloga s kojim se ne slaže. Uz malo zle volje, svaki se njegov izbor mogao tumačiti pogrešno, bilo da je megalomanski ambiciozan, u slučaju prihvaćanja, bilo da neodgovorno odbija dužnost reformskog premijera, u slučaju odbijanja (vidi Suzana Barilar, "Pregovori u kojima su svi lagali", *Jutarnji list*, 23.12.2015, str. 31).

Nakon raspleta, Petrov je objašnjavao zašto je morao odustati od suradnje s koalicijom Hrvatska raste, premda je izgledalo da bi u toj suradnji imao funkciju premijera, a Most bi dobio sedam ministarstva, što je znatno više od onoga što je uspio postići u suradnji s Domoljubnom koalicijom. "Sebe nikada nisam želio vidjeti ni na kojoj poziciji. Nisam se zamišljao kao premijera, ni kao potpredsjednika Vlade, ministra ili saborskog zastupnika... U trenutku kada su se okolnosti promijenile i kada se od mene tražilo da preuzmem dužnost premijera, to nije bila ugodna situacija... Ako ste imalo odgovorni, to vas mora zabrinuti. Odluka mi nije bila lagana, ali kako smo već krenuli u sve, prihvatio sam je. No, mnogo je važnije bilo s kim razgovaramo te je li druga strana iskrena, i to je, zadnjih 48 sati bio problem" (vidi Ivanka Toma, "Božo Petrov, čelnik Mosta. Most nikad neće biti klasična politička stranka", "Magazin", 9.1.2016, str. 29-30).

Kratak osvrt zaslužuje i pokušaj da se nagađa tko stoji iza Mosta, određenije, da se Most sumnjiči da je zapravo politički projekt Katoličke crkve. Tumači nam se da je u parlamentarnim izborima Crkva

uskratila podršku Karamarku, a podržala Most kao izrazito konzervativnu grupaciju i svjetonazor, proisteklu iz procrkvene stranke Hrast, čiji je nekadašnji član bio i Božo Petrov. Tome u prilog da svjedoči zadovoljstvo Crkve rezultatima izbora, koje je izrazio nadbiskup Želimir Puljić, predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, u izjavi: "Parlamentarni izbori koji su iza nas pokazali su uobičajene prednosti i nedostatke. Čini se da nam društvo napreduje u usvajanju pravila demokracije. Onima koje su birači izabrali želimo puno snage, mudrosti i sloge u obnašanju časnog posla u Parlamenta i u Vladi". Čak nas se uvjerava, s pozivanjem na "visokopozicioniranog svećenika s Kaptola", da je "Crkva prepoznala 'hrvatskog mesiju', spasitelja društva u nesuđenom svećeniku i čelniku Mosta Boži Petrovu, kojega mnogi zovu 'velečasni'". Biskupi su stali iza Mosta zbog stavova o istospolnom braku (vidi Tea Kvarantan, "Napustili HDZ i izabrali Most", s naslovom "Kardinal Bozanić je Karamarku čak savjetovao da odstupi", *Express*, br. 281, 20.11.2015, str. 49). Stalno suočavan sa svjetonazorskim pitanjima i odnosom prema Crkvi, Petrov je uvijek iznova i očitito uzalud objašnjavao da, uza sve poštovanje spram Crkve, na njega i njegove političke stavove i odluke ne utječu niti mogu izravno utjecati crkveni dostojanstvenici ("Ljuti me što stalno moram objašnjavati iste stvari. Rekao sam da na mene *Crkva i pojedinci iz Crkve nemaju i neće imati utjecaja*, i to je tako", Ivanka Toma, "Božo Petrov, čelnik Mosta. Most nikada neće biti klasična politička stranka", *Jutarnji list*, "Magazin", 9.1.2016, str. 30). Mnogo više od naših novinara, Petrovu su, čini se, na riječ vjerovali u Crkvi i ničim nisu htjeli vršiti pritisak na njega da se opredijeli za suradnju s HDZ-om. Vidjeli smo kako je Petrov reagirao na bezočni ispad biskupa Košića, nema razloga da mu i u tome ne vjerujemo. A umjesto da naša kritička javnost snažno izrazi osjećaj

zadovoljstva i olakšanja da je najzad razvrgnuta višedecenijska fatalna koalicija ili bogohulni istospolni brak između HDZ-a i Crkve u Hrvata (naoko univerzalne ili katoličke), sumnjičavo se vrednuje Most kao procrkvena, klerikalna stranka. Kao da Crkva u nas ne može podržati ništa što je pametno i pošteno, naprimjer vladavinu zakona i politiku ljudskih prava, borbu protiv korupcije i kriminala.

Ponašanje Mosta u pregovaračkom procesu, zaključno, ocjenjujem oglednom školom demokracije. Tko je htio i znao vidjeti i slušati mogao je uživati u poučnoj lekciji kako se može mali izboriti u natjecanju s velikima ako ima jasne principe, ako ima karakterne, pametne i hrabre ljude, kao što ih Most ima. U stalnom pregovaračkom nadmudrivanju i igri živaca, mostovci se su pokazali za klasu sposobnijim političkim igračima od nemoćnika tzv. lijeve i uistinu desne koalicije.

Pregovaračka politika Mosta školski je primjer političke razboritosti, kad je akteru jasan cilj kojemu teži i kad je dovoljno pametan, lukav i uporan da ga i ostvari. Kao i u šahu, to znači odabrati varijantu prema protivniku, biti dobar psiholog i predvidjeti moguće poteze protivnika, zavarati protivnika lažnim napadom na jednom krilu a udariti iznenada na drugome, imati čelične živce i dobro rasporediti vrijeme da ne zapadneš u vremensku iznudicu. Ovu je partiju dobio: reformska vlada plus reformski, "nestranački" premijer. Svjestan je da time meč tek počinje, igra se na četiri-pet dobivenih partija.

Ekonomska i politička liberalizacija hrvatskog društva gotovo je onemogućena sustavom koji joj se opire, koji ne dozvoljava ekonomiji da djeluje po logici maksimiranja svojih resursa, dok država ima višak represivnih i koruptivnih, a manjak regulacijskih mehanizama. Mi imamo sustav koji je strukturno sličan s režimom do '90. godine: kao što je nekoć Savez komunista jednom rukom zagovarao

a drugom onemogućavao radničko samoupravljanje i socijalističku demokraciju, tako i HDZ jednom rukom zagovara a drugom onemogućuje da se hrvatska država uspostavi kao demokratska i pravna zajednica. Kamen su kušnje represivni aparati države, koji su bili i ostali izvan pravne i demokratske kontrole i instrumentaliziraju se za međusobne obračune. A mogu biti pod kontrolom samo uz postojanje i djelotvorno funkcioniranje neovisnoga, kompetentnog i hrabrog sudstva. Koje ga ne samo da nemamo, nego ga se svim silama onemogućuje. U tom je smislu, veoma znakovita kriza s Ustavnim sudom, za koju su podjednako krivi i SDP i HDZ. To je jedna od ključnih točaka u kojoj se pokazuje koliko je Most u pravu kada tvrdi da u nekim ključnim elementima između SDP-a i HDZ-a nema razlike. Neizbor ustavnih sudaca civilizacijski je skandal prvog reda. A tehnički je premijer (Milanović) čak sebi dopustio da sramotno izvali, „šta će nama Ustavni sud?“ A onda, valjda, šta će nam i Ustav...

Ovi parlamentarni izbori nudili su nam (ne)izbor između perpetuiranja sadašnjeg stanja, u kojemu Hrvatska tobože raste i snažne konzervativne tendencije da se Hrvatska vrati u prošlost na programu imperativne kroatizacije. Između loše sadašnjosti i još lošije prošlosti. Nasuprot toj beznađnoj alternativi, pojavio se Most nudeći projekt budućnosti. U tom se smislu važnost i uloga Mosta ne mogu precijeniti. A njegovo pojavljivanje, uspjeh na izborima i ponašanje u pregovaračkom procesu, otkrivaju nam dvije stvari. Najprije, u realnom nam je svijetlu, i za najširu javnost, pokazan drugorazredni format naših vodećih političara, sav njihov jad kad su prinuđeni razgovarati argumentima, a ne s pozicije moći. Zatim, još važnije, nadmoć Mosta, napose dvojca Petrova i Grmoje nad tobože nacionalnim političarima Milanovićem i Karamarkom, silno je

ohrabrenje da u ovoj našoj Hrvatskoj, i u mjestima kao što je Metković (a nema razloga vjerovati da je drukčije u Čakovcu ili nekom drugom mjestu), postoje ljudski potencijali koji mogu trgnuti našu zemlju iz beznađa i otvoriti joj razvojne perspektive. Ako se pak, nasuprot tome, zastupa teza, opasno pogrešna i nekrofiska, da je Most gori i od SDP-a i od HDZ-a, onda to znači da nam je svaka budućnost do daljnjega uskraćena.

Jedna od velikih političkih kušnji s kojima smo suočeni jest opasno diskreditiranje ne samo dviju glavnih naših stranaka, HDZ-a i SDP-a, nego i višestranačja kao takvoga. A time i demokracije kao poretk. Svijest o toj opasnosti navela je neke moje kolege politologe da Most optuže za razbijanje stranačkog pluralizma i demokracije. Ali optužba je upućena na pogrešnu adresu, pojava i djelovanje Mosta samo su simptom dubinske krize našeg stranačkog sustava. Kad Most konstatira da su SDP i HDZ zapravo samo frakcije iste političke klase koja je monopolizirala vlast, to je samo konstatacija neodrživog stanja naših stranaka, a ne argument protiv stranaka kao takvih. Nitko ozbiljan ne može zanijekati suštinski programski i demokratski deficit naših vodećih stranaka. Niti je SDP stranka socijalne demokracije, niti je HDZ stranka kršćanske demokracije, niti su HNS i HSLS stranke liberalne demokracije. Sve se naše stranke dakle lažno predstavljaju i zamračuju realne društvene podjele i idejne rascjepe. Naravno, bez stranačkog pluralizma nema ni demokracije, ali samo ako stranke shvatimo ozbiljno, kao moćne političke organizacije koje su prvenstveno *udruženja slobodnih i samosvjesnih građana*, a svoj svjetonazor ili interes, koji je uvijek partikularan i uvijek samo jedan od mogućih, pokušavaju uzdići na razinu države i učiniti općeprihvatljivim. Inače su stranke, kad su privatne i sektaške organizacije, glavna opasnost za demokraciju, s opakom tendencijom prisvajanja

države kao privatnog vlasništva. U demokratskom društvu podrazumijeva se i njeguje pluralizam i miroljubiva kompeticija različitih svjetonazora i interesa, koji se iskazuju u političkim strankama koje su uspješne samo u mjeri u kojoj su sposobne uvjerljivo departikularizirati svoju vlastitu poziciju i reći: „To nije samo naše stajalište, to je najbolje za Hrvatsku.“

Želimo li, na kraju, izvući pouke iz ovoga našeg parlamentarnog igrokaza, tada valja upozoriti barem na dvije opasnosti. Prva je ako se Most ne shvati kao jednokratna pojava, otvaranje perspektiva u danom kriznom kontekstu, politički korektiv u situaciji međusobne blokade naših vodećih političkih stranaka, nego kao sistemska pojava osporavanja logike stranačkog organiziranja, tada bi njegova uloga mogla biti opasna da opasnija ne može biti. Druga se očituje u krajnje neodgovornom izrugivanju pregovaračkom procesu kao "gnjavaži" i "cirkusu", kao lakrdiji bez granica, uz potpuno odsustvo svijesti da se time osporava sama logika demokratskoga političkog procesa kao pregovaranja, nadmudrivanja i kompromisa. Sada kada smo baš takvu demokraciju vidjeli na djelu, kao da smo smjesta ustuknuli, svjesno ili nesvjesno zagovarajući neki oblik diktature, u kojemu neće biti takvih natezanja, mrcvarenja i kompromisa, ali ni nas kao hrvatskih i europskih građana.

Ekskurs I: napomena o medijskoj halabuci protiv Mosta

Moramo se detaljnije zapitati i o razlozima začudnog suglasja u osporavanju Mosta i njegove uloge u pregovaračkom procesu. Postoji li ikakvo iole uvjerljivo objašnjenje za to? Nije dovoljno ustvrditi da medijska hajka protiv Mosta svjedoči o površnosti pristupa i analiza brojnih naših komentatora, koji novom fenomenu pristupaju olako i bez

pravog razumijevanja. Tko bi mogao i pomisliti da je moguće doživjeti puno suglasje između tako različitih i inače u gotovo svemu suprotstavljenih komentatora, kao što su, primjerice, Sanja Modrić (i drugi iz *Novog lista*), Gojko Drljača, Ante Tomić, Ivanka Toma (i drugi, premda ne i svi, iz *Jutarnjeg lista*), Nino Đula (i drugi iz *Globusa*), Milan Ivkošić (i drugi, premda ne i svi, iz *Večernjeg lista*), Ivan Viočić (i drugi iz *Telegrama*), Petar Božović (i drugi iz *7dnevno*), Marinko Čulić, Zoran Daskalović, Nikola Bajto, Viktor Ivančić (doslovno svi iz *Novosti*)? Kako razumjeti ovo intrigantno jednoulje kad su među analitičarima i mnogi koji su godinama, na mnogo žešćim kušnjama, posvjedočili svoju intelektualnu lucidnost i ljudski integritet?

Možda se nekim elementima odgonetanja možemo približiti osvrnemo li se na primjer naše elitne komentatorice Jelene Lovrić. Na najbolji primjer, jer uvjerljivo se pokazala najboljom. Netom nakon izbora, u svome je prvom komentaru prepoznala da je Most "politička opcija s karakterom", da javnost mostovce doživljava kao "skromne, poštene i principijelne"; ocjenjujući političke potencijale Mosta čak je ustvrdila da "više nije uopće nerealno da budući premijer bude iz njegovih redova" (vidi "Velika izborna pljuska SDP-u i HDZ-u", *Jutarnji list*, 9.11.2015, str. 16). Vrhunac njezina razumijevanja ponašanja i mogućih dometa poteza Mosta pokazuje njezin briljantni komentar "Ideja velike koalicije najpoštenije je i najbolje rješenje za Hrvatsku". Uz veoma oštre objekcije na račun načina na koji je Most obračunao s Prgometom ("poput prijekog suda"), J. Lovrić superiorno obrazlaže zašto vlada nacionalnog jedinstva u provedbi krupnih a dugo odgađanih reformi nimalo nije izraz "ni utopije ni političkog romantizma", nego nasušna društvena potreba, ostvariva samo preko Mosta kao kohezivnog faktora, bez kojega nije moguća ideološka

depolarizacija Hrvatske. Upozorava Most da ne vjeruje formalnoj podršci koju njegovim reformskim zahtjevima daju i jedna i druga glavna koalicija: "Na obje strane tvrde da su baš to namjeravali raditi. Ne govore istinu! Besramno lažu! Jedni i drugi trebaju njihove ruke za preuzimanje vlasti, a ne njihove reforme. Od njih zapravo strepe. Boje se promjena koje bi Most pokrenuo". Efektivno zaključuje da je zato "pokrenuta akcija rastakanja i eutanaziranja Mosta, u kojoj se HDZ i SDP u možda prešutnom, ali svejedno snažnom partnerstvu. Ne bi bilo prvi put da jedni drugima daju ruku". Majstorska analiza, u cjelini (vidi *Jutarnji list*, "Magazin", 14.11.2015, str. 27). No, već u slijedećem komentaru, ne uspijeva shvatiti smisao ideje o "vladi stručnjaka" i "nestranačkom, stručnom premijeru", premda je ta ideja posve logična konzekvenca projekta zajedničke, tročlane vlade. Uspijeva uočiti da je ta ideja dio "tajnog plana" spašavanja Karamarka! Upozorava da premijer bez demokratske legitimacije teško da bi mogao funkcionirati. Detektirajući taj "tajni plan" čini joj se da "koalicijska suglasnost HDZ-a Mosta neće ... izgleda, graditi na politici i reformama, to je sve više paradna šminka, nego bi se ključnim mogle pokazati neke kadrovske odluke". Otuda tvrdi da je Most "sve nepredvidljiviji i politički vratolomniji", da su mostovci "sami sebi počeli skakati u usta" (vidi "Hrvatski paradoks: svi se slažu, a zajedno ne mogu nikako", *Jutarnji list*, "Magazin", 27.11.2015, str. 29). Sumnje koje su je prethodne nagrizale suknule su u punoj žestini u njezinu komentaru nakon raspleta i konačnog optiranja Mosta za formiranje zajedničke vlade s Domoljubnom koalicijom. Nakon svega, sada Most denuncira kao "društvo iz Mosta", "prodavače magle i opsjena", koje "pokazuje prezir prema javnosti", a njegova čelnika kao muljatora i varalicu, koji je "ubio sam sebe lažući". Kao da prekomjerno nadoknađuje sve što je prethodno pozitivno

i lucidno napisala o Mostu i njegovu čelniku, sada se uspijeva zgražati čak i nad time što Most javno iskazuje nepovjerenje spram motiva svojih partnera ("Čak i prema tek izabranim saveznicima pokazuje duboko nepovjerenje i distanciran stav. *Hrvatska je za njih velika bara puna krokodila*"), premda ga je upravo ona tako uvjerljivo upozoravala da se ne da izigrati od neprincipijelne koalicije HDZ-a i SDP-a! Grdno joj se zamjerio čelnik Mosta, kojega optužuje da je "odlučio muljati i varati građane", jer joj je nezamislivo i posve neprihvatljivo zašto "uporno ne želi otkriti dokaze za teške optužbe da mu otmaju zastupnike". Nema razumijevanja čak ni za "obranaške" (sic!) izjave Petrova da su "žrtve uvreda kakve nisu izrečene ni najvećim razbojnicima", nego ih podučava da "nisu sve kritike neprijateljske", i da se "moraju naučiti da ne mogu funkcionirati kao vjerska sekta ili masonska loža". Da bi ih zaključno prikovala na stub srama: "Most je svoju sudbinu vezao s HDZ-om, pa su pokušaji da se javnosti i dalje predstavlja kao djevica u kupleraju potpuno deplasirani" (vidi "Most, morski psi i druge beštije", *Jutarnji list*, 28.12.2015, str. 24). Ako je takva kritika prijateljska, kakva li bi tek bila da je neprijateljska?!

Tako se, žalibože, čak i Jelena Lovrić na kraju uistinu efektno priključila "medijskom histeriziranju" o Mostu, koje je prethodno uvjerljivo raskrinkavala kao ciljano "pravljenje ludnice", kao "nepotrebno histeriziranje" koje se "namjerno forsira", duhovito ironizirajući "dobar dio medija" koji za taj kaos krive "momke iz Mosta" (vidi "Da ništa više ne napravi, Most je svoje uradio", *Jutarnji list*, "Magazin", 12.12.2015, str. 27).

Primjer Jelene Lovrić je poučan jer pokazuje kako je njezin kritički pristup ponašanju Mosta uvjetovan njezinim (ne)razumijevanjem pojedinih političkih poteza i prijedloga Mosta. Djelovanje Mosta najprije shvaća i podržava, od reformskih zahtjeva

do tripartitne vlade. Djelovanje Mosta zatim shvaća ali ne podržava kad je riječ o ideji "stručne vlade" i napose "nestranačkoga, stručnog" premijera. Na kraju pregovaračkog procesa, ponašanje Mosta više ni ne shvaća niti podržava (naglo odustajanje od koalicije s Hrvatskom raste i tumačenje tog prekida, kao i njegovo definitivno opredjeljenje za koaliciju s Domoljubnom koalicijom, sa ciljem "spašavanja HDZ-a"). Po mom sudu, njezin gotovo nekontrolirani uvredljivi završni komentar nije toliko znak osobnog sustajanja nego prvenstveno znak silnog javnog pritiska da svatko baci svoj kamen u kamenovanju Mosta kao lažnog proroka i političkog egzibicionista.

Čime, međutim, objasniti i kao razumjeti komentatorski cunami družbe komentatora kojima je od samog početka sve jasno i koje sve što se događalo u pregovaračkom procesu samo učvršćuje u njihovu do kraja negativnom stavu spram Mosta? Da o znanstvenicima koji im sekundiraju i ne govorimo. Dio objašnjenja vjerojatno nije sporan, nije među komentatorima teško razaznati tko su javni egzekutori s tzv. lijeve i s desne strane. Lako ih je prepoznati po elementarnom omalovažavanju Mosta, po silnom uzrujavanju zbog toga što družba iz Mosta ponižava takve veličine kao što su Milanović i Karamarko te maltretira javnost svojim egzibicijama. Ali naše vodeće komentatore ne može se svesti na zagrižene navijače kojima je pao mrak na oči. Po mom sudu, osnovni razlog osude Mosta nije puko nerazumijevanje nego sasvim određena i točna predodžba o Mostu kao *novoj, pristojnoj, demokršćanskoj desnici u našem društvu*. Njega je u svojim lucidnim komentarima precizno portretirao Jurica Pavičić, ustvrđujući da je "u osnovi, Most pokret solidne, konzervativne malomišćanske buržoazije", nastao u uvjetima posvemašnje diskreditacije HDZ-a kao "duboko sramotne, korupcionaške, klijentelističke i nepotističke

stranke". Prema Pavičiću, "Fenomen Mosta neobičan je unikum u hrvatskoj političkoj povijesti. Dok su u Hrvatskoj političke ideje obično iz gradova i centra prelijevale u provinciju, kod Mosta je slučaj obrnut - to je 'grassroots' politički pokret koji je krenuo iz južne provincije, iz malih gradića koji su bili opožareni desetljetnom koruptivnom močvarom" (vidi "Most je izlaz za ljude koji su siti korupcije", *Jutarnji list*, 9.11.2015, str. 13; istaknuo - D.L.).

S lijevičarske strane sama je pojava takve političke i ideološke orijentacije nepodnosiva, puko lice-mjerje koje treba raskrinkati kao jedva prikriveni klerikalizam - pristojna desnica zgoljni je oksimoron. Ostrašćenij, uvijek na dom spremnoj, ultranacionalističkoj desnici koja igra na kartu povijesnog revizionizma i križarskih ratova protiv sablasti komunizma i jugoslavenstva, svaka je pristojnost strana, njoj to vonja na kukavičko, domobransko sustajanje, ako ne i kapitulaciju pred mrskim neprijateljem. Što se, čini se, može nazvati hrvatskim paradoksom: u nas je pristojnost svjetonazorska kategorija!

Ekskurs II: napomena o izbornom gubitniku ili o dustabanliji koji je glumio gromovnika

Koliko puta neki političar mora izgubiti izbore a da se na to nauči kao na sastavni dio demokracije? Da shvati i prihvati da je ne samo "relativni" nego uistinu apsolutni gubitnik. Retoričko pitanje, barem kad je riječ o višestrukom gubitniku Zoranu Milanoviću.

Je li opravdan izneseni sud o njemu kao drugorazrednom političaru i po najblažim kriterijima demokratske kulture, znanja, marljivosti, organizacione sposobnosti? Zašto sam jednoznačno ustvrđio kako se on u proteklom mandatnom razdoblju iskazao kao najgori premijer u našoj demokratskoj povijesti?

Kako objasniti činjenicu da je 2011. godine došao

na vlast slavodobitno, s ogromnom podrškom javnosti i komotnom parlamentarnom većinom, da bi tijekom svog četvorogodišnjeg mandata, kao premijer, prokockao sav svoj početni politički kapital i postao jedan od uvjerljivo najnepopularnijih političara? Kako se sve ono što se na početku činilo njegovim očitim prednostima - mladost, elokventnost, ambicioznost, borbenost - izopačilo u njegove bitne nedostatke: mladost u nepromišljenost, elokventnost u prostački uličarski diskurs, ambicioznost u beskrupulozno vlastohleplje, borbenost u nesmiljenost prema suradnicima i protivnicima, u bahatost i otvoren prezir prema javnosti?

Po čemu je Milanović najgori premijer u našoj demokratskoj povijesti? Ograničimo usporedbu samo na razdoblje postuđmanovske III. republike, dakle na usporedbu s premijerima Račanom i Sanaderom (dijelom i Jadrankom Kosor), jer je položaj premijera u prethodnom polupredsjedničkom sustavu bio bitno drugačiji. Po čemu je slabiji od svojih predšasnika?

Evo po čemu: Milanović ne samo što nije znao što mu je činiti kao predsjedniku vlade, nego čak nije ni znao da to ne zna. Štoviše, nije ni htio znati, sudeći po tome što se nije ni bavio svojim odgovornim, tegobnim i složenim poslom. Ponašao se više kao paradni glasnogovornik vlade negoli kao radni vođa skladnog tima izvršne vlasti koji želi i umije maksimirati potencijale svojih ministara. Nedostatak liderskog ugleda i radnih navika nije toliko dolazio do izražaja na samom početku mandata kada je opće poslove vlade vodio "prvi potpredsjednik" Radimir Čačić, a financije Slavko Linić. Dok je bez prvoga ostao po sili zakona, s drugime se obračunao na način koji nije bio spojiv s boljim običajima i demokratskim standardima. Eliminirajući iz vlade i sposobne ministre kao što su Mirela Holly i Rajko Ostojić, svoj je tim sveo, uz časne iznimke

(uglavnom iz HNS-a), na drugorazrednu ekipu političkih diletanata.

Bio je majstor da nešto najprije upropasti, pa da se nakon toga predstavi kao netko tko spašava. Drastičan je primjer ministra znanosti, obrazovanja i sporta doc.dr.sc. Željka Jovanovića. Koliko je premijeru ovaj resor bio nezanimljiv iskazuje se u punom svjetlu u činjenici da to ministarstvo nije povjereno prof.dr.sc. Gvozdeni Flegi, autoru obrazovnog dijela Plana 21, znanstveniku međunarodne reputacije i veoma uspješnom ministru u Račanovoj Vladi. Točnije, Flego je odgovorno otklonio suradnju s neuračunljivim premijerom. Umjesto njega, resor je povjeren možda i najgoroj mogućoj osobi, nekompetentnoj i arogantnoj, koja se prema (zagrebačkom, premda ne i riječkom) sveučilištu i znanstvenicima ponašala kao prema zmijskom leglu, pa je u akademskoj zajednici doživljavana kao elementarna prirodna nepogoda. Kada je bahati ministar prekardašio, uz punu podršku premijera, a javna blamaža postala prevelika, tada ga se Milanović odriče, spašava stvar i imenuje pristojnog i uglednog novog ministra znanosti.

Nakon 2011. godine i pobjede na parlamentarnim izborima, kada je HDZ bio na koljenima (pod neizdrživim teretom suđenja svom "počasnom predsjedniku" dr.sc. Sanaderu i njegovoj vladi zbog enormne kleptokracije), Milanović je sve izbore izgubio (lokalne, europske, predsjedničke), da bi na kraju, očekivano, bio poražen i na parlamentarnim 2015. godine. Ali, samo "relativno", s minimalnom razlikom. Da Milanović ipak nije slučajan i nesposoban političar, uvjerava nas se, pokazuje njegova aktivna i uspješna uloga u predizbornoj kampanji - čovjek funkcionira samo kad je stani-pani, u graničnim situacijama. Nedvojbeno je njegova zasluga da je svojim nastupima i postupcima u toj kampanji smanjio jaz koji je dijelio njegovu "lijevo-liberalnu" koaliciju od

desne, pače desničarske, koalicije koja je fanfarama najavljivala svoj trijumf (najmanje 68 zastupnika). Milanović se uspješno predstavio kao borbena brana protiv smeđeg vala koji se valjao Hrvatskom, igrajući na kartu straha od ekstremizma i revanšizma.

U tome međutim i jest problem! Milanović nije samo brana protiv nasrtaja ekstremnog nacionalizma, nego ga svojom politikom i ponašanjem izaziva, pothranjuje i jača. Ali ni u odnosu spram nacionalizma nije internacionalistički dosljedan, prečesto pravi trule kompromise i pribjegava populističkoj retorici, mahanju zastavama i busanju u prsa domoljubna. Što drugima zamjera kao ustašoidnost, to sebi dopušta kao domoljublje. Druge pak ne shvaća i ne tretira kao demokratske protivnike nego kao ljute neprijatelje, sebe smatra utjelovljenjem dobra i pravednosti, a neprijatelje silama zla i tame, štoviše kriminalcima. Milanović politiku shvaća kao obračun "tko će koga"; kada bi posao vlade bio samo i isključivo to da se gledamo preko nišana i nadmudrujemo tko je od nas domoljub a tko izdajnik, tko je iz Europe a tko iz Prnjavora, ne bi se od njega moglo naći boljeg izvođača. Ali, budući da politika, barem u demokraciji, nipošto nije puko obračunavanje, nego politički proces diskurzivnog oblikovanja političke volje i harmonizacije javnopolitičkog instrumentarija regulacije društvenih procesa, Milanović se doima kao relikv iz diluvijalne prošlosti. Kao političar, Milanović je u tom smislu beznađni anakronizam, utjelovljenje balkanskog političara.

Postizborni igrokaz dao je Milanoviću priliku da nam se gordo predstavlja i kao "državnik". Na početku svog mandata, Milanoviću se ukazala jedinstvena prilika da se kao takav afirmira. Imam na umu tzv. slučaj Perković, u kojemu je Milanović prvi puta sam sebe počeo infantilno titulirati kao državnika. Prilika je uistinu bila idealna, ali ju je

pacerski upropastio. Njegovo neizručivanje Josipa Petkovića, unatoč europskom uhidbenom nalogu, nije bilo samosvjesno obrazloženo zaštitom državnih interesa, stavom da suverena država ne izručuje svoje vrhunske obavještajce. Umjesto toga, uzjugučio se da Perkovića ne izruči, jer da se on neće povinovati hirovima eurokracije, premda bi nekadašnjeg udbaškog funkcionara (ali i glavnog arhitekta hrvatske vojne obavještajne službe, poslije 90. godine) inače rado izručio kao "silu nečistu". Milanović je svoj stav zastupao nezgrapno i neuvjerljivo, tako da je u javnosti bio osuđen kao pokušaj njegove osobne promocije protiv nacionalnih interesa, kao protueuropski čin par excellence (vidi precizan prikaz u knjizi: Marina Karlović Sabolić, *Milanović. Mladić koji je obećavao*, Profil, Zagreb, 2015, pogl. "Lex Milanović", str. 196-214). Umjesto kao državnik i vizionar, obrukao se kao sitni i hiroviti politički kalkuliratelj. Na njegovu se političku nedoraslost nadovezala i nedoraslost Karamarka, šefa opozicije, u zajedničkoj nesposobnosti da prepoznaju i štite hrvatske državne interese. Otada se, uvijek iznova, bjelodano pokazuje da su Milanović i Karamarko srodne duše u vulgarnom svođenju politike na obračune: nisu važni državni interesi, nije važno opće dobro, važno je dotući onoga drugoga!

Koliko je Milanović podbacio kao predsjednik Vlade veoma argumentirano pokazuje navedena knjiga, u drugom dijelu u kojem prati njegove premijerske godine. Kao ilustraciju njegove posvemašnje neodgovornosti neka posvjedoči samo jedan primjer. Riječ je velikom energetske projektu, ponudi katarskog emira (uz podršku SAD-a), koji je već i prije Milanovića bio ponuđen, ali ga je Sanader hladno odbio. Bila je to ponuda da se s dvije milijarde dolara financira gradnja LNG terminala u Omišlju na otoku Krku. "U tome se Milanović uklopio u sivilo svojih prethodnika u Banskim dvorima.

Šeikova ponuda i dalje je bila na stolu. U Dohu su u studenom 2012. oputovali predsjednik Ivo Josipović i prvi potpredsjednik Vlade Radimir Čačić. Ne i premijer Milanović... Pao je dogovor da Hrvatska na Omišlju izgradi terminal, a Katar osigura plin. No onda je, po starom hrvatskom običaju, negdje zapelo, a projekt zamro. Čačić je morao u zatvor. Njegov nasljednik Ivan Vrdoljak odaslao je put Katara pismo. Emirovi ministri uzvratili su promemorijom. U Zagrebu je trebalo neko vrijeme da je nađu. Danima je, naime, lutala bespućima Milanovićeve administracije jer službenici i nisu znali kome je trebaju uručiti. Promemorija je, naime, bila naslovljena na - Čačića" (nav. izd., str. 331-332)

Ako je kao predsjednik Vlade bio loš, još je mnogo gori kao lider hrvatske socijaldemokracije, naprosto zbog toga što nije ni demokrat ni socijalist. Nije demokrat jer je stranku gotovo upropastio svojim autokratskim vođenjem i katastrofalnom kadrovskom politikom. A da nije socijalist ne treba ni dokazivati, on sam tvrdi da je liberal. Ma kakav liberal, liberalizam je ozbiljna politička doktrina! Milanović je čovjek bez političkog identiteta, politički pragmatičar, kojega bi lako bilo zamisliti i kao "slučajnog" lidera HDZ-a, samo da ga je svojedobno put naveo ne prema Iblerovom trgu nego prema Trgu žrtava fašizma...

U kasno proljeće 2014. godine, osobni obračun s Linićem, jednim od stupova SDP-a, koji je i najzaslužniji što je Milanović postao predsjednik stranke 2007. godine, kao "mladić koji obećava", bila je prilika da mu vodstvo stranke, na sastanku Glavnog odbora SDP-a, umalo iskaže nepovjerenje. Usprkos Milanovićevim spletkama, prijateljima, ucjenama i potkupljivanju, Glavni odbor SDP-a nije se lako predao, znajući da padne li i Linić, uspostaviti će se neograničeni kult vođe koji gazi sve pred sobom. Linić je naime bio posljednji od Račanovih "baruna",

koje je Milanović redom eliminirao iz stranke (Mate Arlović, Željka Antunović, Milan Bandić, Slavko Linić), i tako zgazio svaku unutaraju demokraciju i uveo potpunu osobnu samovolju. U tome je umnogome usavršio Račanov model vladanja SDP-om, koji je u prvoj dekadi svoje dugogodišnje vladavine (1990-2007) sustavno eliminirao cijelu intelektualnu i političku elitu stranke. Nikola Visković, Drago Dimitrović, Dag Strpić, Boris Malada, Stipe Šušvar, Branko Horvat, Vjerran Zuppa, Ivan Šiber samo su najpoznatija imena iz plejade onih koji su se oprli računanosti SDP-a. Striktno govoreći, Račanov model vladanja strankom nije bio staljinistički, nije ljudima sjekao glave (nije ni mogao). Ugledni su ljudi otpadali sami iz stranke, jer se nisu mogli pomiriti ne samo s Račanovim osobnim stilom rukovođenja, nego prvenstveno s njegovom oportunističkom, centrumaškom politikom, s kompleksaškim pozicioniranjem SDP-a u trećerazrednu stranku hrvatskoga političkog života.

Intelektualne preokupacije i politički format Ivice Račana kao predsjednika SDP-a više nego rječito neka ilustrira slijedeća anegdota. Početkom 1991. godine bio sam glavni i odgovorni urednik *Naših tema*, vrhunskoga znanstvenog časopisa Saveza komunista Hrvatske još od davne 1958. godine. Bio sam to još samo nominalno, jer je izlaženje časopisa bilo stopirano već šest mjeseci, navodno iz financijskih razloga. Stoga sam zatražio razgovor s Račanom da vidim što mi je činiti. Račana sam dobro i odavno poznao, pa sam mu mogao otvoreno iznijeti kako stoje stvari. Iskoristio sam priliku da mu izložim moguće strategijsko značenje časopisa u procesu afirmacije ideje socijalne demokracije. Potanko sam mu objašnjavao ogromne prednosti opozicijske situacije, kad su svi okorjeli staljinisti i karijeristi, da o običnim kukaveljima i ne govorimo, prešli u HDZ. Realni su izgledi, uvjerovao sam ga, da

se programski profiliramo, na programu okupljamo ljude i jačamo stranku, da razvijemo demokratski i bogat unutarstranački život. Sve što se nije moglo u starome i ustajalom, uvijek napola staljinističkom i karijerističkom Savezu komunista. Pa da se onda i on afirmira kao političar novog tipa. Račan me je pažljivo saslušao, bez ikakvog komentara, da bi na kraju rekao: "Sve je to lijepo što ti pričaš, ali ja imam puno ozbiljnijih briga!" Na moje pitanje "kakvih to, pobogu!?", odgovorio je: "Blago tebi, ti maštaš o novom SDP-u, a ja moram srediti pravni status ove naše 'kockice'". Shvatio sam da od daljnjeg vođenja časopisa nema ništa i to sam mu rekao. Primio je to k znanju, ali me je kao uzgred na oproštaju zapitao da li bih ipak bio voljan voditi novopokrenuti partijski bilten. Odbio sam, dakako, rekavši mu da nisam dostojan tako visoke ponude. Otišao sam ojađen nad konačnim sustajanjem političara koji je sebe srozao na zgošnjoga skrbnog kućepazitelja.

U polupredsjedničkom sustavu u kojemu je funkcija poglavara države bila daleko najvažnija (1990-2000), Račan se nije nijednom usudio kandidirati, ni 1992. (SDP je tada bio jedina stranka bez svog kandidata!), ni 1997. (u prvi plan gurnuo je Tomca), ni 2000. (priklonio se Budiši). Izgubio je niz parlamentarnih izbora (1990, 1992, 1993, 1995, 2003), a dobio samo jedne, 2000, u koaliciji s moćnim HSLS-om, kada je nakon Tuđmanove smrti HDZ bio obezglavljen i iznutra bitno oslabljen sukobom dviju frakcija na čelu sa Šeksom i Ivićem Pašalićem. U opsesivnom nastojanju da se dokaže kao eminentno *hrvatski* političar, stranku je stalno pozicionirao prema desnoj opciji, pokušavajući SDP afirmirati kao pristojnu frakciju HDZ-a. Nije pretjerano kazati da je SDP preživio i ponovno postao relevantna stranka ne zahvaljujući Račanu, nego usprkos njemu. Imao je u svojim redovima ljude koji se godinama herojski borili i izborili da se SDP u njihovim

sredinama održi i afirmira (Linić u Rijeci, Bandić u Zagrebu). Politički kapital stranke bio je dovoljno veliki, podrška stranci sljednici Saveza komunista Hrvatske, partizanske tradicije i demokratskog socijalizma te privlačnost ideje socijalne demokracije, napose za nove generacije, nisu dopuštali da stranka nestane s političke scene.

Budući da je Račan tako ostavio popriličnu pustoš iza sebe, i personalnu i programsku, nije slučajno da se slučajan čovjek kao što je (bio) Milanović mogao nametnuti stranci u kojoj je carevao kult vođe i u kojoj nitko u vodstvu nije vjerovao nikome. Bio je naime, izgledom i ponašanjem sušta suprotnost dotadašnjem vođi - mlad, ambiciozan, borben. Djelovao je više pobjednički od kadrova koji su se profilirali ispod Račanova šinjela. Činilo se da s njime sviće nova era samosvjesnog nastupa socijaldemokracije kao realne povijesne alternative hadezeovskoj kleptokraciji i klijentelizmu.

Veoma se brzo, a nakon osvajanja vlasti 2011. godine definitivno, pokazalo da je novi lider SDP-a sušta suprotnost Račanu i u posve negativnom smislu. Naime, Račan je bio pristojan i odgovoran političar. Kada je gubio parlamentarne izbore, najprije 1990, a onda i 2003, učinio je to dostojanstveno, čuvenim obrazloženjem da se "vlast može izgubiti, ali obraz ne!" Nasuprot tome, Milanovićeva ponašanja nakon poraza može se rezimirati u tezi da se "obraz može izgubiti, ali vlast ne!" Njemu nije važno sudjelovati, nego pobijediti, makar gazio preko ljudi i principa. Kada je izgubio parlamentarne izbore 2007. nije priznao poraz i nije čestitao izbornom pobjedniku Sanaderu; kada je izgubio predsjedničke izbore 2015. nije čestitao novoj predsjednici države; kada je "relativno" izgubio parlamentarne izbore krajem 2015. tvrdio je da ih je dobio! S Račanom se čovjek mogao neslagati, njegovo kunktatorstvo osuđivati, zbog njegove neodlučnosti i trulih kompromisa

zdvajati, ali ne i prezirati ga i zbog njega se sramiti, kao u slučaju Milanovića. Otuda će Milanović ostati zapamćen kao posve nedorastao premijer i još nedorasliji lider SDP-a.

Od brojnih Milanovićevih skandaloznih gafova u javnoj komunikaciji, izdvajam samo tzv. slučaj Zuppa. U jesen 2009. godine, ugledni hrvatski lijevi intelektualac, profesor i dramaturg kritički je progovorio o stanju na hrvatskoj ljevici i Milanoviću kao političaru. Vjeran je Zuppa razočaran Milanovićem, zaključuje da je riječ o političkom antitalentu, čovjeku bez misli i vizije. Po njegovu sudu, Milanović je "asocijalna osoba koja ne vodi računa o ljudima i problemima, nego jedino o površinskom efektu koji će proizvesti u dodiru s ljudima". Zuppa mu je zamjerio nekorektan odnos spram Bandića: "Milanović ne može Bandiću prigovarati klijentelizam kad i sam radi isto, ako ne i gore, okružujući se mladim neobrazovanim ljudima bez ikakve stručnosti koje promovira samo zato što su mu lojalni". S visine svoje umišljenosti Milanović je osorno uzvratio, na Radiju 101, tko je taj "nekakav Zuppa" da bi on na njega tratio svoje dragocjeno vrijeme?! Vratio mu se gromoglasni eho kulturne javnosti: "A tko je uopće taj Zoran Milanović?" (vidi navedenu knjigu, str. 120-121).

U procesu pregovaranja o formiranju nove vlade, koji je ova kronika pratila, Milanović je nadmašio sebe samoga u posve samovoljnom, neuračunljivom i nepristojnom ponašanju. U opakom pokušaju rasturanja Mosta sebe je do kraja moralno kompromitirao, da bi na kraju još bio i politički "prevaren". Sve je konce povlačio sam, bez konzultiranja čak ni s užim vodstvom stranke, pa se s punim pravom može kazati da je "Glavnim odborom, kao statutarno najvišim tijelom stranke, obrisao pod", jer "bagatelizira i vrijeđa ne samo političke protivnike, nego i svoje stranačke drugove" (vidi Jelena Lovrić, "Pet

fatalnih postizbornih grešaka Zorana Milanovića", *Jutarnji list*, subota, 19.12.2015, str. 27).

Odbijajući da povuče jedino moguće konzekvence iz porazne bilance svoje vladavine SDP-om, Milanović se poziva i na činjenicu da ni Račan nije podnosio ostavku nakon svojih izbornih poraza, niti je ona od njega zatražena. U tome je nesumnjivo u pravu, Račan je odavno morao odstupiti ili biti smijenjen zbog svojih neuspjeha. SDP je sebi bez ikakvog kolektivnog samopoštovanja dozvolio da ga političar takvog formata vodi nevjerovatnih 17 godina (najduže nakon Bakarića). Neće valjda SDP ponoviti istu fatalnu pogrešku?

Teško je zamisliti da SDP može voditi političar koji je ne samo izbore gubio (vlast) nego i sebe u njima izgubio (obraz). Još bi mu možda stranka mogla naći neko opravdanje za poraz od Karamarka, koga je s nečuvenom arogancijom proglasio "hodaćim mrtvacem", a što bi se s mnogo više prava moglo reći za njega kao utjelovljenog luzera. Ali kako može kao političar preživjeti kada su ga porazili i ponizili političari kao što su Petrov i Grmoja? Dopusti li SDP da mu unatoč svemu Milanović i dalje ostane na njegovu čelu, morat ćemo zaključiti da ga ta stranka i zaslužuje. Ako SDP ne osvijesti da je glas za Milanovića glas protiv SDP-a, tada će sama ideja hrvatske socijaldemokracije biti do kraja iznevjerena, a izgledi ljevice da se u doglednoj budućnosti vrati na kormilo države biti ravni ničtici.

* Umjesto epiloga

Deset dana koji su potresli Hrvatsku^{4*}

Dramski politički zaplet u tri čina

Pod dramatskim nadnaslovom "Triler koji je

⁴ * Tekst je prvotno objavljen u (elektronskom) listu *Telegram*, pod redakcijskim naslovom "Možemo li sada s odmakom vremena konstatirati zašto je premijer rasturio vladu?", (napisan 29.5., a na stranicama lista osvanuo dva tjedna kasnije). Vidi www.telegram.hr

paralizirao zemlju" i ogromnim naslovom, na pune dvije stranice, "PAD MOSTA", *Večernji list* nudi svoju kroniku političkih događaja počevši od srijede 26. travnja ("U kasnim noćnim satima te srijede u Banskim dvorima započela je operacija eliminacije Mosta iz Vlade", preko četvrtka, 27. travnja (kada je, na sjednici Vlade, premijer "nonšalantno smijenio tri Mostova ministra"), sve do raspjeta "trilera" i izbora novoga predsjednika Sabora, u petak 5. svibnja. Tumačeći političku krizu kao HDZ-ov "deta-ljan plan demontaže Mosta iz Vlade, Bože Petrova iz Sabora" (čiji su "glavni arhitekti" bili "Plenković, Šeks, Božinović, Jandroković i Bačić"), list zaključuje: "Prvo poluvrijeme političke krize HDZ je odigrao uz rezultat 3:1 spram Mosta, uspjeli su sačuvati Marića, instalirati Jandrokovića i prisiliti Petrova na smjenu jer su za Jandrokovića skupili 76 ruku" (vidi *Večernji list*, nedjelja 7. svibnja 2017, str. 8-12).

Ako već govorimo u nogometnim terminima, političkim zgodicima valja dodati i prethodnu sječu četiri Mostova ministra, pa je rezultat čistih 4:0 za HDZ. A ipak, unatoč tomu, kao da naš dnevni list nije siguran kakav će biti konačni rezultat političke utakmice, pa oprezno zaključuje: "HDZ je dobio bitku, ali ne i rat. Lokalni izbori bit će prvi test tko je profitirao u političkoj krizi, a nakon lokalnih izbora vidjet ćemo može li Plenković oformiti stabilnu većinu" (ibid.).

Čemu oprez? Zar "operacija eliminacije Mosta" nije u potpunosti uspjela? Zar HDZ nije najzad uspio u svojim rukama objediniti sve ključne pozicije i poluge vlasti, od Predsjednice Republike, preko predsjednika Sabora do predsjednika Vlade, prvi put nakon 2000. godine? Zar nema svoju jednostranačku Vladu? Što na toj bilanci mogu promijeniti lokalni izbori 21. svibnja?

Opres koji se iskazuje u završnoj rečenici da ćemo tek vidjeti "može li Plenković oformiti stabilnu

većinu", dakle da trenutačno ima nestabilnu i provizornu parlamentarnu većinu, upućuje na dvojbu nije li cijena Plenkovićeva raskida s Mostom bila nerazmjerno veća od privremene političke koristi? Opres bi morao biti još i izraženiji, ako znamo da trenutačno HDZ ne samo što nema ni jednokratnu i nestabilnu, nego uopće nema nikakvu parlamentarnu većinu!

Javni dio Plenkovićeve "operacija eliminacije Mosta" započinje famoznom sjednicom Vlade, 27. travnja, kada je premijer, dojmljivom gestom rutiniranog likvidatora, pred TV kamerama hladnokrvno i bez razmišljanja i krzmanja smijenio tri svoja ministra (iz kvote koalicijskog partnera), koji su glasali protiv većinskog mišljenja članova Vlade o očitovanju Vlade na SDP-ov zahtjev za opoziv ministra financija Zdravka Marića zbog slučaja Agrokor.

Večernji list precizno izvješćuje da je plan rušenja Mosta prethodne noći bio pomno razrađen u strogoj konspiraciji uske skupine pouzdanika predsjednika HDZ-a. Logika urotničkog nauma i tehnika obračuna s koalicijskim partnerom nosi neponovljivi žig Velikog Meštra Vladimira Šeksa, koji se u toj vrsti umijeća prekalio davnih dana (u prvom pokušaju protiv predsjednika Tuđmana nije mu doduše uspjelo, ali je preživio, premda nikad više nije uživao Tuđmanovo puno povjerenje; uspio je tek u drugom pokušaju kada je, skupa sa svojim intimusom Glavašem, na sumnjiv način instalirao Sanadera na čelo HDZ-a).

Urotnički plan bio je odgovor Plenkovićeve skupine na čvrsto upozorenje koalicijskog partnera da će podržati opozicijski zahtjev za opoziv ministra financija, zbog ministrove politički i radno neodržive involviranosti u slučaj Agrokor. Upozorenje je bilo pravodobno i principijelno, upravo samorazumljivo, s očekivanjem da će se sam "kontaminirani" ministar povući iz Vlade. Nasuprot tome,

premijer Plenković odlučio ga je braniti po svaku cijenu, svim argumentima i elementarnoj političkoj razboritosti usprkos.

Slijedi višednevni dramski zaplet u nekoliko činova.

Prvi čin, scena prva: premijer uoči sjednice Vlade konsilijantno obećava koalicijskom partneru da na dnevni red neće staviti točku očitovanja o ministru Mariću, da ne bi na tome došlo do nepotrebnog raskola.

Scena druga: premijer se "predomišlja" i tu točku stavlja na dnevni red. U punom svjetlu televizijskih kamera članovi Vlade većinom glasova formuliraju stav Vlade kojim se odbacuje opozicijski zahtjev za opoziv ministra Marića. Na premijerovo pitanje: tko je protiv, ruku podižu trojica ministara.

Scena treća: umjesto da normalno konstatira da je Vlada većinom glasova usvojila odluku o Mariću, premijer smjesta reagira zatraživši od tajnice Vlade, kao da je riječ o rutinskoj odluci, da "pripremi razrješnice za trojicu ministara iz Mosta".

Bravo, majstore! "Državnički potez" pravog vođe komentirao je premijerov mentor Šeks. Nije bio jedini, sekundirali su mu sa svih strana. "DOSTA JE MOSTA" slavio je ogromnim naslovom *Jutarnji list* Plenkovićev "prijelomni potez", kao državnički odgovoran obračun s populizmom Mosta, obračun koji su njegovi novinari tako zdušno odavno zagovarali (vidi *Jutarnji list*, 28.4.2017., str. 1-10, napose tekstove Drljače i Vrsnika). U istom viteškom duhu medijske harange, pridružuju se mnogi komentatori; izdvojimo samo dva, od mnogih: s jedne strane intelektualnog spektra, M. Čulić nas uvjerava da je Plenkovićev "veliki plus" to što je "izbacio iz Vlade Most, koji je dosadio i bogu i vragu jer se ponaša kao revolveraški ucjenjivač koji drugima nameće moralne standarde kojih se sam ne drži"; ili pak "Sadašnje amputiranje Mosta iz vrhova izvršne i

zakonodavne vlasti doista je pozitivan, možda i prekretnički potez" (vidi "Karaplenković", *Novosti*, 5.5.2017, str. 5). S druge pak strane spektra, nalazimo ocjenu o debaklu Mosta, kao "zasluženom kraju lažnih mesija iz Mosta" (vidi I. Marijačić, "Zasluženi kraj lažnih mesija iz Mosta", *Hrvatski tjednik*, 4.5.2017, str. 18-22)

Bilo je, dakako, i odmjerjenijih i lucidnijih sudova, poput, primjerice, onih koje je iznijela Jelena Lovrić, ustvrdivši da je "dobro da je Plenković pokazao odlučnost" jer je "koalicija s Mostom bila nepodnošljivo turbulentna", ali upozorivši da je odlučnost "odabrao demonstrirati na posve krivom mjestu, braneći jednog debelo kontaminiranog ministra". Njezin je zaključak da Plenkovićeva obrana Marića pretvara "cijelu Vladu u taoca jednog, i to izbušenog ministra - to se ne čini posve razumnom odlukom". Štoviše, premijerova "smrtna presuda dosadašnjem vladajućem savezu provocira pitanje zna li premijer što će dalje... ili je zaplovio u avanturu bez razrađenog scenarija" (vidi J. Lovrić, "Dobro je što je Plenković pokazao odlučnost, no obrana Marića je greška jer je on zreo za odlazak", *Jutarnji list*, 28.4.2017., str. 11).

Znakovito je da gotovo unisono naši uvaženi analitičari, uza sve razlike između njih, iskazuju razumijevanje za Plenkovićev obračun s Mostom – gorljivo nas uvjeravaju da je to Most zaslužio, kao "remetilački faktor" u funkcioniranju političke vlasti, i izvršne i zakonodavne. "Nema nikakve sumnje da se Most u savezu s HDZ-om nerijetko ponašao kao unutarinja opozicija... Utoliko je i želja za eliminiranje partnera koji se prometnuo u teško smetalo i remetilački faktor posve razumljiva", smatra, primjerice, J. Lovrić (vidi "Hasanbegović i Pupovac zajedno u taboru političke stabilnosti", *Vjesnik*, "Magazin", 6.5.2017., str. 26).

Ipak i najzad, ne i svi! Zaslužuje da se izdvoji

uvjerljiva ocjena kako raskid koalicije između HDZ-a i Mosta valja pripisati prvenstveno HDZ-ovoj mentalnoj i političkoj nespremnosti na korektnu suradnju sa samosvjesnim i zahtjevnim političkim partnerom kao što je Most. Razlog raspada koalicijske zajedničke vlade je HDZ. "Isključivo HDZ", i to zato što na "suradnju HDZ nije navikao", pa je od samog početka "Most doživljavao kao smetnju provođenja svoje politike" (vidi Jasmin Klarić, "Plenković nikad nije ni htio stvarnu koaliciju s Mostom", *Novi list*, "Pogledi", 13.5.2017., str. 3).

Pogledajmo pobliže smisao prvog čina Plenkovićeve "operacije eliminacije Mosta", da bismo prosudili tko je srušio koalicijsku Vladu.

U prvoj sceni premijer hotimično obmanjuje svog koalicijskog partnera da spornu točku neće staviti na dnevni red sjednice Vlade. Lukavo ili podlo, ovisno o vrijednosnom stajalištu. Tom obmanom zavarava lakovjerne mostovce, da bi osigurao da se njihovi ministri pojave na sjednici. Dok se još nisu snašli dovodi ih u situaciju da se ili uklone ili poklone. Mostovi ministri ne pristaju na ucjenu i glasaju po savjesti, kako su i najavili da će učiniti. Premijer je samo to čekao da nad njima provede pomno planiranu i izrežiranu egzekuciju.

Među našim stručnjacima razvila se živa rasprava je li premijer imao pravo tako smijeniti ministre. Nasuprot onima koji smatraju da je imao to pravo, mnogo logičnije djeluje obrazloženje da nije imao to diskreciono pravo, zato što se ministri pojedinačno biraju u Saboru, pa ih samo Sabor može razriješiti, na prijedlog premijera. Da je premijer doista imao pravo smjenjivanja isključivo po svojoj volji, imao bi i pravo da sam imenuje nove ministre.

Mnogo je međutim važnije značenje premijerova postupka smjenjivanja ministara naprosto zbog glasanja. Premijer je višekratno obrazlagao da bi to "svatko učinio na njegovu mjestu" jer da je glasanje

trojice Mostovih ministara bilo izraz "nelojalnosti prema njihovu kolegi Mariću". Pritom je štoviše loše odglumio demokratsku toleranciju, rekavši da on nije inzistirao da ministri Mosta glasaju za Marića (!), da bi cinično poantirao: "Mogli su ministri Mosta danas biti kreativni, izaći i zapaliti cigaretu ako puše, na balkon, poslati državne tajnike..." (!) Dakle, premijer sebi uzima za pravo da inzistira kako će ministri glasati, pri čemu ističe da mogu glasati samo za Marića ili ne glasati uopće. A ne glasati, usuđuje se izvaliti, bio bi dokaz kreativnosti!

Takav eklatantan primjer autoritarnog sindroma i pravne nekulture zaslužuje da bude zapamćen kao školski primjer uzurpacije vlasti. Jer nije riječ naprosto o smjenjivanju ministara Mosta, nego je riječ o smjenjivanju ministara koji su izrazili manjinsko mišljenje u glasanju na Vladi. Uzgred, nisu to "ministri Mosta", nego njegovi ministri, što bi učinio da su to bili "ministri HDZ-a"? Sasvim je nezamislivo da netko može biti isključen iz Vlade samo zato što je izrazio mišljenje koje se ne slaže s premijerovim. Nezamislivo je zato što Zakon o Vladi Republike Hrvatske izričito utvrđuje da "Vlada odlučuje natpolovičnom većinom glasova svih članova Vlade" (čl. 13). Premijer nas uvjerava, kao da smo retardirani, da taj većinski princip odlučivanja važi "samo za manje važne stvari", ali ne i za one važne za koje se traži jednoglasnost. Takvo "obrazloženje" nije samo uvreda zdravom razumu, nego je kršenje zakona, izrugivanje pravnoj logici demokratskog odlučivanja. Da bi prvi ministar imao to pravo morao bi se bitno izmijeniti ili barem dopuniti čl. 13 Zakon o Vladi, recimo ovako: "Vlada odlučuje natpolovičnom većinom glasova, osim ako predsjednik Vlade ne odluči drukčije".

Osobito je degutantno kada Plenković svoju preku odluku o sječi mostovaca iz Vlade tumači njihovom nelojalnošću spram kolege u Vladi, kada

je prethodno sam posve nelojalan spram svog koalicijskog partnera.

Plenkovićevo stajalište i iz njega izvedeno ponašanje o kažnjavanju manjinskog mišljenja (ako se odlučuje natpolovičnom većinom podrazumijeva se i da nužno postoji neka manjina, svaki put neka druga), znači ukidanje samog principa na kojemu Vlada počiva, dakle *ukidanje vlade kao političkog tijela*.

Pritom Plenković svoje autoritarno ponašanje objašnjava potrebom za stabilnošću vlade, koju su do tada navodno razdirale trzavice između koalicijskih partnera. U čemu su bile trzavice? U tome da se koalicijski partner nije uvijek i u svemu slagao s njegovim mišljenjem? Stabilnost nije nikakva apsolutna vrednota, mnogo je bolja i efikasnija demokratska nestabilnost od bilo kakve apsolutističke stabilnosti. Najstabilnija, najhomogenija i najjedinstvenija je vlada kojom vlada samo Jedan – samo što to više nije vlada, nego diktatura. Je li to pouka kojom nas je Plenković želio počastiti? Da to nije neka europska stečevina za koju još nismo čuli?

U godini kada bilježimo stotu obljetnicu Oktobarske revolucije, "deset dana koji su potresli svijet" (John Reed), žalosno je da naš čelni politički čovjek pada ispod demokratskih standarda koje je 1917. poštovao čak i Lenjin. Naime, kada je CK SKP(b) raspravljao i odlučivao o podizanju ustanka, dva su njegova člana i najbliža Lenjinova suradnika, Zinovjev i Kamenjev, ne samo bili protiv, glasali protiv, nego i u novinama istupili protiv odluke većine o preuzimanju vlasti kao opasnom političkom avanturizmu. Siroti Lenjin nije bio vođa Plenkovićeve kova i nije bilo izbacivanja iz Centralnog komiteta. Je li nam cijelo stoljeće proteklo uzalud?

Slijedi međučin: zatečeni jednostranim potezom premijera, mostovci u prvi mah reagiraju pomirljivo, držeći da je riječ o neubrojivom hiru taštog premijera, i odbijaju prihvatiti *fait accompli*. Ističu da

premijer nema pravo smijeniti ministre bez suglasnosti Sabora, bez supotpisa predsjednika Sabora. Već su sutradan shvatili da nema nikakva smisla braniti Vladu od uzurpatskog premijera i sva četvorica ministara Mosta podnose ostavke, prebacujući svu odgovornost za razlaz na koalicijskog partnera.

Pozornica drame seli se iz Vlade u Sabor.

Plan "operacije eliminacije Mosta" nastavlja se zahtjevom HDZ-a za opozivom predsjednika Sabora i čelnika Mosta dr. Petrova. Da bi se to postiglo, bilo je potrebno prije upuštanja u ovu bogougodnu operaciju osigurati parlamentarnu većinu za opoziv lidera Mosta. Pokazalo se da je HDZ za svoj potez pridobio HNS i IDS, koji su ne samo stavili svoje potpise pod hadezeovski zahtjev za opoziv Petrova, nego su čak bezočnije i ostrašćenije i od samog HDZ-a napadali i ocrnjivali Most – obratimo pažnju! – kao ekstremnu desnicu! Dakle, ekstremniju i od samog HDZ-a.

Uoči sjednice Sabora, zahtjev za opozivom njegova predsjednika prikupio je ukupno 79 potpisa. Uključujući i potpisnike zastupnika nacionalnih manjina.

Čin drugi, kratka **uvodna prva scena** naše drame: na početku sjednice Sabora, kod utvrđivanja dnevnog reda, klub zastupnika HDZ-a traži od predsjednika Sabora da kao prvu točku uvrsti zahtjev za vlastitim opozivom, koji ga brojnošću potpisa delegitimira da vodi sjednicu. Pridružuju se i drugi potpisnici, ali se predsjednik Sabora ne da smesti nego, striktno se držeći poslovnika o radu Sabora, tu točku uvrštava tek nakon točke o zahtjevu za opozivom ministra financija Marića.

Prije prelaska na drugu scenu, recimo odmah: sa stajališta političke razboritosti i elementarne pristojnosti, priključivanje HNS-ovih i IDS-ovih zastupnika HDZ-u bio je čin bez presedana. Naime, najprije

je opozicija svojim zahtjevom za smjenom Marića stavila Vladu na kušnju, a sam Most pred imperativni izbor između principa i održavanja na vlasti. Most se priklonio opozicijskom zahtjevu, ne kao opozicijskom nego kao posve opravdanom. Ne da bi "destabilizirao Vladu" kako mistificira premijer, nego naprotiv, da bi je ojačao. A kada je to učinio i kada je "uvrijeđeni i iznenađeni" HDZ uzvratio udarac i Most otjerao u opoziciju, tada dio te iste opozicije kažnjava Most zbog njegove principijelnosti i dozvoljava vladajućem HDZ-u da nakon jednostranačke Vlade zadobije i poziciju predsjednika Parlamenta. Ponovimo, da se zapamti: opozicijske stranke HNS i IDS ruše opozicijskog predsjednika Sabora i omogućuju HDZ-u da preuzme sve poluge vlasti. Štoviše, promatraču saborske sjednice na kojoj se raspravljalo o opozivu ministra Marića, iz zagrižljivih istupa napose članka HNS-a Vrdoljaka nametao se dojam kao da je HNS najzadržtiji član *udruženoga antimostovskog pothvata naše političke kaste*. Premda valja priznati da za njim nije zaostajao inače mnogo oprezniji i mudriji Pupovac koji je na račun Mosta izrekao sve ono što bi rado sasuo u lice HDZ-a samo kad bi se usudio.

Čin drugi, scena druga: rasprava o zahtjevu za opoziv nestranačkog ministra financija Zdravka Marića vrhunac je naše drame.

Rasprava se od samog početka odvija u gotovo nadrealnoj dimenziji, u kvazisporenju je li se ministar kao čovjek koji je došao iz Agrokora može vjerodostojno i efikasno, kao član Vlade, suočiti sa slomom najveće hrvatske kompanije u uspješnoj provedbi famoznog "Lex Agrokora". Kako se može dokazati da Marić nije čovjek Agrokora u Vladi, da nije znao ništa o financijskim dubiozama i zakonskim prekršajima Agrokora, da nije u flagrantnom sukobu interesa između korporativnog i općeg interesa? Nikako, naravno! A upravo su se u iznošenju

te samorazumljivosti iscrpljivali saborski zastupnici opozicije, najangažiranije zastupnici Mosta, Živog zida i dijela SDP-ovih.

U prvom dijelu scene glavnu glumačku ulogu imao je premijer Plenković. Superiorno je varirao uvijek istu priču da je na opoziciji teret dokazivanja Marićeve nepodobnosti. Sve je prigovore odbacivao kao "neozbiljne", dijeleći lekcije zastupnicima "znaju li što govore?", "kako mogu tako govoriti?" "jesu li svjesni implikacija svojih riječi?". Ugladeno je ironizirao i pokroviteljski omalovažavao saborske zastupnike, očigledno uživajući u ulozi pobjednika koji unaprijed zna da opozicija nema potrebnu većinu za izglasavanje nepovjerenja ministru Mariću. Njegove su poruke opozicijskim zastupnicima bile kristalno jasne: 1) ne dam vam Marića, što god vi rekli; 2) mlatite praznu slamu, nemate većinu za vaš zahtjev.

Prema dojučeršnjem koalicijskom partneru imao je drukčiji pristup, na njega je svaljivao krivnju za razlaz, s optužbom za nelojalnost prema kolegi iz Vlade, s kojim duže surađuju od njega, još u Vladi Tihomira Oreškovića. Pa je, dakako, doživio da mu iz Mosta odvrata da se ni o kakvoj lojalnosti spram Marića ne može govoriti, kad je riječ o čovjeku koji je nelojalno, skupa s Karamarkom i HDZ-om, prošlog proljeća rušio Oreškovićevu Vladu. A da je on sam posljednji koji ima pravo govoriti o lojalnosti s obzirom na način njegova raskida s Mostom.

Pritom je njegov nastup – u koji se povremeno bio previše uživio, tako da ga je predsjednik Sabora morao upozoriti da "ne pravi komediju" – bio gotovo iracionalan jer je ministra financija branio kao da mu život ovisi o tome. U duhu "ili Vlada s Marićem ili pad Vlade". Neumorno je satima ponavljao da je Marić njegov a ne Agrokora čovjek, da bi se na kraju svima nametao dojam – da su obojica Todorićevi ljudi!

U drugom dijelu rasprave ministar Marić najprije

pokušava odgovarati na prigovore zastupnika, da bi nakon stanovitog vremena rezignirano samo slušao kako zastupnici uvijek iznova variraju tezu na koju nema odgovora: ako je ministar sposoban čovjek, morao je znati kakva je katastrofalna situacija u najvećoj hrvatskoj kompaniji, pa je u tom slučaju, govoreći da je stanje u Agrokoru pod kontrolom, manipulator koji je obmanjivao hrvatsku javnost. Ili pak doista nije znao, ali je onda možda pošten čovjek, ali nije za ministra financija. Na to Marić nije mogao odvratiti ništa suvislo, pa se opravdano postavlja pitanje da li ga je netko moćan ucijenio da se ne smije povući iz Vlade i da samog sebe tako mazohistički kinji.

Nedvojbeno najveći gubitnici u ovoj raspravi bili su zastupnici vladajućeg HDZ-a i njegovih satelita. Mantrom o stabilnosti vlade i države, Plenković je iznudio od svojih zastupnika, kao i prethodno od svojih ministara, da se ne usude ni razmisliti a kamoli opredijeliti za opoziv ministra Marića. Željezna stranačka stega nadvila se nad hadezeovce poput more, nitko se nije usudio svojem stranačkom lideru uputiti normalno pitanje zašto svoju sudbinu i sudbinu Vlade vezuje uz sudbinu nestranačkog ministra financija, zašto tako nerazumno pokeraški riskira sve.

Ako su takvo izjašnjavanje na Saboru smatrali neprimjerenim, zašto zastupnici HDZ-a nisu svojega nerazumnog Vođu prethodno, na stranačkim najvišim tijelima, upozorili na očigledne opasnosti njegova nerazboritog rušenja Vlade, u ime njezine stabilnosti, nego su ga posve nekritički i jednostavno podržali? Čime ih je uvjerio da zna što radi i da ima osiguranu parlamentarnu većinu?

Plenković je odolio napadu i spasio svojeg ministra financija. Rezultat je glasanja bio 75:75. Nedostajao je samo jedan jedini glas za pad Plenković-Marićeve Vlade, a beskrupulozan način

na koji je posljednji glas (Tomislava Sauche) pridobiven svojevrstni je finale ove umnogome groteskne scene u kojoj je HDZ pokazao svoje najgore lice.

Čin drugi, scena treća: prije epiloga, na dnevnom je redu usvajanje triju ranije pripremljenih i dogovorenih Mostovih prijedloga zakona. Hrvatski sabor usvojio je dva Mostova zakona, izmijenio je Zakon o arhivima i arhivskom gradivu te dopunio Zakon o HRT-u.

Odbio je izmijeniti Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci, s prijedlogom izmjena koje bi omogućile da u HNB uđe državna revizija. Samo je 17 zastupnika bilo za izmjene, 68 je bilo protiv, a 8 suzdržanih). Zaslužuje da se zapamti: samo 17 zastupnika (osim 15 mostovaca, još samo dva svijetla zastupnička lika) bilo je za zakonsku regulaciju institucije čiji je kredibilitet ozbiljno narušen u aferi Agrokora.

Tim simboličkim činom saborska je većina, neovisno o stranačkim i ideološkim opredjeljenjima, nepobitno dokazala osnovanost Mostovih optužbi o interesno-klasnoj solidarnosti naših etabliranih vodećih stranaka u zajedničkoj protureformskoj politici. Pa im je predsjednik Sabora svima s pravom poručio "Čestitam!"

Čin treći, scena prva: predsjednik Sabora dr. Petrov podnosi ostavku na svoju funkciju, s obrazloženjem da želi time "sačuvati dignitet Sabora". Kao da se imalo što sačuvati!

Slijede vodviljski prizori. Na mjesto predsjedavajućeg tada munjevito uskače, ni po čijem ovlaštenju, podpredsjednik Sabora Željko Rainer. Pravo da predsjedna sjednicom smjesta mu osporava zastupnik Grbin, jer da predsjednika, u "slučaju odsutnosti" zamijenjuje podpredsjednik iz redova parlamentarne većine – a te većine, avaj, nema. Nakon još jedne runde mrcvarenja, zaključuje se da se sjednica prekine do sutra, a da u međuvremenu saborski Odbor za Ustav, poslovnik i politički sustav

pronađe primjeren modalitet nastavka sjednice i izbora čelnog čovjeka Sabora.

Čin treći, scena druga: nakon cjelonoćne neizvjesnosti u nadljudskoj potrazi ako ne za "stabilnom" a ono za bilo kakvom većinom, uz mnogo natezanja i prijateljskog uvjeravanja komponirano je 76 zastupnika koji su, glasajući po svojoj krhkoj savjesti a u ime stabilnosti visokog doma, najzad uspjeli izabrati novoga predsjednika Sabora Gordana Jandrokovića. Operacija eliminacije Mosta je završena. Čestitamo mentorima i akterima!

Poraz u pobjedi Andreja Plenkovića?

Je li, nakon svega, moguće razabrati političke razloge i racionalne motive koji su premijera Plenkovića mogli navesti da se upusti u takvo rizično i opasno izazivanje političke i ustavne krize?

Zna li premijer što radi? Kako može govoriti da je vlada stabilna i da "radi normalno", da ima pravo zbog glasanja smjenjivati ministre po svojoj carskoj volji, da ministar Marić nije kontaminiran aferom Agrokor, da javnost ne brine jer da ima osiguranu parlamentarnu većinu? Ništa od toga nije točno, pa se postavlja pitanje obmanjuje li on ne samo javnost nego i samoga sebe?

Što se dogodilo čovjeku koji se prije godinu dana javno iskazao kao razlozan i hrabar u kritici Karamarkove politike rušenja vlastite vlade, koji je zatim hrabro i odgovorno preuzeo vodstvo HDZ-a, uvjerljivo dobio izvanredne parlamentarne izbore i promišljeno inicirao i njegovao partnersku suradnju s Mostom? Sasvim jednostavno: zašto brani ministra Marića, kojega se u sasvim konkretnom kontekstu dubinske krize uzrokovane slomom Agrokor, obraniti ne može? Zašto zbog jednog nestranačkog ministra odbacuje četvoricu ministara svog koalicijskog partnera? Zašto raskida s koalicijskim partnerom a da nema osiguranu neku alternativnu

parlamentarnu većinu? Zašto javnost obmanjuje da tu većinu ima, kad je nema?

Dio se odgovora na rečene dvojbe može odgonetnuti iz načina na koji se u veljači premijer ponašao u slučaju opozicijskog zahtjeva za smjenom ministra Barišića. I tada se oglušio o sve argumente ne samo političke opozicije nego i stručne i znanstvene javnosti, ozbiljno krnjeći svoju reputaciju. Njegovo tvrdoglavo opiranje zdravom razumu i političkoj razboritosti bilo je uistinu zagonetno. Moglo se protumačiti samo kao izraz samozaljubljenosti u vlastitu misiju, u nedodirljivost vlastitog autoriteta. Njegovim se ponašanjem Most našao u veoma delikatnoj situaciji, nije mogao podržati premijerovu nerazumnu tvrdoglavost, a nije htio ni stati na stranu opozicije. Odlučio se za neutralnost, što praktično znači za pasivnu podršku premijeru. Tko god je iole pažljivo gledao tu sjednicu Sabora, na kojoj se raspravljalo i odlučivalo o sudbini ministra Barišića, morao je zaključiti da je Most stjeran u kut, da se njegovi zastupnici zdvojno pitaju može li se s takvim premijerom uopće surađivati. Svakom je bilo jasno da mostovci to sebi ne smiju ponovno dozvoliti, cijena takve neprincipijelne lojalnosti bila bi prevelika, ravna političkom samoubojstvu. Repriza s ministrom Marićem svjedoči da su naučili lekciju, a da premijer nažalost nije.

Pretpostavimo da premijer ipak zna što radi, da je poduzeo pomno smišljene taktičke poteze u sklopu zasad jedva dokučive strategijske operacije. Povjerujemo mu na riječ da mu je borba za stabilnost političke vlasti bila glavni motiv. Je li u tome uspio, je li njegova vlast čvršća i stabilnija nego što je bila prije "operacije eliminacije Mosta"? I jest i nije! Da, zato što se riješio mostovaca, sačuvao Marića, homogenizirao Vladu, disciplinirao svoju stranku, ponizio Sabor i marginalizirao predsjednicu Republike. Svu je vlast koncentrirao u svojim rukama, preuzevši na

sebe potpunu i nepodijeljenu odgovornost za kreiranje i provedbu državne politike. Istodobno nije, zato što je u svom naumu i previše uspio: kako itko može u demokratskim uvjetima vladati bez vlade (u kojoj nema većinskog odlučivanja), bez parlamenta (s volatilnom kupoprodajnom većinom), bez demokratske stranke (s kultom ličnosti u HDZ-u), bez kontrolno sposobne opozicije?

I u politici čovjek mora pripaziti što priželjkuje da mu se ne bi dogodilo kao Vasi Ladačkom u Balaševićevoj glasovitoj pjesmi: "sve je im'o, ništa im'o nije!"

Dva se politička razloga premijerova ponašanja ipak mogu razaznati.

Prvi, manje važan ali očigledniji. Premda je premijer s Mostovim ministrima, prema vlastitom kazivanju, odlično surađivao, javno poznate činjenice govore drukčije. Kamen smutnje bio je, na razini principa, što je Most imperativno zahtijevao i dobio resor ministarstva unutarnjih poslova, a na planu funkcioniranja Vlade što je na čelu tog prevažnog (za HDZ, u njegovu samorazumijevanju, odlučujućeg) ministarstvu bio, kao i u prethodnoj Vladi, stameni mostovac Vlaho Orepić. U svom resoru nije dozvoljavao hadezeovske kadrovske kombinatorike i osobna mešetarenja, unatoč nezamislivim pritiscima. Striktno se držao propisa i zakonskih normi, kao "pijan plota". I, što je najgore, povremeno je davao intervju, u kojima je istupao veoma odrješito i samosvjesno. U javnosti je svojedobno silno odjeknuo intervju u kojemu je žestoko, ali i argumentirano, prozvao Ustavni sud kao sramotnu instituciju. Nakon što je ustvrdio da "suradnja s gospodinom Plenkovićem je za sada iznimno korektna", Orepić je obrazložio i poantirao što očekuje od članova Ustavnog suda: "Vrijeme je da podnesu ostavku. Vrijeme je za katarzu sudbene vlasti" (vidi Vlaho Orepić, "Ukinut ću 350 šefovskih mjesta u policiji",

Globus, 1.12.2016., br. 1357, razgovarao Zdravko Milinović, str. 14-19). Tako nikad nijedan ministar unutarnjih poslova nije govorio niti se to od njega očekuje, ni formalno (ne bi smio) ni sadržajno (ne bi znao). Valja priznati da je doista bizarna situacija u kojoj ministar unutarnjih poslova veoma pametno i bez dlake na jeziku govori o temeljnim problemima hrvatske države. Kao da je mini-premijer. Premijer se od njega javno ogradio da "to nije politika Vlade". Kada se Hrvatska suočila sa slomom Agrokor, tada je uloga Orepića postala kapitalna. Njegovo uklanjanje postalo je za HDZ imperativno ako se željela "kontrolirati šteta", odnosno barem dijelom prikriti razmjeri protuzakonitih radnji i političke korupcije u stožernoj kompaniji s njezinim bezbrojnim pipcima u cijeloj političkoj klasi. Odluka o konačnom raskidu suradnje s Mostom morala je pasti kada je, tjedan dana prije početka krize, ministar unutarnjih poslova nedvosmisleno izjavio: "Jedna tvrtka nije mogla ugroziti čitavo gospodarstvo bez kriminala. Agrokor je sinonim političkih, društvenih i gospodarskih odnosa koji su nastali nakon kriminalne privatizacije. Mi moramo biti svjesni potrebe da se procesuiru i locira odgovornost te tko nas je u tu situaciju doveo i budite uvjereni, mi ćemo to napraviti". Stoga komentator D. Pajić s pravom postavlja pitanje: "A što ako je povjerenje Mariću bilo samo povod, a prava meta Vlaho Orepić - neposlušni mostovac na čelu represivnog aparata?" (vidi Darko Pajić, "Štiti li Plenković kriminal u Agrokoru?", *Novi list*, 28.4.2017.).

Glavni je politički razlog Plenkovićevih političkih poteza možda manje uočljiv, ali ni njega nije previše teško dokučiti. Glavni cilj kodne "operacije eliminacije Mosta", bila je *operacija ovladavanja HDZ-om*. Ne znamo da li se premijer zavarava kad nas uvjerava da je sa svim ministrima surađivao bez obzira na stranačku pripadnost, ali je jedva zamislivo da

mu to nije izazivalo poteškoće u suradnji sa ministrima vlastite stranke. Valja imati puno razumijevanja za čovjeka koji se prihvatio iznimne zadaće da uljudi i europeizira našu središnju stranku koju je Karamarko (s punom podrškom vodstva HDZ-a) silovito i opasno nagnuo prema desničarskom ekstremizmu. Plenković je uvijek iznova isticao i tipom diskursa zagovarao ideologijsko i političko repozicioniranje HDZ-a na desnom centru, pa su čak i osvjedočeni karamarkovski kadrovi počeli neprepoznatljivo zvučati kao tolerantni i uljudeni ljudi. Kao demokratskom lideru glavni mu je imperativ bio preobraziti u stranci dominantni poslušnički i klijentelistički mentalitet, uvesti demokratske standarde stranačkog života, okupiti nove, samosvjesne i kvalitetne ljude. Ali se, uz to i prije toga, morao HDZ-u nametnuti kao neosporan politički autoritet. Suradnja s Mostom, kao s ravnopravnim partnerom, uz suradnju sa zastupničkim klubom nacionalnih manjina afirmirala ga je kao nacionalnog lidera, ali je bitno ugrožavala njegovu poziciju kao stranačkog vođe. Lokalni su izbori zaoštrili njegovu ambivalentnu poziciju: s Mostom demokratski ili protiv Mosta autokratski. Raskidom s Mostom nije toliko raskinuo s demokracijom, koliko je pribjegao autoritarnim metodama discipliniranja dugogodišnjih stranačkih lokalnih šerifa, koji su bili samouvjereni da su šefovi stranke prolazni, a da su oni vječni. Opisano potpuno pokoravanje zastupnika HDZ-a volji svojeg vođe u raspravi i glasanju o opozivu nestranačkog ministra Marića, vrhunac je Plenkovićeve operacije uspostavljanja osobnog autoriteta.

Raskid s Mostom bio je pokušaj Plenkovićev raskida se starim HDZ-om – na stari hadezovski način!

Poraz u pobjedi, da upotrijebimo čuvenu Deutscherovu ocjenu za Trockoga.

Privid o monolitnom jedinstvu potrajao je samo

dva-tri dana. Već se 7.4. Zlatko Hasanbegović, saborski zastupnik i član Predsjedništva HDZ-a, na lokalnim izborima u Zagrebu kandidirao na nezavisnoj listi Brune Esih. A 8.4. žestoko napao Andreja Plenkovića optuživši ga kako je "hazarderski ugrozio opstojnost Vlade" dovevši stranačka tijela raskidom koalicije s Mostom pred gotov čin. Kazao je da je su HDZ i Vlada postali talac jednog čovjeka, ministra financija Zdravka Marića, koji još k tome nije niti član stranke. Optužio je Plenkovića za "dilentantizam u vođenju državnih poslova", za politiku koja je "HDZ pretvorila u franšizu briselskih struktura". Po njegovu sudu, **"vrhunac neodgovornog i po stranku pogubnog ponašanja je nametanje Drage Prgomete kao kandidata za gradonačelnika mimo stvarne volje gradske stranačke organizacije"**. Zaključio je riječima: "Povod za preokret bili su sramotni događaji u Saboru kada sam uvučen u moralnu kaljužu političke trgovine i događaje za koje nismo odgovorni te da se teret za pad Vlade prebaci na naša leđa".

Hazarderstvo, dilentantizam, briselski poslušnik, neodgovorna i pogubna politika, moralna kaljuža političke trgovine – sručile su se optužbe na glavu samovoljnog predsjednika HDZ-a. S posljedicama koje su veoma brzo uslijedile na lokalnim izborima 21. svibnja. U utrci za zagrebačkog gradonačelnika, Bruna Esih (s 10,98% glasova), uz asistenciju Hasanbegovića, uvjerljivo je porazila Plenkovićeve službenog kandidata dr. Prgomete (sa samo 5,60% glasova), kojega je Plenković doista nerazumno nametnuo svojoj stranci. Pokušao nametnuti jer je članstvo HDZ-a odbilo direktivu vodstva. Bio je to snažan politički signal da će se diferencijacija u HDZ-u pojačati i produbiti, a da je autoritet Plenkovićeve vodstva bitno narušen.

Pobjeda u porazu Mosta nezavisnih lista

Nakon pozornog promatranja slavne "operacija eliminacije Mosta", potpuno se mijenja početni

dojam o čistoj pobjedi HDZ-a. Premda su Mostovi ministri smijenjeni, a Petrov bio prinuđen dati ostavku na funkciju predsjednika Sabora, teško je pronaći bilo kakav ozbiljan prigovor na ponašanje Davida u borbi s Golijatom. Ako je prije ove krize i moglo biti dvojbi je li Most izrastao u relevantnu političku stranku na državnom planu, dvojbe više nema niti može biti da su se njegovi istaknuti članovi afirmirali kao zbiljska alternativa našim etabliranim klijentelističkim strankama i njihovim liderima. Petrov je maratonsku sjednicu Sabora vodio znalački, kao prvorazredan političar. Rasprave najboljih Mostovih zastupnika bile su među najboljima, sadržajno vrlo kvalitetne i samosvjesne.

O tom može rječito posvjedočiti lucidna analiza političke i ustavne krize koju je izložio Mostov ustavni stručnjak, prof.dr.sc. Robert Podolnjak. Poslije nerazumne i nezakonite smjene Mostovih ministara, Podolnjak s pravom upozorava svoje saborske kolege da je Božo Petrov, predsjednik Hrvatskog sabora, *"jedina brana neustavnom širenju ovlasti predsjednika Vlade"*. A hrvatskoj javnosti poručuje "da sve što se događa dio je vrlo opasnog i promišljenog scenarija neustavne uzurpacije ovlasti Hrvatskog sabora i kršenja temeljnih načela diobe vlasti i hrvatske parlamentarne demokracije". Odluka premijera da sam smijeni ministre u Vladi, bez ikakve uloge Hrvatskog sabora, čini ga uzurpatorom. Premijer Plenković nema parlamentarnu većinu, a istodobno ima svu vlast u državi. Vrše se pritisci na pojedine zastupnike da budu dio te nove eventualne parlamentarne većine, ne poštuju se predviđeni "razuman rok" za izbor četiri novih ministara, pa sama "krnja" Vlada djeluje neustavno. Dužnost je i ustavna obaveza predsjednika Vlade da hitno predloži nove ministre Hrvatskom saboru, zatraži glasovanje o njihovu povjerenju, demonstrira na taj način postojanje parlamentarne većine

i osigura poštivanje ustavnog načela odgovornosti vlade pred Saborom.

Više nitko iole razuman ne može više sebi dozvoliti da mostovce tretira kao gorljive prostodušne provincijalce, s lažnih visina metropolitanske bahatosti. Glavna je pouka Mostova dvostrukoga iskustva suradnje s HDZ-om da više nijedna stranka u nas, a prvenstveno HDZ kao daleko najjača među njima, ne može uspješno upravljati Hrvatskom bez kvalitetnog, samosvjesnog i predanog koalicijskog partnera.

Osvrnemo li se, ma i letimično, na Mostovo sudjelovanje u Vladi (od početka siječnja 2016. do kraja travnja ove godine), ne vidim nikakvu opravdanost već stereotipnih prigovora da je Most "koalicijski partner iz pakla" (u besmrtnoj formulaciji D. Ivankovića), čak ni remetilački faktor, istodobno i vlada i opozicija vlastitoj vladi, ni prije izbijanja političke krize ni kada je ona izbila. Te se ocjene temelje uglavnom na jednom jedinom argumentu, na uočavanju ucjenjivačkog potencijala Mosta, kojim je stalno iznova izluđivao uvažene kolege iz HDZ-a, a ništa manje ni one manje uvažene iz opozicije.

Po mom sudu, djelovanje Mosta u Vladi bilo je izrazito konstruktivno, i u radnom i u kolegijalnom smislu. Identifikacija Mosta s Vladom bila je zdušna i iskrena. I Orešković i Plenković imali su u mostovcima lojalne i sposobne suradnike. Glavni je problem obrnut, upravo u njihovoj prekomjernoj identifikaciji s politikom Vlade, baš zato da ih se ne bi optuživalo kao uzročnike nestabilnosti. U tome su se mostovci striktno držali pravila da su odgovorni samo za svoje ministre, a većinskom partneru prepuštali da odgovara za svoje. Time je HDZ-u dopušteno da se ideologijski razmaše na planu borbe za simboličku moć u kulturi, obrazovanju i znanosti (primjeri Šustera, Hasanbegovića, Barišića), uz jedva pojmljivo suzdržavanje mostovaca o tim

temama. No dok je takvo samonametnuto suzdržano ponašanje moglo biti razumno i razumljivo u prvoj fazi, u doba Karamarka, postalo je neproduktivno u Plenkovićevoj Vladi. A od kraja prošle godine, kada se Most konačno odlučio da se i formalno konstituirao kao politička stranka, postalo je očigledno da je Most nadrastao svoju početnu korektivnu funkciju, i da se mora profilirati kao stranka koja može, ako treba, i sama preuzeti vođenje Vlade u potpuno ravnopravnoj suradnji s izabranim koalicijskim partnerom.

Tek jedan primjer da se osvijetli problem. Najkrupniji međunarodni potez premjera Plenkovića bio je, zna se, posjet Ukrajini u studenome prošle godine. Da li se Plenković koncipirajući taj posjet konzultirao s partnerima iz Mosta? Nema nikakvih naznaka niti da je to pokušao učiniti, niti da je mislio da je to bilo potrebno, niti da se imao s kime konzultirati. Ne možete biti ravnopravan koalicijski partner u obnašanju političke vlasti, ako vam je europski obzor izvan dosega, ako nemate stručnu ekipu ljudi koji se bave međunarodnim odnosima, ako ne okupljate najumnije ljude koji se bave svim drugim bitnim javnim politikama.

Dok to ne uspije postići, politička razboritost nameće Mostu da iz svog iskustva sudjelovanja u Vladi zaključi da mu je primjerenije djelovati iz Sabora, s preciznom potporom Vladi u provedbi svojih glavnih reformskih agendi.

Mostu se preko svake mjere predbacivalo da su mu s početka bila puna usta reformi, da bi ih kasnije iznevjerio. Gdje su te reforme? Nema ih!

Evo ih, da izdvojim samo Mostove četiri najvažnije reformske inicijative koje su blokirane:

1) Teritorijalno redizajniranje Hrvatske, s racionalnim brojem županija i općina – blokirale sve političke stranke, predsjednica Republike, županijski moćnici;

2) Reorganizacija ustroja policijskog aparata – blokirao HDZ, i u prvoj i u drugoj Vladi;

3) Reforma Ustavnog suda – blokirali HDZ i SDP;

4) Zakonska regulacija djelovanja Hrvatske narodne banke – blokirale sve političke stranke i njihovi zastupnici u Saboru.

Predstojeći lokalni izbori bit će prvi pouzdan test jesu li Mostova principijelnost "politike čistih ruku", njegovo herojsko opiranje nadmoćnim silama socijalnog konzervativizma, klijentelizma i korupcije, prepoznati kao najava nove demokratske budućnosti Hrvatske.

Umjesto epiloga: kako upravljati Hrvatskom?

Umjesto neopozive negativne presude da se premijer posve pogubio u našoj političkoj krizi, njegovu politiku i pojedine poteze moguće je sagledati i u svjetlu njegova strategijskog posjeta Ukrajini, 21. studenoga 2016.

Tom je prilikom održao predavanje na Nacionalnom sveučilištu Kijevo-Mogilijenska akademija. Naglasio je da su i Hrvatska i Ukrajina bile žrtve brutalne agresije i da je silom narušen njihov integritet te da stoga hrvatska iskustva iz mirne reintegracije Podunavlja mogu biti korisna Ukrajini da bi uspješno reintegrirala "odmetnuta" područja Luganska i Donjecka. Hrvatska podržava teritorijalni integritet, suverenitet i nezavisnost Ukrajine te provedbu politike *nepriznavanja aneksije Krima*.

Ako je premijer svjesno i odgovorno bacio rukavicu u lice Putinove Rusije, tada je ne samo za svoj potez morao imati osiguranu materijalnu i političku podršku velikih zapadnih partnera nego i biti svjestan da time izravno i nepovratno izaziva veliku krizu, kada imperij uzvratu udarac. Zanimljivo je da njegov potez nije izmamio priznanje u Hrvatskoj, prevladavale su kritike da nepotrebno izaziva Ruse, jer da je "umislio da je premijer Europske komisije

ili neke svjetske velesile".

U našu se kolektivnu memoriju zacijelo utisnuo jedinstveno neugodan događaj, koji je ozbiljno uzdrmao naše nacionalno samopoštovanje. 10. veljače 2017. veleposlanik Ruske Federacije Anvar Azimov, u imperijalnoj uniformiranoj pozi poručio je Todoriću (čitaj: Hrvatskoj): "Dali smo vam puno kredita, ali više ne planiramo pomagati Agrokoru!"

Je li Plenković znao što govori i čini kad je bahato uzvratio: "Nisu me impresionirale kritike iz Moskve ni s hrvatske političke scene. Posjet Kijevu je nastavak mog angažmana u EU parlamentu, ali u biti to je europska politika. Namjera je bila pomoći Ukrajini da mirovnim putem reintegrira svoj teritorij"?

Smijemo li pretpostaviti da je Plenković imao na umu strategiju državničkog suočavanja s izvanrednim stanjem sloma glavne hrvatske kompanije, koje se razotkrilo kada su ruske banke prestale s

financiranjem i zatražile povrat svojih ogromnih kredita? Da se svjestan razmjera problema, Plenković odlučuje za osobno nadziranje i rješavanje putem "Lex Agrokor", potpuno personificirajući svoju vlast koja izvanrednim mjerama rješava izvanredni problem? Otuda bi slijedilo da inače posve nerazumljivo i nerazumno Plenkovićevo ponašanje može značiti hrabro i samosvjesno preuzimanje apsolutne vlasti u provedbi odlučujuće strukturne promjene uvijek do sada odgađane deprivatizacije hrvatske države nasuprot nadmoćnoj sprezi korporativističkih interesa i njihovih klijentela u vrhovima etabliranih političkih stranaka.

Vrijeme će pokazati je li Plenković samostalna i odgovorna politička ličnost ili instrument senjorijalne neofeudalne moći, ne samo u nas. Za Plenkovića više nema srednjeg puta između državnika i uzurpatora.

Mogućnosti restrukturiranja suvremenog svjetskog sistema (Nacrt projekta istraživanja)^{1*}

piše: Zorka Zović-Svoboda^{2**}

Uvodne napomene

Povodom posmrtno objavljene knjige izabranih znanstveno-stručnih i stručno-publicističkih radova Daga Strpića: *Prema Novoj političkoj ekonomiji* (2015) pokušat ću pokazati u kojoj mjeri je ova knjiga studija, eseja i publicističkih radova doista rijetka i vrijedna čitanja. Na početku valja istaknuti nekoliko važnih činjenica.

Dag Strpić (1946-2013) bio je vrstan politolog, politekonomist u tradiciji kritike političke ekonomije, publicist, novinar i dugogodišnji profesor Fakulteta političkih znanosti. Kao izuzetno teorijski obrazovan politolog i politekonomist, Strpić je 40 godina svoga rada posvetio proučavanju klasične moderne i suvremene politološke i društvene literature, što ga je činilo sposobnim i mjerodavnim za tematiziranje velikih modernih i suvremenih problema. Desetljećima se bavio fundamentalnim teorijskim istraživanjima problema političko-ekonomskog i društvenog razvoja i javnih politika svog vremena u okvirima države-nacije i svjetskog multinacionalnog sistema. Provodio ih je s ciljem razumijevanja strukture, unutarnje logike kretanja, proturječnosti i društveno-ekonomskih i političkih kriza suvremenog društva. Strpić je pored svojih fundamentalnih znanstvenih radova u kojima je postigao respektabilne dosege, provodio istraživanja bitnih aktualnih

problema političko-ekonomskih procesa koji su doveli do globalne krize (započete 2007-2008). Prve dvije tematske cjeline u knjizi³ mogu se razumjeti kao tematski i metodološki nastavak Strpićeve druge knjige (Strpić, 2010) i njegova kontinuiranog nastojanja razvijanja nacrt projekta političke teorije socijalnih ciklusa i cikličkog razvoja. Rezultate svojih istraživanja je sustavno saopćavao u svojim znanstvenim, stručnim i stručno-publicističkim radovima. U svojim redovitim kolumnama u dnevnom tisku javnosti je godinama nudio popularizirane rezultate svojih istraživanja (Lalović, 2015: 287) i informacije o novoj relevantnoj znanstvenoj i stručnoj literaturi, dajući time znanstveni prilog širim raspravama o recentnim političkim i društvenim procesima u dvjema za nas posebno zanimljivim državama-nacijama: SAD-u i Republici Hrvatskoj. Bio je erudit širokog raspona preokupacija.

Posebno valja istaknuti da je najnovija Strpićeve knjiga *objavljena poslije autorove smrti*, da autor nažalost nije doživio završiti svoja istraživanja koja je planirao, najavljivao, započeo i objavio samo fragmente planirane knjige. Profesor Dragutin Lalović, Strpićev dugogodišnji prijatelj i suradnik u istraživačkoj i javnoj djelatnosti (od studentskih dana do iznenadne Strpićeve smrti 2013. godine), ustrajao je u namjeri čuvanja rukopisne ostavštine i njene prezentacije u obliku knjige, koju je uredio i za nju napisao opširan i sadržajan pogovor (*Maître-penseur* razvojne politologije, Lalović, 2015: 263-289). U njemu Lalović iscrpno, iznijansirano i s iznimnom prijateljskom odanošću informira čitaoca o bitnim činjenicama iz Strpićeve osobnog i profesionalnog života s naglaskom na njegovom intelektualnom sazrijevanju i razvoju do njegovih završnih radova, koji su uglavnom ostali teorijski konceptualizirani i nedovršeni. Piše o Strpićevom liku politologa i javnog djelatnika,

³ Paradigmatski problemi i Svijet suvišnih ljudi (Strpić, 2015: 7-117).

kojeg je izuzetno cijenio, posebno njegov talent „da se suvereno kreće kako na planu fundamentalnih pojmovnih istraživanja tako i na planu dijagnoze i terapeutike suvremene krize“ (Lalović, 2010: 21). Predstavlja ga kao paradigmatškog politologa i formativnu ličnost cijele jedne generacije (Lalović, 2015: 267). Time je Dragutin Lalović časnio ispunio jednu od najtežih uloga prijatelja – brigu za misaonu i rukopisnu ostavštinu i njegovo djelo koje je ostalo nedovršeno, a djelomično i neobjavljeno – sačuvati i predati javnosti na uvid.

Strpićevi izabrani znanstveno-stručni radovi su raznovrsni i odražavaju namjenu i vrijeme svog prvog objavljivanja (članci, poglavlje u knjizi drugih autora, predgovori i pogovori knjigama u periodu 1998-2009) i kao takvi su na različitim razinama teorijske analize i stručne obrade. Ipak, svi objavljeni imaju nešto zajedničko – strpićevsko: postavljanje bitnih pitanja o problemima političko-ekonomskog i društvenog razvoja i javnih politika svog vremena, te istraživanje mogućnosti i strategija restrukturiranja svjetskog sistema.

Najnovija Strpićeve knjiga, unatoč svojoj nesistematičnosti i nedovršenosti, upotpunjuje naš uvid u njegovu znanstvenu i stručnu produkciju. Čini se da struktura i sadržaj knjige odražavaju autorove intencije, kako ih je razumio urednik ove knjige, koji je istovremeno želio:

Da se objave Strpićevi nedovršeni rukopisi⁴;

Da se na jednom mjestu skupe oni ranije objavljeni tekstovi koji najbolje izražavaju Strpićevu namjeru daljnjeg istraživanja izazova reutemeljenja "Nove političke ekonomije"⁵;

Da se na jednom mjestu objedine i sačuvaju tekstovi koji su kroz nekoliko godina objavljeni u

⁴ U prvom dijelu knjige pod naslovom *Paradigmatski problemi* uvršten je jedan do sada neobjavljeni rukopis iz Strpićeve zaostavštine: *Država-nacija kao političko-ekonomska zajednica* (Strpić, 2015: 17-28).

⁵ U drugom dijelu knjige pod naslovom: *Svijet suvišnih ljudi* (Strpić, 2015: 45-102).

Strpićevim kolumnama⁶, koje će se moći čitati "kao fragmente velike razvojno-politološke pripovijesti" (Lalović, 2015: 287).

Posthumno objavljena Strpićeve knjiga je neobična po svojoj strukturi i sadržaju – kao i prve dvije. Sve tri imaju nešto zajedničko: u pravilu ne slijede obradu jasno i usko definiranog predmeta i metode istraživanja, jer autor ima *jasan cilj istraživanja* – neprekidno tražiti prikladne pristupe istraživanja, teorijsku podlogu, analitički instrumentarij i mogućnosti njihove primjene u analizi kompleksnog suvremenog svijeta, da bi ga se razumjelo i riješilo probleme, prije svega egzistencijalne probleme čovječanstva. Na takav zaključak upućuje tematski raspon njegovih tekstova, različiti analitički postupci, opsežne bilješke (koje su izuzetno brojne i korisne) i protok vremena od početka znanstvenog istraživanja do vremena saopćavanja njihovih rezultata. Kao da je cijelog svog profesionalnog života pripremao isti znanstveni projekt, kojeg nažalost nije mogao dovršiti.

U ovom tekstu ću se posebno osvrnuti na dvije, po meni, središnje i međusobno povezane teme Strpićeve knjige:

O naslovu knjige ili o nacrtu utemeljenja integralne "Nove političke ekonomije".

O opasnostima od osamostaljene moći globalnih korporacija.

O naslovu knjige ili o nacrtu utemeljenja integralne "Nove političke ekonomije"

U naslovu knjige skriveno je dugogodišnje Strpićevo nastojanje da napiše *novu* političku ekonomiju, kojom bi se objasnilo suvremene političke promjene i kompleksni nacionalni i svjetski razvoj.

⁶ Treća tematska cjelina pod naslovom *Popularizacija političko-ekonomske i javnopolitičke analize* sadrži izbor iz Strpićevih kolumni objavljenih najprije u *Slobodnoj Dalmaciji* a zatim većim dijelom u *Novom listu*, koje su napisane u periodu 2001-2009. (Strpić, 2015: 121-261). Odražavaju probleme vremena u kojima su nastajale, a ponekad su bile i edukativne.

Strpić je podredio svoja dugogodišnja znanstvena istraživanja intenciji ponovnog utemeljenja globalne (integralne) političke teorije na osnovu političke ekonomije. Potkraj XX. stoljeća proširuje svoje teorijske preokupacije, temeljito propituje modernu i suvremenu liberalnu političku i političkoekonomsku misao (posebno Hayekovu misao kao politologa i polit-ekonomiste), u potrazi za adekvatnim uporištima za analizu suvremenog dinamički transformiranog svijeta i mogućnosti njegove znanstvene elaboracije (Strpić, 1998)⁷.

Strpić dobiva nove poticaje za zagovaranje globalne (integralne) političke ekonomije u vrijeme izbijanja globalne krize (2007-2008), koja je – kao i sam proces globalizacije – otvarala galopirajuće i urgentne egzistencijalne probleme koji su čekali razvojno-političke odgovore na koje nije mogla odgovoriti niti jedna od *parceliziranih* društvenih i humanističkih znanosti⁸. Uočava nemoć analitičkih procedura etabliranih društvenih znanosti, pa zagovara potrebu utemeljenja nove globalne, jedinstvene političke znanosti kojoj bi ishodište bila nova politička ekonomija i koja bi mogla biti uspješnija od dominantne ekonomske znanosti⁹ u analizi aktualnih svjetskih

⁷ Na takav zaključak upućuje sam autor pišući na posljednjim stranicama svoje knjige da je to bila knjiga "specifičnog oblika": "... koja više ocrtava tematske obrasce i pitanja, standardne i aplikacijske pravce analize, disciplinarne i interdisciplinarne magistralne i kontekstualne pravce razmišljanja, s bogatom historijskom i recentnom literaturom, nego što na pitanja daje apoditičke i šire elaborirane odgovore", pa kaže kako će neki problemi koji su tek najavljeni ovom knjigom biti temeljitije elaborirani u narednoj, najavljujući i njen naslov na slijedeći način: "...*Politologija i politička ekonomija: paradigme i problemi*, koje će se – nadam se – moći pojaviti u slijedećoj školskoj godini" (Strpić, 1998: 193).

⁸ Društvene znanosti su se razdvojile u epohi fragmentacije znanja društvenih znanosti i temeljite promjene paradigmi, osobito pri kraju 19. i početka 20. stoljeća. To se dogodilo i s ekonomskom i političkom znanosti, koje imaju zajedničko ishodište u političkoj ekonomiji i znanosti politike, koje su unutar klasičnih modernih političkih znanosti za predmet svoje političko-ekonomijske analize nastojale imati cjelinu problema cjelokupne društveno-ekonomske zajednice (Strpić, 2001a: 64-68).

⁹ Dominantna ekonomska znanost, kao niti jedna druga autonomna znanost unutar polja istraživanja društvenih i humanističkih znanosti, nije mogla na adekvatan način razmatrati krizu u vrijeme globalizacije svjetskog sistema i značajnog rasta utjecaja neekonomskih činilaca na političko-ekonomske procese, jer je njezina ekonomska analiza zasnovana na formaliziranim modelima u kojima se apstrahiraju društveni entiteti kao što su država i društvo.

političkih i ekonomskih kriznih procesa. Predlaže i prvi korak na putu stvaranja globalne teorije, koju naziva "Novom političkom ekonomijom": konvergenciju ideja između autonomnih znanosti, razradu nove metodologije i izmjenu specijalističkih termina diskursa.

Nova politička ekonomija, po njemu, treba novo klasično reutemeljenje, treba obnovu teorijskih temelja ponovnim teorijskim propitivanjem Moderne u cjelini. Ishodište bi joj, po autoru, trebala biti ideja u cjelini razmjenski utemeljene političko-ekonomske zajednice Thomasa Hobbesa (kao COMMON WEALTHA), jer je to "ono najbolje čime politička znanost raspolaže" (Strpić, 2001: 57; 2001a: 64-68). Pokušava istraživački rekonstruirati zagubljeni analitički instrumentarij u historijskom procesu fragmentacije društvenih znanosti s ciljem razumijevanja ustrojstva cjeline, osnove njezinih ravnoteža, pa i osnove njezine dinamike kroz različite neravnoteže. Toj intenciji Strpić je podredio svoja dugogodišnja znanstvena istraživanja, napisao njene pojedine fragmente u kojima otvara važna pitanja o globalizaciji i aktualnoj globalnoj krizi.

Istu ideju Strpić razrađuje u posmrtno objavljenoj knjizi u poglavlju "Reutemeljenje kroz političku ekonomiju: negativni kapital i nova politička znanost" (Strpić, 2015: 65-71; 2001: 52-59). Polazeći od stajališta da je početkom XXI. stoljeća odzvonilo ekonomskom XX. stoljeću i da nastupa nova ekonomija (taj pojam ne definira, ali se podrazumijeva da se odnosi na milenij u kojem će globalne korporacije dominirati svjetskim sistemom) s čijim se djelovanjem može teorijski i praktično politički "uhvatiti u koštac" jedino "Nova politička ekonomija". Ta nova znanost treba nova metodologijska i ekonomijska i politologijska restrukturiranja na osnovi jasnijeg i dosljednijeg fundamentalnog političko-ekonomskog rješavanja egzistencijalnih urgentnih svjetskih

problema. "*Ništa manje nego ekonomija i politologija u cjelini!*" (Strpić, 2015: 68, podvukla Zović-Svoboda).

Strpić obrazlaže razloge i potrebu novih istraživanja, koja bi mogla rezultirati novom političkom ekonomijom sposobnom odgovoriti na najveće egzistencijalne probleme čovječanstva, iako je i sam bio svjestan *težine i složenosti tako definiranog znanstvenog cilja*. Bio je svjestan neizvjesnosti ishoda i težine istraživačkog zadatka, ali se zaputio hrabro i bez kalkulacija o onome što bi moglo biti oportuno za njegovu akademsku karijeru, isto onako kako se nekoliko desetljeća ranije upustio u dugo, uporno i teško čitanje i rekonstrukciju Marxovih radova u potrazi za teorijskom podlogom analitičkog instrumentarija istraživanja ekonomskih zakonitosti u socijalizmu i mogućnosti daljnjeg razvoja klasične moderne teorije. Ipak je ustrajavao na realizaciji projekta reutemeljenja nove političke ekonomije, uvjeren da bi ona mogla biti uspješnija od dominantne ekonomske analize aktualnih svjetskih i političkih i ekonomskih kriznih procesa.

Strpićeva se dugogodišnja intencija i planovi da objavi novu knjigu pod *radnim naslovom* "Nova politička ekonomija" i započeti istraživački programi nalaze u naslovu njegove posmrtno objavljene knjige – uz urednikov dodatak riječi *prema* – kako bi se čitao upozorilo da knjiga "tek manjim dijelom obuhvaća predviđeni sadržaj" (Lalović, 2015 : 286).

O opasnostima koje prijete od osamostaljene moći globalnih korporacija

U ovom dijelu će se najprije ukratko iznijeti osnovna Strpićeva stajališta o globalnim totalitarnim tendencijama i potrebi restrukturiranja svjetskog sistema i uravnoteženja denormalizirane normale. Nakon toga će se skicirati nekoliko teza o netransparentnim oblicima vlasništva i poslovanja suvremenih globalnih korporacija što otežava mogućnost njihovog djelotvornog demokratskog

javnopolitičkog kontroliranja i reguliranja.

Osnovna Strpićeva stajališta o globalnim totalitarnim tendencijama i potrebi restrukturiranja svjetskog sistema (uravnoteženja denormalizirane normale)

Strpić je bio dugo zaokupljen istraživanjima različitih oblika globalizirajućih modernih totalitarizama (nacizma, fašizma, staljinizma, ali i megakorporacija), posebno kao o indikatorima političko-ekonomskih ciklusa u suvremenom neoliberalnom poretku, koji je zadržao politekonomsku strukturu robnog formiranja građanskog društva i načina proizvodnje kapitala, koji se teorijski i ideološki legitimira kao liberalni poredak (Zović-Svoboda, 2010: 157-160). Posebno je istraživao uzroke njihova pojavljivanja i mogućnosti njihove rekonstrukcije. Pritom se koristio metodom strukturalne komparativne razvojne analize dugog trajanja s fokusom na liberalno-demokratsku i svjetskotržišnu paradigmatičku strukturu "moderne normale" u kojoj se umrežuju: "političko" (zajedništvo, sloboda, moć, komunikacija), "individualizirana osobnost" (građanska i korporacijska), "moderni svjetski sustav", i "država-nacija" (s državom-društvom, politikom i privredom/ Strpić, 2010: 111-143).

Strpić nije posebno objasnio uzroke poremećaja odnosa među podsistemima društvenog sistema. Zapaža da se promjene cjeline mreže moderne normale i pojedinih elemenata u njoj događaju ciklički. Nazvao ih je "socijetalnim ciklusima" (Strpić, 2010: 127-132; 205-208). Općenito, totalitarne tendencije su, po autoru, indikator kriza određenog tipa političko-ekonomskog i društvenog razvoja utemeljenog na kapitalnim društvenim odnosima. Smatrao je da i totalitarizam i liberalno-demokratski poredak pripadaju istom povijesnom okviru, a koji će se od njih pojaviti ovisi o uspostavljanju (ne)ravnotežne strukture međusobnih odnosa (ili njihovih ograničenja)

socijetalnih sfera: društva i privrede s jedne strane te države, prava i politike s druge strane – u svjetskom kontekstu i unutar socijetalnih ciklusa.

Posebno je bio zabrinut zbog dominacije globalnih novčarskih korporacija (odvojenih od realne ekonomije), kao jednom od modernih oblika globalnih totalitarnih tendencija. Snažnije su se razvile početkom 1970-ih godina XX. stoljeća u jezgri kapitalističkog svjetskog sistema u kojima su globalne korporacije postale praktički ekskluzivni centri ekonomske, političke i društvene moći. Bitno su utjecale na promjene privredne, političke i društvene strukture u državi-naciji jezgre i u svjetskom sistemu¹⁰. Utjecale su na poremećaje dinamičke ravnoteže svjetskog sistema, dovodeći u pitanje regulatornu funkciju tržišta (Strpić, 2010: 129)¹¹. Strpić je takav suvremeni vladajući poredak nazvao Matrix kapitalizmom u kojem o bitnim političko-ekonomskim i društvenim pitanjima ne odlučuju građani preko svojih izabranih predstavnika nego "odlučuju finansijsko-politički lobiji, netransparentno i bez demokratske, a najčešće i bilo kakve odgovornosti" (Strpić, 2010a, podvukla Zović-Svoboda)."

Smatrao je da krize nastaju kada se u suvremenoj

¹⁰ Strpić je svoje zabrinutosti iskazao i u intervjuu za dnevni list *Pobjeda*, kojeg je dao povodom objavljivanja njegove knjige *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*: "Moderna država-nacija se ... danas pokazuje u dobroj mjeri onesposobljenom ali neprevladanom", a za nekontrolirani rast moći globalnih korporacija odgovornost pronalazi u "ideji reganovsko-klintonovskog establišmenta da će sektor finansijskih korporacija moći od države preuzeti njezine temeljne regulacijske funkcije i uspješno ih ostvarivati na svoju i opću korist". Strpić nije govorio o uzrocima, samo zagovara da država ponovno preuzme svoje regulatorne funkcije, koje će osigurati poslovanje "po transparentnim legalnim i legitimnim pravilima, u demokratskim državno-pravno jasno reguliranim uvjetima" (Strpić, 2010a, podvukla Zović-Svoboda).

¹¹ Kratki pregled radova i drugih autora koji su također bili zabrinuti zbog porasta nekontrolirane moći globalnih korporacija mogu se naći u radu D. Šimleše: "Mnogi smatraju kako danas korporacije imaju veću moć od suverenih država te kako od njih dolazi najveća opasnost za zloupotrebu moći..." (Starr, 2001; Danaher i Mark, 2003). Govori se o "tiranima 21. stoljeća" (Welton i Wolf, 2001), moralno ambivalentnim institucijama koje "ticho preuzimaju" odlučujuću ulogu u svijetu i uzrokuju smrt demokracije (Hertz, 2002), jednakosti mafije i korporacija (Bello i Bullard, 2001), korporacijskom fašizmu (Chomsky, 1999), pa čak i o korporacijama kao "patološkim institucijama" (Bakan, 2004) (vidi Šimleša, 2008).

institucionalnoj strukturi kapitala, uključujući i politički i poslovni i znanstveni *establishment*, pogrešno shvate ili procijene vlastite potrebe, kao i njihovu usklađenost s logikom kapitala. Vođeni legitimnim profitnim motivom i dugoročno *pogrešnim* strategijama, proizvode neravnoteže koje se u globaliziranom svijetu više ne mogu spontano ispraviti. Zato Strpić zagovara potrebu pronalaženja demokratskog puta restrukturiranja suvremenog društva i nove oblike regulacije kako bi se uspostavila nova ravnoteža između političkoga, osobnog/individualnog, prostora države/društva i cjelovitog svjetskog prostora.

Nažalost, Strpić nije dospio temeljitije istražiti i elaborirati neka od ovih pitanja, iako ih je detektirao i bio duboko svjestan opasnosti koje za cijeli svijet, za sigurnost i živote ljudi predstavlja osamostaljena ekonomska i politička moć globalnih korporacija.

Koncentracija bogatstva – put k netransparentnom poslovanju kompanija

Ovaj odjeljak je napisan na tragu propitivanja Strpićevog stajališta da se uravnoteženje denormaliziranih odnosa između pojedinog podsistema unutar cjeline zajednice kao općeg društva u suvremenim okolnostima više ne mogu uspostavljati spontanim procesima, kako ih shvaćaju ekonomisti (jer se društveni razvoj više ne izvodi iz samoregularajućeg funkcioniranja tržišnog mehanizma), nego kao politički inducirana promjena ili kao intervencija u kompleksna događanja bez jasnoga subjekta (Strpić, 1998: 25-29)¹². Valja propitati je li u praksi provedivo Strpićevo zagovaranje pronalaženja demokratskog puta restrukturiranja suvremenog svjetskog sistema u kojima bi država ponovno preuzela svoje regulatorne funkcije i osigurala *poslovanje*

¹² Čini se da je zato bio zaokupljen traženjem analitičkih instrumenata koji će omogućiti rekonstrukciju javnopolitičke i razvojne uspješnosti svjetskog i nacionalnih političkih, društvenih i poslovnih poredaka.

"po transparentnim legalnim i legitimnim pravilima, u demokratskim državno-pravno jasno reguliranim uvjetima". Za relevantan odgovor na to pitanje valjalo bi steći barem elementarni uvid u bitne promjene koje su se dogodile u procesu proizvodnje, cirkulacije i raspodjele u suvremenom kapitalizmu pod utjecajem tehnologija "čudovišne moći", koja (moć) se prema nekim autorima "pojavljuje u formi korporativne-ekonomije svijeta kao mreža" (Paić, 2013: 13). Po drugima se sam proces globalizacije može razumjeti kao umreženost svih nacionalnih gospodarstava u svjetski sistem (Gray, 2002: 73). Promjene poslovnog okruženja proisteklog iz brzih i nepredvidivih tehnoloških promjena, kao i neizvjesnost poslovanja na dereguliranom globalnom tržištu otvaraju mnoga pitanja koja se tiču poslovanja firmi o kojima u ovom tekstu neće biti riječi. Skicirat će se samo neki osnovni trendovi kao *kontekst* za nekoliko kratkih teza o pojavama u poslovnom svijetu koje mogu biti *indikator* nepransparentnih oblika vlasništva i poslovanja globalnih korporacija.

U globalnom vodstvu se mijenjaju dominantne frakcije cjelokupnog društvenog kapitala i načini njihova međusobnog poslovnog i organizacijskog povezivanja. Dominantna ekonomska djelatnost se pomjerila od industrije prema *trgovini s finansijskom imovinom kao najrentabilnijim oblikom aktivnosti* (financijski inženjering, Gray; 2002: 90). Vlasnici kapitala su dobili nove mogućnosti zarade razvojem znanja, brzim tehnološkim inovacijama, deregulacijom gotovo svih nacionalnih tržišta¹³, ubrzanjem razvoja novih oblika trgovine (naglo rastu virtualna poduzeća) i povećanjem mobilnosti svih

¹³ Korporacije agresivno podržavaju globalnu konkurenciju i doktrinu slobodnog tržišta "kao neupitan mehanizam uspješnosti – efikasnosti, moderniteta i slobode" (Baletić, 2002: 9), što pogoduje najrazvijenijim i najmanje socijalno osjetljivim vrstama kapitalizma (jer se hoće da društvo služi potrebama tržišta, a ne obratno) i ima razorne posljedice za stabilnost i koheziju društva (Gray, 2002: 95-116; Baletić, 2002: 13).

faktora proizvodnje (osobito finansijskog kapitala) prema područjima s najnižim ekonomskim, socijalnim i ekološkim troškovima proizvodnje. Nastoje prodrijeti u svaku zemlju, koristeći se institucijama države-nacije koje, po nekom autorima, ostaju "strateški odlučujući prostor posredovanja na kojem se vodi konkurencija između korporacija", a koji multinacionalne korporacije žele kontrolirati i prilagoditi svojim potrebama (Gray; 2002: 88, 93, 99), ovisno o njihovoj ekonomskoj i političkoj snazi i kulturnoj tradiciji. Ekonomski i politički slabije razvijene države se često prilagođavaju zahtjevima kapitala, bez obzira na svoje potrebe i na socijalne i ekološke države (Baletić, 2002: 9-12). Ubrzano se produbljava jaz između razvijenih i manje razvijenih zemalja i nezamislivo brzo rastu nejednakosti između sve manjeg broja ekstremno bogatih pojedinaca u svijetu i ostalog, siromašnog dijela čovječanstva¹⁴.

2.2.1. Teze o indikatorima netransparentnog poslovanja globalnih korporacija

Jačanjem prevlasti korporacijskog kapitala u ekonomskom i političkom životu država-nacija i u svjetskom sistemu otvaraju se mnoga važna pitanja o korporacijskom upravljanju¹⁵, koncentraciji vlasništva nad kapitalom (i koncentraciji glasačke moći vlasnika dionica)¹⁶ i o poštivanju kodeksa korporativnog upravljanja kojim se svjetske korporacije

¹⁴ Prema Oxfam studiji u 2015. godini je samo 62-e ljudi imali istu količinu bogatstva kao 3,6 milijardi ljudi najsiromašnije donje polovice svjetske populacije. Izvještaj također pokazuje da se bogatstvo sve brže koncentrira u sve manjem broju ruku, jer se neprekidno, iz godine u godinu smanjuje broj ljudi čije je bogatstvo jednako "bogatstvu" najslabije polovice svjetske populacije. 2010. godine ih je bilo 388, a 2015. svega 62. (AN ECONOMY FOR THE 1%, 2016; Hilary, 2013).

¹⁵ Korporativno upravljanje određuje mehanizme upravljanja i kontrole kompanija, odnose unutar upravljačkih struktura kao i odnose korporacija sa svim bitnim interesnim skupinama.

¹⁶ Koncentracija vlasništva utječe na *oblike, nosioce i ciljeve korporativnog upravljanja* u kojem je bitno pitanje: ostvaruju li se interesi svih dioničara neovisno o različitim omjerima njihova učešća u ukupnom vlasništvu kapitala kompanije ili ciljevi većinskih vlasnika na štetu interesa manjinskih dioničara.

obvezuju na poštivanje etičkih načela poslovanja¹⁷. Međutim, ovdje će se samo skicirati nekoliko teza o pojavama u poslovnom svijetu na dereguliranom globalnom tržištu, koje mogu biti *indikator* netransparentnih oblika vlasništva i poslovanja globalnih korporacija, što otežava mogućnost njihovog djelotvornog demokratskog javnopolitičkog kontroliranja i reguliranja. Pojavama koje se mogu razumjeti iz *osnovne prirode samog kapitala* i osnovnog *motiva poslovanja* (profit) putem povećanja konkurentskih prednosti korporacija nad svojim suparnicima¹⁸.

Kapitalska kontrola znanja, tehnologije i informacija postaje jedan od temelja kapital-odnosa i poluga vladanja nad sadašnjim i budućim deprivilegiranim generacijama. Veliki poslovni kompleksi velikim dijelom kontroliraju medije.

Proces financijalizacije omogućio je nadnacionalne vlasničke udjele u korporacijama, odnosno isprepletenost korporativnog vlasništva dioničara različitih državljanstava, u nacionalnim i transnacionalnim korporacijama (na način da npr. naftaške i bankarske firme velikim dijelom imaju *iste dioničare* iz različitih država – sa Zapada i s Istoka). Interesno se povezuju (umrežuju) investitori (firme, financijske institucije i pojedinci) što je utjecalo na promjene i unutar klasičnih transnacionalnih korporacija (TNK).

Poslovanje TNK sve više postaje netransparentno za male dioničare (koji ne znaju što firma radi i gdje ulaže), a ponekada i za uprave nekih firmi kada je TNK vlasnik druge firme.

¹⁷ Poštivanje etičkih načela poslovanja podrazumijeva poslovanje u skladu s jasno razrađenim pravilima i procedurama, transparentnost poslovanja i poštovanje dobrih poslovnih običaja.

¹⁸ Za važne uvide o promjenama oblika organizacije, vlasništva i poslovanja u suvremenom poslovnom svijetu, osobito netransparentnih procesa i odnosa u životu krupnog kapitala, dugujem Damiru Firštu, članu Kraljevskog instituta za međunarodne odnose u Londonu, koji me godinama informira o relevantnim pojavama, procesima i literaturi. I koji je bio voljan podijeliti sa mnom neka od svojih znanja i iskustava o funkcioniranju globalnog financijskog i drugih tržišta. Privilegij neprekidnog učenja od insajdera mi je uvelike olakšalo razumijevanje suvremenih odnosa i procesa u suvremenom kapitalizmu.

U procesu globalizacije prednost dobivaju socijalno najmanje osjetljive vrste kapitala, jer raste broj korporacija (njihovih vlasnika i menadžmenta) agresivnog usmjerenja – radi zarade. Čini se da se događa globalni pomak od kapitalâ "golubova" kojima za njihovo uspješno poslovanje odgovaraju mir i stabilnost (jer tako lakše osvajaju nova tržišta, grade, rastu, proizvode, preuzimaju druge kompanije itd.) prema kapitalima "jastrebova", koje na različite načine povezuju *financijsko-sirovinsko-vojno-sigurnosne* kapitale. "Jastrebovima" odgovara rat, koji im daje mogućnost daljnjeg rasta (proizvodnja za rat i sigurnost, zapošljavanje privatnih specijalnih vojski i policije,...).

Raste broja kompanija u svijetu u području vojno-obavještajne djelatnosti koje zarađuju svoje profite na "proizvodnji" rata, potičući *stvaranje društveno-političkih uvjeta* za uspješno poslovanje kapitala takvog usmjerenja – nestabilnost, konflikte, kaos i društvene prevrate diljem svijeta, što ima razorne posljedice po mir, stabilnost i živote ljudi¹⁹.

Odnos korporativnog kapitala i države-nacije bi se mogao istražiti preko odnosa vojno-sigurnosnog kompleksa (koji je u vlasništvu financijskog sektora) i vlade traženjem odgovora na slijedeće pitanje: Pruža li financijski sektor usluge vladi ili je vlada instrument vojno-sigurnosnog kompleksa u prikupljanju novca od građana i njegovoj preraspodjeli putem proračuna? Financiraju li građani profite tih korporacija putem proračuna?

Valjalo bi propitati sve implikacije Jonesove tvrdnje: "Kapital je samo protiv države koja nije korisna za njihov biznis" (Jones, 2014), jer privatizacija tradicionalnih vladinih funkcija može biti unosan način "stvaranje povoljnih poslovnih prilika za bogate"

¹⁹ "Kompanije koje proizvode rat", povezuju u toj djelatnosti interese nekih velikih kompanija, vojske i obavještajnih službi (vidjeti izvještaj organizacije "War on Want"). Po kojim pravilima te kompanije posluju i tko ta pravila određuje? Tko kontrolira takav biznis? Što rade vlade država-nacija, a što međunarodne organizacije? To su neka od pitanja koja bi danas trebalo postaviti.

(Babić, 2015) na račun porasta rashoda iz državnog proračuna (na koje "poslovni svijet" nema prigovora). Jedan od primjera za to je privatizacija zatvorskega sektora. Zatvori postaju trgovačka poduzeća²⁰, koja upravljaju zatvorima – iako su još uvijek pod kontrolom države²¹ (Srdoč, 2012; Babić, 2015).

Raste moć i kontrola pojedinih bogatih dioničara na poslovanje kompanija u kojima drže manjinske udjele vlasništva nad dionicama (često samo 10-15%, pa i manje). Postaju *značajni manjinski dioničari* u toj, ali i u drugim kompanijama kupnjom njihovih privilegiranih dionica²². Tako se širi i umnožava kontrola i utjecaj moćnih obitelji na upravljanje većeg broja kompanija u različitim djelatnostima, što ima implikacije i na cijelo gospodarstvo.²³

Značajni manjinski dioničari (koji imaju manjinski udio u vlasništvu dionica) koji nisu članovi upravnih odbora kompanija, mogu na mnoge načine namjerno ostati nevidljivi (za vladu, ostali poslovni svijet, javnost) kao njihovi stvarni strateški upravljači, za što postoji nekoliko razloga. Prvi razlog proizlazi iz same vlasničke strukture različitih interesno

²⁰ Zatvorske kompanije, kao svako trgovačko poduzeće imaju troškove poslovanja (smještaj, nadzor, odijevanje, prehrana, liječenje zatvorenika) – u što se uključuju i druge kompanije i formiraju "zatvorsko-industrijski kompleks" (kako ih zovu ekonomisti), a glavni motiv njihovog poslovanja je profit.

²¹ Država iz proračuna plaća zatvorskim korporacijama za svaki provedeni dan zatvorenika u zatvoru, što po nekim autorima stimulira zalaganje kompanija da se povećava broja zavorenika i produžuje njihove vremenske kazne, jer se time povećava njihova zarada. Valjalo bi posebno istražiti kako privatizacija zatvora i stvaranje zatvorsko-industrijskog kompleksa utječe na zakonodavnu vlast, sudstvo i represivni aparat – na mogućnosti lobiranja i korumpiranja (Srdoč, 2012; Babić, 2015).

²² Proširenje kontrole bogatih pojedinaca nad većim brojem drugih kompanija se može ostvariti i na druge načine. Npr. kada značajni manjinski dioničari kupe dionice banke ili fonda koji kontroliraju veliki broj drugih kompanija.

²³ Jedan primjer gotovo neograničenog prava upravljanja firmom je švedska obitelj Wallenberg, koja kontrolira firme Ericsona preko svog fonda koji formalno drži samo 2% dionica Ericsona, ali ima 76% prava glasa. Na sličan način je ta obitelj vlasnik većeg broja drugih velikih kompanija: Ericssona, Saaba i ABB-a i Švedske banke i brojnih drugih firmi, što smanjuje mogućnost ostalih tzv. malih dioničara da sudjeluju u donošenju bitnih odluka za poslovanje kompanije (deficit prava vlasništva). (vidjeti: Utjecajni nasljednici).

umreženih kompanija preko sofisticiranih pravnih oblika (holdinga ili zaklada) i pravnih procedura u poreznim oazama. Takve su vlasničke strukture netransparentne vladama, osim vladama najvećih zemalja svijeta. Drugi razlog za nevidljivost vlasnika u upravljanju kompanijama valja tražiti u neformalnim dogovorima vlasnika s kooperativnim menadžmentom kompanije ili pak s bankarima koji raspolažu velikim brojem glasova na skupštini dioničara, a imaju vlastite interese da slijede odluke i interese *značajnog malog dioničara*²⁴.

Valja se zapitati zašto vlade najvećih i najbogatijih zemalja svijeta koje raspolažu podacima o vlasništvu velikih korporacija ne žele istraživati netransparentne strukture vlasništva kompanija? Je li to izraz njihove nemoći spram neograničene moći korporacija ili političari imaju neke osobne razloge sudjelovanja u "uroti" s bogatim vlasnicima kapitala u tajenju podataka: interes vlastite promocije u političkoj karijeri, osiguravanje lukrativnih poslove nakon odlaska s političke funkcije (kao nagrada za dobro obavljene posao u vrijeme obnašanja vlasti u skladu s intresima kapitala), galantne donacije političarima bogatih vlasnika kapitala u predizbornim kampanjama, nevidljivi prihodi na tajnim računima

Neprekidno se smanjuje broj korporacija (sve više virtualnih), koje monopoliziraju trgovinu gotovo svih strateških sirovina. Nagađa se da su se vlasnici (bogatiji pojedinci i grupe) interesno povezali/umrežili i posluju preko tzv. "crnih fondova".

²⁴ Otud i i proširena predodžba da su se menadžeri "oteli kontroli" *svih*, pa i *privilegiranih manjinskih* vlasnika dionica. I da se u obliku dioničkog kapitala vlasništvo odijelilo od upravljanja kompanijama. Istina je, međutim, da se najveći broj najbogatijih odvojio od dnevnog poslovanja kompanije – "gdje se radi i zarađuje", ali ne i od donošenja strateških odluka. Tako bogati vlasnici kapitala mogu u većini slučajeva u javnosti biti naizgled anonimni. Bave se isključivo kulturom, humanitarnim radom i postaju filantropi (tzv. filantropski kapitalizam je posebna tema o utjecaju bogatih na rješavanje egzistencijalnih problema najsiromašnijeg dijela čovječanstva). A ako nisu anonimni onda obično porijeklo svog bogatstva objašnjavaju naslijeđem, koje se, navodno, gomilalo kroz dugi vremenski period – zalaganjem generacija svojih predaka.

Kao posljedica finansijskog inženjeringa raste koncentracija velikih količina novca, sirovina i *vlasništva nad dugom* u malom broju ruku u mnogim zemljama, prema nekima za nekoliko narednih generacija. Posebno bi valjalo istražiti kako se putem procesa stvaranja novca "iz ničega" (pa imamo novac koji se bazira na povjerenju da nešto vrijedi), može putem davanja kredita poslodavcima i vladama kontrolirati i/ili utjecati na političke odluke vlada drugih zemalja i na konkretne gospodarske procese (rad, proizvodnju, ...), a time i na živote ljudi.

Bogate obitelji ponovno postaju važan oblik i poslovne organizacije – za dobivanje povoljnih informacija i novih poslova, za formalne i neformalne komunikacije i za netransparentno umrežavanje u interesne skupine.

Na kraju bi se moglo zaključiti da je u suvremenom sistemu ekonomska, medijska i politička moć koncentrirana u rukama sve manjeg broja ljudi, koji žele *globalizirati svoje interese* i unificirati način života u svijetu prema potrebama krupnog kapitala. Male skupine moćnih i bogatih se neslužbeno sastaju u ekskluzivnim klubovima i na obiteljskim skupovima "daleko od očiju javnosti" (Greig, 2006:46-47)²⁵, tkajući nevidljive mreže (krugove) povezivanja – bogatih pojedinaca, ljudi zajedničkih interesa, savezništava, kanala informiranja, jamstava i solidarnosti (Braudel, 1992: 162, 174-175, 179). Čini se da suvremene pojave, skicirane u nekoliko teza, otvaraju mnoga pitanja o praktičnoj (ne)mogućnosti pronalaženja demokratskog puta restrukturiranja suvremenog svjetskog sistema u kojima bi globalne korporacije morale djelovati transparentno po legalnim i legitimnim pravilima.

²⁵ Kao da se obistinjuje Gramscieva misao 100 godina nakon objavljivanja: "Događaji sazrijevaju u sjeni, malobrojne ruke, izvan nadzora i kontrole, tkaju tkanje kolektivnog života, Sudbina neke epohe je manipulirana, prema uskim pogledima, neposrednim ciljevima, ličnim ambicijama i strastima malih aktivnih skupina ljudi, a masama je to nepoznato, ..." (Gramsci, 1917)

Umjesto zaključka

Posmrtno objavljena Strpićeva knjiga izabranih znanstvenih, stručnih i publicističkih radova je poticajna i inspirativna, kako zbog svoje tematske širine, tako i zbog mnogih postavljenih pitanja koja se tiču života i opstanka ljudi u suvremenom svijetu. Posebno je dragocjeno i izuzetno rijetko – u eri sveopće parcelizacije znanja u društvenim znanostima – Strpićevo zagovaranje potrebe reafirmiranja mišljenja cjeline društva putem reutemeljenja političkih znanosti kao dijela integralne političke ekonomije.

I ova Strpićeva knjiga svjedoči o njegovoj erudiciji i kontinuiranoj potrazi za mogućnostima znanstvenog odgovora na velike egzistencijalne probleme suvremenog svijeta. I o širokom rasponu njegovih preokupacija i intencija. Iako je autor većinu svojih ideja tek skicirao, knjiga može biti poticajna zbog svoje tematske širine posebno znanstvenicima društvenih znanosti, da se oslobode svojih reduciranih okvira istraživanja i da se otvore prema najvećim izazovima suvremenog svijeta – prema egzistencijalno, ekološki i politički održivom svjetskom, nacionalnom, regionalnom i individualnom razvoju. Strpić neprekidno ističe potrebu mijenjanja dominantne paradigme mišljenja o političkim, gospodarskim i društvenim institucijama, o njihovim strategijama i instrumentima. I o mogućnostima drugačijeg načina istraživanja njihove prirode i logike njihova funkcioniranja s ciljem uspostavljanja neke nove mreže institucija i novih institucionalnih aranžmana u kojem realna privreda neće biti "pukim privjeskom finansijskog, političkog, vojnog, vanjskopolitičkog i i ideološkog 'privređivanja'" (Strpić, 2010: 176).

Autor ove knjige je kritičan i kreativan duh, velikih sposobnosti analize u fundamentalnim istraživanjima bitnih problema političko-ekonomskih procesa i s odličnim zapažanjima detalja iz svakodnevnog

života ljudi. Odličan dijagnostičar uzroka krize u procesima globalizacije u suvremenom svijetu i u Hrvatskoj. A možda i "prorok" opasnosti koje bi se mogle dogoditi ukoliko se ne bude istraživalo suvremene pojave i procese i realno moguća rješenja obuzdavanja jednostranih interesa velike osamostaljene moći megakorporacija.

IZVORI I LITERATURA

Baletić, Zvonimir, 2002: *Predgovor hrvatskom izdanju knjige Johna Graya, Lažna zora. Iluzija globalnog kapitalizma*, str. 7-18.

Braudel, Fernand, 1992: *Igra razmjene: Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII stoljeća*, 2. svezak, August Cesarec, Zagreb.

Gray, John, 2002: *Lažna zora. Iluzije globalnog kapitalizma*, Masmedia, Zagreb.

Greig Charlotte, 2006: *Teorija zavjere*, Večernjakova knjiga, Zagreb.

Klein, Naomi, 2015: *Ovo mijenja sve. Kapitalizam protiv klime*, V.B.Z., Zagreb.

Kovač, Bogomir, 2010: Ekonomija se ideologizirala, *Crnogorski glasnik*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, 63: 19-20.

Krivak, Marijan, 2009: Koliko nam fašizma preostaje nakon Auschwitzta? Uz (auto)imunizacijsku paradigmu Roberta Esposito, *Filozofska istraživanja* 115, god. 29, sv. 3: 543-565.

Lalović, Dragutin, 2015: *Maître-penseur razvojne politologije*, pogovor Strpićevoj knjizi *Prema Novoj političkoj ekonomiji*, Disput, Zagreb, str. 263-289.

Lalović, Dragutin, 2010: najava izlaganja Daga Strpića na promociji njegove knjige *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*, *Crnogorski glasnik*, Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, 63: 21.

Lebor, Adam, 2013: *Tower of Basel: The shadowy history of the secret bank that runs the world*, PUBLIC AFFAIRS, New York.

Mihaljević, Domagoj, 2012: Položaj i uloga offshore finansijskih centara u finansijskoj globalizaciji, *Ekonomski misao i praksa* (29) 2: 795-818. Paić, Žarko, 2013: *Sloboda bez moći. Politika u mreži entropije*, Biblioteka Sinestetika, Zagreb.

Piketty, Thomas, 2013: *Le capital au XXIe siècle*, Éditions du Seuil, Paris.

Strpić, Dag, 1998: *Promjena. Politička i političko-ekonomska promjena od Hobbesa do*

Hayeka, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

Strpić, Dag, 2001: Reutemeljenje kroz političku ekonomiju: negativni kapital i nova globalna politička znanost, *Politička misao* (38) 3: 52-59.

Strpić, Dag, 2001a: Politička ekonomija – ekonomija – politologija, *Politička misao* (38) 1: 64-65.

Strpić, Dag, 2008: Razvojna politologija i politike razvoja: Političko i razvojno harmoniziranje te ciklička sinergija javnih politika, *Anali Hrvatskog politološkog društva* 2008 (5), 211-240.

Strpić, Dag, 2009: Moderna normala: Kontekstualne teorijske osnove političke analize socijetalnih ciklusa i kriza u Matrix-kapitalizmu, *Politička misao* (46) 3: 7-38.

Strpić, Dag, 2010: *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*, NZCH/Disput, Zagreb.

Strpić, Dag, 2010a: Svijet se utapa, a sve je žedniji, intervju s urednikom podgoričkog lista *Pobjeda* Vlatkom Simunovićem, 21.8.2010., prema rukopisu iz autorove rukopisne zaostavštine.

Strpić, Dag, 2015: *Prema Novoj političkoj ekonomiji*, Disput, Zagreb, bibl. "Čari političkoga".

Zović-Svoboda, Zorka, 2010: "Roba općenito" i globalizirajući moderni totalitarizmi, *Politička misao* (47) 4: 150-162.

Internetski izvori

Babić, N., 2015: Privatizacija je platforma za korupciju, a neznanje javnosti-platforma za rat i

pljačku, na portalu: <http://geopolitika.alter-mainstreaminfo.com.hr/wpdraft/index.php/2015/12/28/privatizacija-je-platforma-za-korupciju-a-neznanje-javnosti-platforma-za-rat-i-pljacku/>

Bonfeld, Werner, 2009: *Globalization and the State: A note on Hirsch, J.*, 165-171, na portalu:

www.jps.library.utoronto.ca

Gramsci, Antonio, 1917: Indiferentni, *La citta futura*, na portalu:

<http://slobodnifilozofski.com/2009/12/antonio-gramsci-indiferentni.html>

Hilary, John, 2013: *The Poverty of Capitalism: Economic Meltdown and the Struggle for What Comes Next*, Pluto Press, na portalu: <http://www.plutobooks.com/display.asp?K=9780745333304>

Jones, Owen, 2014: *Socijalizam za bogate: glomazne države i privatni sektor*, prijevod dijela knjige: *The Establishment. And How They Get Away With It*, Allen Lane, London, na portalu:

<http://lemondediplomatique.hr/socijalizam-za-bogate-glomazne-drzave-i-privatni-sektor/>

Morley, Sarah, 2013: prikaz knjige *Poverty of Capitalism* by John Hilary, na portalu:

<http://blogs.lse.ac.uk/lsereviewofbooks/2014/01/12/book-review-the-poverty-of-capitalism-by-john-hilary/>

Obama, Barack, 2016: razgovar s kolumnistom *New York Timesa* Andrewom Rossom Sorkinom o problemu političkog kapitala, (Obama je dao najvažniji intervju mandata. I pritom je bio neobično iskren o svim ekonomskim uspjesima i neuspjesima), na portalu: <http://www.telegram.hr/politika-kriminal/obama-je-dao-najvazniji-ekonomski-intervju-svog-mandata-i-pritom-je-bio-neobicno-iskren-o-uspjesima->

[i-neuspjesima/](#)

Veljak, Lino, 2008: *K novoj paradigmi filozofije politike*, Marijan Krivak, *Biopolitika: Nova politička filozofija*, Antibarbarus, Zagreb, na portalu: <http://www.republika.co.rs/444-445/27.html>

Srdoč, S., 2012: *Vlasnici zatvora u SAD-u kupuju novo meso*, 17.2. 2012, na portalu: <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/177087/Vlasnici-zatvora-u-SAD-u-kupuju-novo-meso.html>

Šimleša, Dražen, 2008: *Četvrti svjetski rat/društvo je moguće! Globalni napad na život/priče iz našeg dvorišta*, Društvo za promicanje književnosti na novim medijima, Zagreb, na portalu: <http://elektronick knjige.com/knjiga/simlesa-drazen/cetvrti-svjetski-rat/globalne-korporacije/>

Izvještaji i ostalo

AN ECONOMY FOR THE 1%, 2016: *How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped*, 210 OXFAM sažetak, 18. siječnja 2016, na portalu: www.oxfam.org

i *World's wealthiest 62 people now own as much as poorest half of population*, na portalu: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/12104239/Oxfam-study-worlds-wealthiest-62-people-own-as-much-as-poorest-half-of-world.html>

Kompanije koje su privatizovale rat, 3.02.2016, izvještaj organizacije "War on Want", na portalu: <http://www.waronwant.org/staff>, prema: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2016&mm=02&dd=03&nav_category=78&nav_id=1092723

Korupcija godišnje proguta oko dva posto svjetskog bogatstva, iz izvještaja Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) objavljenog 11.5.2016, na portalu: <http://www.bank.hr/svijet/korupcija-godisnje-proguta-oko-dva-posto-svjetskog->

[bogatstva](#)

Utjecajni nasljednici na portalu: <http://www.vecernji.hr/svijet/utjecajni-nasljednici-713787>. preuzeto *Banka*, 7.4.2002.

<http://www.pink.rs/najnovije/britanci-prednjace-u-vojnomo-biznisu-od-vise-stotina-milijardi-dolara/>

<http://www.advance.hr/vijesti/ekskluziva-the-huffington-post-privatna-korporacija-zeli-preuzimanje-drzavnih-zatvora-diljem-sad-a/>

<http://www.advance.hr/vijesti/ron-paul-bez-cenzure-amerika-tone-u-fasizam-sistem-u-kojem-vladaju-korporacije-i-autoritativni-rezim/>

Europski projekt u svjetlu nepostojanja zajedničke vanjske politike EU

piše: Petar Popović

I.

Pitanje mogućnosti institucionalizacije efikasne "zajedničke" vanjske politike Europske unije (EU), usko je povezano s prijepornom idejom *političke biti* europskog projekta. Nakon globalne recesije 2008. i krize koja je zahvatila eurozonu, zajednička je vanjska politika, uz nemogućnost stvaranja jedinstvene fiskalne politike, ostala najvećim i nerješivim europskim problemom. Pojedini se analitičari slažu da čak i da nije došlo do krize eurozone i fiskalne politike nakon 2008. (kriza grčkog duga), zajednička vanjska politika i dalje bi ostala najvećim političkim izazovom.¹ U srcu problema je sama *ideja* (pravna i ekonomska, ali ne i politička) na kojoj počiva EU: liberalni mir i trgovinska međuovisnost. Iako je europski liberalni projekt u biti bio jedino rješenje kako za iskorijenjivanje mogućnosti novog rata na kontinentu, tako i za opći gospodarski prosperitet europskih država - u dobu globalizacije posljednjih tridesetak godina pokazuje da su načela na kojima je konstituirana EU, pa time i njena vanjska politika, naprosto politički neprimjerena i stoga neprimjerljiva na suvremene izazove globalizirane međunarodne politike.

U ovom radu ću pokazati da je zajednička vanjska politika u principu inkompatibilna sa sadašnjom konstrukcijom ujedinjene Europe. Dva su razloga tome.

Prvo, *konceptijski razlog*. EU je u svom pokušaju stvaranja zajedničke vanjske politike kao liberalni projekt ostvarivanja konačnog stanja mira

¹ O razvoju zajedničke vanjske politike postoji obima literatura. Vidjeti neke: Keukeleire et al 2015; Giumelli, 2013; Biscop, 2007.

na kontinentu, napravila odmak od svoje političke tradicije i kulture u posljednja četiri stoljeća. Promicanjem pravno-idealističkog načela univerzalnih ljudskih prava i demokracije zanemaren je realitet suverenosti drugih aktera (tipa SAD, Kina, Rusija itd.) i njihova moć. U svom "nametljivom multilateralizmu" s naglaskom na međunarodno pravo, EU je također odbacila jedno od ključnih načela međunarodne politike: ravnotežu snaga. Naime, ako postoji uravnoteživanje dvaju aktera, to nužno podrazumijeva i priznavanje onog "drugog" s kojim se uravnotežuju snage, odnosno njegov suverenitet. Ali zbog opsjednutosti europskih političkih elita pravnim normama, u prvom redu ljudskih prava i ideala demokracije, EU različitim kulturama i političkim tradicijama drugih suverenih aktera pokušava nametnuti svoj sustav vrednota. EU svoju unutarnju kulturu postizanja konsenzusa 28 država članica pokušava putem međunarodnih organizacija (tzv. nametljivi multilateralizam) nametnuti u odnosima sa SAD-om, Kinom, Rusijom itd. a da pritom zanemaruje pravila i načela realpolitike, odnosno nema osjećaj za odnose moći u svijetu.

Drugo, *strukturni razlog*. Od kraja Drugog svjetskog rata, europski se projekt mira gradio unutar vojno-sigurnosne strukture Zapada na čijem je čelu bio SAD, kao nuklearna i gospodarska velesila. Nakon pada komunizma 1989-1991, ta je vojno-sigurnosna struktura (u prvom redu kroz Sjevernoatlantsku alijansu NATO) opstala, čime je vanjska politika EU i dalje uvjetovana strukturnom hijerarhijom nad-moći SAD-a. Zajednička vanjska politika tako je dodatno opterećena ne samo svojim pravnim idealizmom nego i konkretnom ovisnošću o strukturama moći Zapada. Naime, dok na razini EU postoji asimetrija moći koja priječi ako ne i onemogućava konsenzusa interesâ, dotle na euroatlantskoj razini postoji realna simetrija sa SAD-om,

Britanijom i Francuskom na čelu. Ta simetrija održava realno stanje stvari pa tako i vanjsko djelovanje prema ostatku svijetu. EU zajednička vanjska politika u tom je smislu čista iluzija.

Institucionalizacija vanjske politike i diplomatske prakse specifično pripada europskoj političkoj tradiciji i kulturi moderne. Dok su druge civilizacije i kulture (kao npr. kineska i indijska) zadržale vanjskopolitički sustav i diplomatsku praksu sličnu onoj europskog srednjeg vijeka (odsustvo institucionaliziranog kontinuiteta vanjske politike i upotreba diplomatskih misija po potrebi), dotle je u Europi imperijalni uspon velikih sila nakon 1500. konstituirao ono što se uobičajeno podrazumijeva pod modernom vanjskopolitičkom i diplomatskom praksom suvremenih međunarodnih odnosa. Posljedica je to rasapa srednjeg vijeka kojim nestaje jedinstvo kršćanske europske civilizacije, koju zamjenjuje sustav odnosa jezikom, kulturom i religijom različitih država i njihovih specifičnih i partikularnih interesa.² Novi sustav odnosa nakon Westphalskog mira 1648. održavao je odnose suverenih država isključivo putem vanjskopolitičke dogme ravnoteže snaga i diplomatske komunikacije (vidi: Wight, 1966). Juristi 17. stoljeća (kao npr. Samuel Pufendorf) svoje su intelektualne napore uložili ne samo u pokušaj pravnog kodiranja novonastalih odnosa razbijenog jedinstva jedne nestale civilizacije, nego su vanjsku politiku i diplomaciju pokušali obrazovati u duhu kulture novonastalog sustava država (vidi: Boucher, 2001). Riječ je o nastanku nove međunarodne kulture realpolitike (vidi: Wendt, 2009: 259-279). Otvaranje stalnih diplomatskih predstavništava, razvoj diplomacije kao profesije te opća birokratizacija vanjske politike kao institucije europskog društva država

² Otac pojma *raison d'état* kardinal Richelieu otvara prvo ministarstvo vanjskih poslova 1623. u Francuskoj, u jeku Tridesetogodišnjeg rata, čiji će ishod iznjedruti suverenu državu. Time dolazi do prve institucionalizacije vanjske politike u povijesti.

od 16. do 19. stoljeća, navelo je Wight (1966) na zaključak kako je riječ o najznačajnijem naslijeđu moderne ustavne države.

U tom smislu, za ostvarivanje EU kao političkog projekta i zajedničke vanjske politike nije samo problem u tome da su kroz stoljeća europske suverene države razvijale različite vanjskopolitičke interese, nego je zapreka prvenstveno u tomu što je europski projekt rođen na temelju jedne ideje – liberalno-idealističke – koja negira i poništava cjelokupnu političku tradiciju moderne. U ovom konkretnom slučaju, odbačena su neka od temeljnih načela realne vanjske politike, kao priznavanje suvereniteta, realiteta moći i ravnoteže snaga. Posljedica je to iskustva dva svjetska rata u prvoj polovini 20. stoljeća, koje je možda najbolje opisao Papa Benedikt XV. kao "samoubojstvo Europe" (vidi: Philpot, 2014). Politički, kulturno i ekonomski uništen kontinent i urušena civilizacija bila je primorana napraviti politički zaokret. Po prirodi stvari, europski projekt u nastajanju odbacio je temeljna načela realpolitike u korist ideje trajnog mira. Objektivni razlozi odigrali su ključnu ulogu. Sovjetska prijetnja s Istoka, te rastuća gospodarska i nuklearna moć SAD-a sa Zapada, primorale su Europu da nakon 1945. napusti svoju političku kulturu i tradiciju koju je gradila stoljećima, te da se u novonastaloj situaciji konstituiru u okolnostima "ravnoteže straha", putem onoga što je Stephen Walt (1985) nazvao *bandwagoning* – priključivanje moćnijem.

Nemogućnost stvaranja zajedničke efikasne europske vanjske politike u toku posljednjih desetljeća nije samo rezultat isključive ovisnosti o SAD-u i njegovu političkom utjecaju, nego i činjenice da Europa sama po sebi predstavlja skup različitih vanjskopolitičkih tradicija, uhodane prakse i partikularnih interesa. Doduše, projekt zajedničke vanjske politike još se mogao graditi i nadograđivati u

vrijeme hladnoratovske zamrznute bipolarne strukture, jer je status quo Zapada i Istoka omogućavao tadašnjoj Europskoj zajednici stanovitu autonomiju djelovanja. Međutim, kako je uočio Munkler, padom socijalističkog bloka i raspadom Sovjetskog saveza 1989-1991, te nastupanjem globalizacije, svjetski su se procesi kao nikada prije počeli ubrzavati. EU se našla u poziciji da treba brze odgovore a da sama pritom nije imala institucionalnih kapaciteta za takvo što (2010: 216).

II.

U studenome 1990, Pariškom je poveljom najavljena Nova Europa "oslobođena od svoje prošlosti" i zacrtan novi smjer razvoja koji je trebao odrediti karakter europske uloge na globalnoj razini. Nova je Europa, utemeljena na liberalnom sustavu slobodne trgovine, stavila naglasak na promicanje univerzalnih ljudskih prava i demokracije (vidi: The Charter of Paris, 1990). Na tim politički-idealističkim načelima, EU će formirati svoju zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku. Prvi korak u pokretanju svojevrstne europske "vanjske politike" pokrenut je još 1970. s uspostavom tijela Europske političke suradnje (*European Political Cooperation*, ECP). Riječ je o međuvladinom sustavu koji je funkcionirao isključivo na načelu konsenzusa država članica, a nastao je radi međunarodnog promoviranja zajedničkog tržišta Europske ekonomske zajednice. Međutim, već po svom osnutku 1993,³ zajednička vanjska politika EU suočila se s vlastitom pogubnom nesposobnošću usuglašenog kolektivnog rješavanja rata na području bivše Jugoslavije. Taj je slučaj ukazivao na to da za razliku od trgovinskih pitanja u kojima države članice često relativno lako dolaze do konsenzusa, u međunarodnim političkim pitanjima, zbog

³ Institucija Zajedničke vanjske i sigurnosne politike ustanovljena je upravo Maastritskim ugovorom, kojim je napuštena EZ, pa tako i sam vanjskopolitički koncept ECP.

različitih političkih interesa, u tome često ne uspijevaju. Osim što se EU nije znala nositi s odmetnutim Miloševićevim režimom u SR Jugoslaviji, teroristički napad na New York 11.9.2001. ukazivao je da novi svjetski izazovi nameću kao imperativ jedinstvenu europsku vanjsku politiku. U tom je kontekstu njemački ministar vanjskih poslova Joschka Fischer izjavio da "velike europske države više ne mogu samostalno nuditi rješenja", nego da EU treba zajedničku vanjsku politiku, koja je međutim "s obzirom na sadašnju konstrukciju EU nemoguća".⁴

Fischerov je govor bio ujedno i poziv za dodatnu institucionalizaciju zajedničke vanjske politike, kako bi se dotadašnji sustav donošenja odluka na međuvladinoj razini uzdigao na nadnacionalnu razinu. To je postignuto Ugovorom o konstituiranju Europe, potpisanim krajem 2004. Vanjska i sigurnosna politika uzdignuta je na institucionalnu razinu EU, s otvaranjem ureda za ministra vanjskih poslova i predsjednika Unije. Konačni legitimitet i oblik ovome sustavu dao je Lisabonski ugovor potpisan 2007. Stvaranjem Europske službe za vanjsko djelovanje (ustvari, drugo ime za ministarstvo vanjskih poslova EU), koje je konstituirano krajem 2010. na čelu sa Visokom predstavnicom Lady Ashton,⁵ definitivno je zamijenjen stari sustav međuvladinih koordinacija. Novi je sustav predsjednik Europskog vijeća Herman Van Rompey opisao kao sustav "transfera" i "participacije", u smislu da se kompetencije oblikovanja vanjske politike transferiraju na razinu EU, dok europske vlade participiraju u donošenju odluka (2010: 6). Međutim, kao i u drugim slučajevima europskih institucija (primjerice, stvaranje eurozone bez jedinstvene fiskalne politike Europske središnje banke), ovo nisu bili federalni uredi, što

⁴ Riječ je o Fischerovom govoru u njemačkom Bundestagu, održanom 12.12.2001. tokom rasprave o europskim javnim politikama.

⁵ Zamršena birokratska struktura EU u ovome slučaju podrazumijeva da je "ministar vanjskih poslova" (titula koja se ne nosi) Visoki predstavnik, koji je ujedno i potpredsjednik Komisije.

znači da odluke koje su se donosile nisu bile pravno obvezujuće za države članice. Nade koje su se polagale u njihovu efikasnost počivale su na naivnom oslanjanju na zajedničke liberalne vrednote slobodne trgovine, ljudskih prava i demokracije. Postojalo je uvjerenje da je u takvom liberalnom okruženju konsenzus uvijek moguć, jer da takve vrednote nadilaze sebične kratkoročne nacionalne interese.⁶ Drukčije rečeno, ne samo što će liberalno-demokratska pravila i vrednote kao takvi gurati države kao racionalne aktere ka konsenzusu i jedinstvu, nego će i sama europska "nemoć" kao vojne sile u međunarodnim konstelacijama postati prednost.

Takve je stavove zastupao primjerice Anthony Giddens. U sedmoj od svojih *osam teza o budućnosti Europe*, Giddens zagovara nužnost izgradnje i provedbe zajedničke vanjske politike kako bi EU bila sposobna ostvarivati svoje geopolitičke ciljeve u neposrednom susjedstvu. Međutim, budući da za razliku od SAD-a EU nije vojna sila niti ima svoju "zajedničku" vojsku, njezinu *meku moć* (*soft power*) treba koristiti kao efikasno sredstvo postizanja vanjskopolitičkih ciljeva. Diplomatski uspjesi koje EU kao jedinstveni akter na međunarodnoj sceni postiže unutar, primjerice, Svjetske trgovinske organizacije govore upravo u prilog toj efikasnosti vanjskopolitičke meke moći. Stoga Giddens predlaže da EU, budući da nije vojna sila, treba primjenjivati koncepciju "nametljivog multilateralizma", s kojim bi EU dala na važnosti "međunarodnom pravu, pregovorima i rješavanjima konflikta, te isključivo u slučaju nužde pribjegavanju sili" (2007: 226). Za to je nužna institucionalizacija zajedničke vanjske politike, čija bi prednost bila u tome da bi za svaku vanjskopolitičku odluku konsenzus svih članica bio imperativ

⁶ Ustvari, moć pravila i vrednota na razini strukture bit je liberalne ideologije. Ta se teorija o utjecaju međunarodnih liberalnih struktura na aktere razvila tokom 70-ih godina 20. stoljeća u djelima Roberta Keohane i Josepha S. Nya. Vidi: Keohane i Nye, 1977.

(ibid.). Stefan Auer je objasnio da je povijest proširenja članstva EU na istoku Europe zapravo dokaz efikasnosti meke moći. Meka je moć sposobnost "da natjerate aktera da djeluje onako kako vi želite a da on to ni ne zna" (2015: 962). Težnja "povratku Europi" koja se snažno očitovala u bivšem istočnoeuropskom socijalističkom bloku velikim je dijelom potaknula demokratske revolucije 1989. Moć liberalnih i demokratskih vrednota pokazala se jačim oružjem od materijalnih vojnih sposobnosti i grube moći (*hard power*).

Bit europskog idealizma, koji je usredotočen na općenite i načelne izazove, a koji bi se ostvarivao putem meke moći, iščitava se iz *European Security Strategy*, strategije koju je donijelo Europsko vijeće još 2003. U tom dokumentu se navodi pet prijetnji europskoj sigurnosti: terorizam, nuklearna proliferacija, propale države, organizirani kriminal i prekogranično krijumčarenje, te regionalni konflikti. Nuklearna proliferacija je specifično unutareuropski neriješiv politički prijetor, o kojemu će biti riječi kasnije. Osim posljednje točke, sve ostale su prijetnje univerzalne. Posljednja točka, regionalni konflikt, zanimljiva je utoliko što će upravo zbog promašene regionalne politike u posljednja dva desetljeća sva nemoć zajedničke vanjske politike EU doći do izražaja. Naime, upravo će te, u realnosti potpuno neutemeljene, regionalne politike pridonijeti kaosu koji je zahvatio Sjevernu Afriku, Bliski istok i Ukrajinu, a na koje do danas EU nema jedinstven odgovor.

Što se tiče Sjeverne Afrike i Bliskog istoka, od sredine 90-ih godina 20. stoljeća, EU je u svojoj vanjskoj politici promovirala viziju Mediterana kao područja gospodarskog rasta, prosperiteta i poslovnih mogućnosti. S 12 država tih dviju regija (uključujući Palestinu), EU je 1995. potpisala *Barcelonsku deklaraciju* kojom je pokrenuto *Euro-Mediterransko partnerstvo* (EMP). Članak 2. EMP-a navodi gospodarsku,

trgovinsku i financijsku suradnju unutar jedne regionalne bescarinske zone. Neprepoznavanje nekih temeljnih pravila realpolitike, kao što je ravnoteža snaga, imat će, u ovom slučaju, pogubne posljedice. Naime, EU i države tih dviju regija nisu bile ni po čemu uravnotežene, pogotovo ne u kontekstu onoga na čemu su temeljile partnerstvo: gospodarstvu. Riječ je o državama koje su najvećim dijelom bile autokratskog tipa, čime su privatna inicijativa i poduzetništvo bili potisnuti. Jedini izvor prihoda dolazio je u preko 90% slučajeva od resursa nafte ili plina. Poljoprivreda je bila druga i jedina preostala grana na kojoj se prosperitet slobodne trgovine mogao razvijati. Međutim, zbog lobiranja južnih država članica EU, za poljoprivredne proizvode ipak su uvedene restrikcije. Konačno, bescarinska zona EMP-a poprimala je karakteristike neo-kolonijalizma, jer države tih dviju regija realno su mogle proizvoditi samo resurse koje bi EU pretvarala u gotove proizvode te ih slala na sjevernoafrička i bliskoistočna tržišta, čineći ih ovisnima o "centru" po klasičnom imperijalnom obrascu.

EMP je bio eklatantni primjer upravo one promašene politike "harmonije interesa" na čiju je pogubnost svojedobno u međuratnom razdoblju upozoravao Edward H. Carr (2001), kada je kritizirao liberalni utopizam osnivača Lige naroda. Da iz Carrove kritike utopizma europske političke elite nisu ništa naučile, najbolje se vidjelo na primjeru sličnom EMP-u, tzv. Europskoj susjedskoj politici (*European Neighbourhood Policy*, ENP). Cilj te politike bilo je promoviranje demokracije i ljudskih prava u regiji, kroz prihvaćanje nekih elemenata iz *aquis communautaire*. Zanimljiva je bila logika eurokrata iz Bruxellesa, koji su s jedne strane preko gospodarske suradnje EMP-a financijski jačali ljude kao što su Gadafi u Libiji i Assad u Siriji, a istovremeno promovirali demokratizaciju kroz nametanje europskih

standarda arapskom svijetu. Očekivano, sjevernoafrički i bliskoistočni autokrati su manipulirali reformama, jačali svoj politički utjecaj zahvaljujući gospodarskim benefitima EMP-a i prividno provodili elemente *aquis* naložene ENP-om. Rezultat je bio povećanje socijalnog jaza između arapske populacije i njihovih političkih elita. S prvim znakovima krize u regiji nakon izbijanja globalne recesije 2008., Arapsko proljeće, koje je gurnulo regiju u kaos i ugrozilo europsku sigurnost, bila je logična posljedica.

ENP je u pogledu Ukrajine također pokazao koliko je naivni utopizam EU poguban. Potpuno zanemarivanje realpolitike u odnosima s Rusijom glede Ukrajine, vidljivo je iz pregovora EU i Ukrajine o Ugovoru o pridruživanju, koji se održavao krajem 2013. Ne samo da Rusija nije bila pozvana na pregovore, nego je i sustavno ignorirana kao geopolitički akter na tom području. U biti, problem nisu predstavljala liberalna načela trgovinske međuovisnosti. Sam ruski predsjednik Putin je izjavio da ruska inicijativa Euroazijske ekonomske unije (koja je trebala uključivati Ukrajinu) nije suprotstavljena europskim trgovinskim načelima, nego im je komplementarna (vidi: Putin, 2011). Problem je bila druga strana ugovora s naglaskom na uvođenje Ukrajine u sigurnosne strukture EU, što je drugim riječim podrazumijevalo kompletnu euroatlantsku integraciju, tj. primanje Ukrajine u NATO. Građanski rat u Ukrajini 2014, kao posljedica odbijanja potpisivanja Ugovora o pridruživanju od strane ukrajinskog predsjednika Janukoviča, za političke je elite EU predstavljao prvi pravi poraz idealističke zajedničke vanjske politike. Ukrajinska je kriza tek rijetke analitičare navela na promišljanje o vraćanju nekim realpolitičkim načelima, u prvom redu ravnoteži snaga. Sten Rynning je zagovarao nužnost uspostave ravnoteže snaga između Europe i Rusije, pozivajući se na J. J. Mearsheimerov prijedlog o pretvaranju

Ukrajine u tampon-zonu. Pritom, za Rynninga je ravnoteža snaga ključna ne radi balansiranja Zapada s Rusijom, nego radi jačanja samog "koncerta" sila na Euroatlantskoj razini (SAD-Kanada-EU), a ne samo na europskoj kontinentalnoj razini. Međutim, usprkos upozorenjima eksperata, ponašanje država kao što je Njemačka ukazuje da EU ne posustaje u svojoj promašenoj politici.

Ukrajinska kriza predstavljala je, naime, svojevrsno preispitivanje pozicije Njemačke. U pitanje je dovedena njemačka lojalnost kako Zapadu, tako i njen posebni odnos s Rusijom.⁷ Međutim, njezina je vanjska politika bila suviše uvjetovana idealizmom vanjske politike EU. Ustvari, ono što je EU na globalnoj razini, to Njemačka predstavlja na mikrorazini EU. Za razliku od Britanije i Francuske, ona nije vojna sila, ali je gospodarski div. Stoga Njemačka najviše ulaže u integraciju EU, podvrgavajući svoj nacionalni interes općem europskom interesu pravnog idealizma. Tome u prilog govori slučaj njemačko-ruskog "Partnerstva za modernizaciju" iz 2010. Tim je ugovorom trebala biti uspostavljena suradnja na polju trgovine i obrazovanja, te civilnih udruženja. Međutim, to partnerstvo nikada nije zaživjelo u pravom smislu riječi zbog stalnih kritika ruskih konzervativnih i čudorednih zakona od strane njemačke kancelarke Angele Merkel (najpoznatiji slučaj, utamničenje performerica umjetničke grupe *Pussy Riot*). Kada je izbio ukrajinski građanski rat, Zapad je nametnuo sankcije Rusiji zbog miješanja u unutrašnje stvari Ukrajine. Tim je sankcijama najviše

⁷ Postepeno zbližavanje Njemačke i Rusije počelo je još početkom 70-ih godina 20. stoljeća, s tzv. *Ostpolitik* njemačkog kancelara Willyja Brandta. Politika zbližavanja dviju država u narednim je desetljećima imala svojih oscilacija, međutim u uzlaznom smjeru kretanja. Vrhunac te politike dosegnut je u desetljeću 2000-2010. Socijaldemokratska vlast pod vodstvom Gerharda Schrödera ostvarila je energetske suradnje. Nakon 2005. i dolaska Angele Merkel na vlast, *Ostpolitik* u prvoj fazi njezina kancelarstva posustaje. Posljedica je to ponajprije unutarnjih političkih trzavica između Merkelove i ministarstva vanjskih poslova kojim su dominirali socijaldemokrati s Frankom-Walterom Steinmeierom na čelu. Odnosi Rusije i Njemačke ponovno postaju topli krajem desetljeća.

bila pogođena Njemačka, i to na više razina: kako ugrožavanjem njezine energetske upućenosti na Rusiju tako i gubljenjem ogromnog euroazijskog tržišta. Međutim, njemačka je politika, pogotovo nakon ruske aneksije Krima, stala u obranu međunarodnog prava.

Konačno, kada se sagleda cjelokupna povijest europskog idealističkog angažmana: od zajedničkog stava prema američkoj vojnoj intervenciji protiv Iraka 2003, odgovora na niz cikličkih sukoba Ukrajine i Rusije od 2005, Rusko-Gruzijskog rata 2008, te Arapskog proljeća 2011, vidljiva postaje nemogućnost postizanja zajedničkog vanjskopolitičkog konsenzusa.⁸ K tomu, meka moć iskazana u deklaracijama i javnim osudama Komisije ili Europskog parlamenta nije polučila nikakve konkretne rezultate. Tek s dugoročnim posljedicama Arapskog proljeća⁹ i građanskim ratom u Ukrajini 2014. prvi su put europske političke elite trgnute iz svojega usplahirenog idealizma, ukazavši na svu gorčinu iluzorne efikasnosti zajedničke vanjske politike. Međutim, problem nepostojanja zajedničke vanjske politike EU ne nalazi se samo na idejnoj nego ponajprije na strukturnoj razini; konkretno, na planu euroatlantske političko-sigurnosne konstrukcije. Naime, jedan od potpisnika Pariške povelje 1990. bio je i Sovjetski Savez, koji je na čelu s Gorbačovom istinski vjerovao u kontinentalni "koncert" sila okupljenih oko zajedničkih vrednota. Upravo je povijest post-hladnoratovskog širenja euroatlantskih

⁸ Do koje je mjere naivan bio europski vanjskopolitički idealizam u odnosu prema Rusiji ponajbolje se vidi iz izvještaja Europskog parlamenta od 4. svibnja 2005, u kojemu u točki 18. stoji da "EU osuđuje svaku vanjsku politiku koja bi bila usmjerena k stvaranju zona utjecaja", te u točki 19. u kojoj stoji da "Rusija mora shvatiti širenje demokracije na istok ne kao prijetnju nego kao mogućnost političke i gospodarske suradnje" (Report on EU-Russia Relations, 2005). Koliko je nerealan bio taj izvještaj vidi se nakon izbijanja građanskog rata u Ukrajini 2014, kada su realnosti zona utjecaja i poteškoće "širenja demokracije" postale nepobitne i nezaobilazne činjenice.

⁹ Pod posljedicama se ovdje podrazumijeva stvaranje Islamske države na području Sirije i Iraka 2014, teoristički napadi u Parizu i Bruxellesu 2015. i 2016, te izbjeglička i migrantska kriza koja je pogodila Europu 2015.

struktura na istok Europe navelo Gorbačova na tvrdnju da se SAD umjesto globalnog mira opredijelio za globalni imperij, u cilju okruživanja Rusije. Tome je najviše pridonijela Britanija, koja je u tradiciji geopolitičke misli Halforda Mackindera sebe uvijek smatrala "vanjskim prstenom" koji kontrolira "unutarnji prsten", odnosno kontinentalnu Europu u odnosu na Rusiju. Ujedinjena se Europa tako svela na puki "civilni sektor" sigurnosno-vojne Atlantske alijanse. Taj drugi aspekt, stuktorni aspekt, najviše govori u prilog ocjeni o nemogućnosti stvaranja zajedničke europske vanjske politike.

III.

Kako bi se shvatila pozicija EU u široj političko-sigurnosnoj strukturi Zapada, Atlantsko savezništvo treba promatrati kao koncentrične krugove moći, koji i objašnjavaju nemoć EU u stvaranju zajedničke pragmatične i realističke vanjske politike. U središtu moći nalaze se države s posebnim statusom svjetskih velesila, koje im garantira pozicija članstva u Vijeću sigurnosti UN-a: SAD, Britanija i Francuska. Pritom, SAD i Britanija od Drugog svjetskog rata njeguju "posebni odnos", koji obuhvaća područja suradnje od obavještajnih¹⁰ do vojnih razina, u sklopu NATO-a. Francuska pak od početka 19. stoljeća do danas bilježi uzastopnu povijest poraza,¹¹ a svoj sadašnji formalni status velesile duguje isključivo potpori koju joj daje Anglo-američka osovina. EU kao cjelina unutar te strukture – u čijem se središtu nalaze SAD-Britanija + Francuska – nema, kako napominje

¹⁰ UKUSA sporazum anglo-američkih obavještajnih zajednica iz 1952. koji obuhvaća i obavještajne službe Kanade, Novog Zelanda i Australije.

¹¹ Taj niz je počeo samim Napoleonovim porazom 1815, a prate ga veliki porazi u Francusko-Pruskom ratu 1871. U Prvom i Drugom svjetskom ratu Francuzi su izašli kao pobjednici isključivo zahvaljujući Amerikancima i Britancima; slijede porazi u doba dekolonizacije: Alžirski i Vijetnamski ratovi 50-ih godina 20. stoljeća. Prati ih i niz diplomatskih poraza sa SAD-om, od De Gaullovih patetičnih pokušaja veće emancipacije Europe od SAD-a 60-ih godina 20. stoljeća, do neuspjelog suprotstavljanja američkoj invaziji Iraka 2003. Danas je Francuska u EU posve u sjeni gospodarski moćne Njemačke.

Münkler, oštre granice koje određuju političkog aktera na međunarodnoj sceni, već je ona tek *subcentar imperijalnog prostora s mekim rubnim granicama na istoku i jugoistoku, tipičnim za imperije*. Taj prostor na europskom kontinentu određuju: "(...) izvanjske granice EU, koje se razlikuju od Schengenskih, a koje se pak razlikuju od zone eura" (2010: 220). U kontekstu nestabilnosti susjedstva Euroazije, Bliskog istoka i Sjeverne Afrike, "Europljani su suočeni s opasnošću imperijalnog preopterećenja, a da Europa sama nije imperij" (ibid., 215). Iako se od kraja Hladnog rata broj američkih vojnih snaga na europskom kontinentu smanjio s 250.000 na 42.000, glavnina tih snaga nalazi se na tim mekim, rubnim dijelovima istočne Europe, kao i u srednjoj Europi.¹² Vojno prisustvo u istočnoj Europi od strateškog je značaja za balansiranje s Rusijom. Konačno, nuklearno oružje kao moneta moći velesila na međunarodnom planu ocrtava hijerarhiju euroatlanstske strukture, s nuklearnim silama Britanijom i Francuskom u centru; polu-perifernim državama NATO-a Njemačkom, Belgijom, Italijom i Nizozemskom na čijem se teritoriju nalazi američko nuklearno naoružanje, te ostale države periferije koje u sklopu NATO ili imaju ili nemaju posebni aranžman s državama centra oko nuklearne strateške suradnje.

Ovu političku "hijerarhiju" moći Atlantskog savezništva ne održava samo vojna nego podjednako i gospodarska moć, koja je sve slabija odmicanjem od centra prema periferiji. Kada se tome pridodaju različiti stupnjevi razvijenosti političke kulture i institucija, dodatno postaje jasna nemogućnost usklađivanja različitih vanjskopolitičkih interesa, ali i "transfera" sposobnosti, na razini EU kao kolektivnog aktera. Doduše, zajednička vanjska politika EU

¹² Glavno naoružanje koje uključuje obrambene balističke rakete smješteno je u Poljskoj i Rumunjskoj. Središte Američke vojne komande za Europu, USEUCOM, smješteno je u Njemačkoj, u Stuttgartu. Vodstvo USEUCOM-a ujedno ujedno dijeli i glavnu poziciju u NATO-u, kao institucionalnom okviru Atlantskog savezništva.

u svojoj se novijoj povijesti mogla, usprkos povremenim trzavicama (u prvom redu s Francuskom), oslanjati na euroatlantske sigurnosne strukture kao što su NATO i političko savezništvo sa SAD-om. Posljednjih je godina, međutim, došlo do korijenitih promjena unutar strukture. Najveći vanjskopolitički izazovi za EU počinju nakon 2011, kada je odlučeno povlačenje američkih vojnih snaga iz Iraka, što je za posljedicu imalo stvaranje vojnog i sigurnosnog vakuuma. Ta će odluka imati dugoročne repekusije za čitavu regiju. Motiv povlačenja vezan je ponajviše za "zaokret" administracije američkog predsjednika Baraka Obame prema Pacifičkoj regiji, prepoznavši Kinu kao novu geopolitičku "osovinu" s kojom se treba nositi.¹³ Sukladno planovima uspostave ravnoteže snaga na Pacifiku, kako vojne tako i gospodarske,¹⁴ Europi je prepuštena veća autonomija u djelovanju prema susjedstvu. Budući da se vojno povlačenje i političko uzmicanje SAD-a iz tog dijela svijeta poklopilo s Arapskim proljećem, te skorašnjim građanskim ratom u Ukrajini, EU se suočila sa susjedstvom u potpunom rasulu, a da sama, u smislu efikasne zajedničke vanjske politike, nije dorasla izazovu.

Ustvari, povlačenje SAD-a i jačanje "prisutnosti" EU u Sjevernoj Africi i Bliskom istoku, nije niti trebalo podrazumijevati angažman EU, nego – upravno suprotno od onoga što je tvrdio Fischer 2001. – isključivo angažman onih europskih država koje imaju status velesile: Britanije i Francuske. Drugim riječima, interesi vanjskih politika tih dviju zemalja velikim su dijelom oblikovale i uvjetovale pristup EU prema tim dvjema regijama. Što se bliskoistočne regije tiče, od sredine 90-tih godina na

¹³ U tom je kontekstu Državna tajnica Hillary Clinton najavila 21. stoljeće kao "pacičko stoljeće" SAD-a.

¹⁴ Gospodarska se ravnoteža treba uspostaviti putem stvaranja slobodnotrgovinske zone Trans-pacifičkog partnerstva, TPP, koji bi uključivao 12 zemalja. Cilj je gospodarsko okruživanje Kine.

snazi su Ugovori o obrambenoj suradnji SAD-a, Francuske i Britanije s kraljevstvima Arapskog poluotoka.¹⁵ Prvotno je institucionalni okvir za vojnu suradnju sa Zaljevskim kraljevstvima omogućio NATO, kroz Istambulsku inicijativu za suradnju, potpisanu u Istanbulu 2004, a u koju je bio uključen SAD. Međutim, kada je najavljeno povlačenje snaga SAD-a iz Iraka 2011, jača prisutnost i vanjskopolitički angažman Britanije kako bi se popunio vakuum u Zaljevskoj regiji, što je formulirano već 2010. u vladinom dokumentu *National Security Strategy* (NSS). Iako je razumljivo da EU kao takva nije sposobna popuniti vakuum, britanski je NSS naglasio da je motiv veće involviranosti "sigurnost naše države" (HM Government, 2010: 3). Dakle, prisutnost Britanije u Zaljevu uvjetovana je ponajviše njezinim nacionalnim interesom, a ne interesom usklađenim s drugim državama članicama EU. Oslanjanjem na Zaljevska kraljevstva koja su nesklona Assadovom režimu u Siriji, Britanija je u EU bila glavni zagovornik vojne intervencije protiv Assada, pritom zanemarujući opasnosti te jednostrane politike koja je omogućila stvaranja Islamske države na području Iraka i Sirije 2014. Posljedica je bio sirijski izbjeglički val, uzrokovan terorom Islamske države, koji je pogodio jugoistočnu i srednju Europu, a na koji Britanija ne da nije odgovorila nego je u jeku te krize u prvi plan stavila raspravu o svom eventualnom izlasku iz Unije 2017. godine (vidi: Hall, 2015).

Da će Britanija ispred EU preuzeti ključnu ulogu u Zaljevskoj regiji nakon što se SAD povuče iz Iraka, dalo se naslutiti u postepenom zbližavanju vlade Davida Camerona i Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE). Još je 2009. Britanija potpisala memorandum s UAE koji omogućuje britanskim snagama

¹⁵ Ali ne i Saudijskom Arabijom koja zadržava svoju vojnu i sigurnosno-političku neovisnost kao regionalni hegemon.

korištenje njihova zračnog prostora, kao i svu potrebnu logistiku. U listopadu 2010. britanska kraljevska obitelj, u društvu ministra vanjskih poslova Williama Haiga, napravila je državni posjet UAE na najvišoj razini, poslavši poruku jasnog opredjeljenja Britanije za ovu regiju. Dvije godine kasnije, u službeni posjet Britaniji došao je predsjednik UAE-a, šejk Kalifa bin Zayed. Kako je u tom razdoblju Arapsko proljeće, rušeći relativno stabilne sjevernoafričke i bliskoistočne režime, dovelo na vlast islamske fundamentaliste ili uzrokovalo potpunu anarhiju u pojedinim državama, Zaljevska su kraljevstva dobila na još većoj strateškoj važnosti. Prijetnja terorizmom i narušena energetska sigurnost EU, omogućile su Britaniji da unovči svoj novi "posebni odnos" s UAE i drugim Zaljevskim kraljevstvima te ojača svoju političku ulogu.

Krajem 2012. Cameronova je vlada posredstvom ministra obrane Phillipa Hammonda Zaljevskim kraljevstvima Omanu, Saudijskoj Arabiji i UAE prodala borbene avione u vrijednosti od 6 milijardi funti. U sjeni ove transakcije nezamjetno je prošla vijest o "dugoročnom partnerstvu i suradnji oko obrane" kojim savez Britanija-UAE garantira "sigurnost cjelokupnoj Zaljevskoj i široj regiji" (BBC News, 2012). Drugim riječima, dok EU bez ikakvog efekta deklarativno promiče politiku mira, demokracije i ljudskih prava na Bliskom Istoku, Britanija vodi neovisnu pragmatičnu politiku. Dugoročnim osiguravanjem svojeg prisustva u regiji preko UAE, osim što potiče trgovinu i ulaganje (da i ne govorimo o profitima vojne industrije), Britanija također štiti svoj vlastiti energetska interes: npr. 85% uvoza prirodnog plina iz Katara. Da će svaki budući odgovor na bliskoistočnu krizu biti u domeni Britanije a ne EU, vidljivo je iz govora načelnika britanskih oružanih snaga generala Davida Richardsa održanog u *Royal United Services Institute* 2012, kada je rekao

da "ukoliko će biti potrebna neka nova akcija kao ona u Libiji, bit ćemo spremni. S našom vojnom flotom u Bahrainu, zračnim snagama u UAE i Kataru, te tradicionalnim vezama s Omanom, Kuvajtom i Saudijskom Arabijom, naše će savezništvo moći obuzdati svaku prijetnju" (Richards, 2012).

U novom geopolitičkom pozicioniranju EU nakon 2011. ne treba u potpunosti zanemariti ulogu Francuske, koja ulaže velike napore u duhu borbe od De Gaullea do Mitteranda za veću autonomiju europske politike. Doduše, Francuska kao i Britanija, neovisno o EU institucijama i njezinoj zajedničkoj vanjskoj politici, vrši samostalne vojne intervencije u svojoj post-kolonijalnoj sferi interesa u Africi: intervencija u Obali Bjelokosti 2002, Centralnoj Afričkoj Republici 2008, Maliju 2013, Čadu 2014. NATO-va intervencija u Libiji 2011, u jeku Arapskog proljeća, pokrenuta je prvenstveno na inzistiranje Francuske i njenog radikalnog tumačenja UN-ove Rezolucije 1973 (Blanquer, 2013), čemu se suprotstavila jedino Njemačka. Ipak, Francuske su zasluge u jačanju Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU velike. Nakon neuspjeha u obustavljanju ratova u bivšoj Jugoslaviji, Britanija i Francuska potpisale su deklaraciju u St. Malou 1998. kojom bi EU dobila veću autonomiju u svojoj obrambenoj politici. Ta je deklaracija ujedno bila i temelj stvaranja buduće Europske sigurnosne i obrambene politike, kao jednog od najvažnijih dijelova europske Zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Promovirajući obranu i sigurnost, koja danas broji preko tridesetak misija diljem svijeta, EU je djelovala i djeluje kao samostalni akter. Primjerice, uspješnom je vojnom intervencijom kod Afričkog roga (Operacija Atlanta) suzbijeno somalijsko gusarenje 2008. Međutim, takve akcije kao Operacija Atlanta eklatantni su primjer strukturnih ograničenja unutar kojih, ustvari, zajednička vanjska politika EU jedino i može djelovati.

Prvo, Operacija Atlanta, kao i neke druge operacije koje primjerice Francuska samostalno provodi po Africi, nisu ni od kakvog posebnog političkog i strateškog značaja za SAD. Europsku je obrambenu politiku SAD svojedobno podržao, budući da u toj politici nije vidio protutežu svojoj unipolarnoj hegemoniji, nego ju je percipirao kao čistu "raspodjelu posla" unutar Atlantskog savezništva (Posen, 2006). Takve akcije predstavljaju svojevrsno rasterećenje SAD-a, kako ne bi morao podnositi sav teret svoje unipolarne prevlasti. Ali, kada je SAD namjeravao izvršiti intervenciju u Iraku 2003, a čemu se suprotstavila Francuska, sva slabost, nemoć i podijeljenost unutar Europske zajedničke vanjske i sigurnosne politike postala je očigledna. Drugo, gusarenje Somalijskih pirata kod Afričkog roga predstavljalo je prijetnju isključivo trgovinskoj, a ne političkoj moći EU. Po nekim procjenama, globalna je trgovina zbog gusarenja godišnje trpjela gubitke od oko 16 milijardi dolara, što je ponajviše predstavljalo problem europskom tržištu (Johnson, 2014: 2). Kao najmoćniji trgovinski blok na svijetu, EU na kolektivnoj razini nije trebala mnogo usuglašavati svoj zajednički vanjskopolitički odgovor u obliku vojne intervencije protiv gusarenja.

Orijentiranje SAD-a na Pacifik i Kinu, omogućilo je EU da se samostalno suoči i s ukrajinskom krizom. Sporazum Minsk II, potpisan u veljači 2015. kojim je dogovoren prekid vatre u Ukrajini, inicirale su njemačka kancelarka Angela Merkel i francuski predsjednik François Hollande. Međutim, ovdje uopće nije riječ o pobjedi zajedničke vanjske politike EU, nego naprotiv o francuskome i njemačkom suočavanju s realnošću, odnosno o shvaćanju da je euroatlantsko širenje na istok, kao glavna karakteristika uspješne europske vanjske politike temeljene na mekoj moći, doživjelo teški poraz.

Da je hijerarhija moći Zapada jedina realnost (u

kontekstu EU središnja moć Francuske i Britanije), najviše svjedoči međunarodna problematika sprječavanja nuklearne proliferacije, kao jedan od ideala liberalne Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU. Naime, međunarodna konferencija o Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja, održana 2015. u sjedištu UN-a u New Yorku, bila je od iznimne važnosti za EU kao jedinstvenog aktera. Na toj je konferenciji trebao biti postignut konsenzus svih država potpisnica o daljnjem napretku na polju tri temeljna stupa samog Ugovora: nuklearno razoružanje, neširenje nuklearnog naoružanja, upotreba nuklearne energije u civilne svrhe. Od posebnog je interesa za EU, okruženoj nuklearnim silama kao što su SAD, Rusija i Kina, bilo demonstriranje moći svoje Zajedničke vanjske i sigurnosne politike, kako bi pokazala da konsenzus 28 država članica EU može poslužiti kao model za uspješni konsenzus na međunarodnoj razini. Međutim, nepostizanje unutarnjeg konsenzusa po pitanju razoružanja odrazilo se na neuspjeh same konferencije. Tokom priprema za konferenciju, nesuglasice su izbile između bloka velesila Francuska-Britanija, s jedne, i Austrije kao predvodnice bloka EU članica koje zagovaraju opće razoružanje (Švedska, Cipar, Malta, Irska, Finska), s druge strane. Nakon neformalnog sastanka u Zagrebu početkom 2015, Britanija i Francuska odnijele su diplomatsku pobjedu. U travnju Komisija je objavila zaključke po kojima je Austrija prihvatila "daljnje razgovore o posljedicama nuklearnog oružja", čime se odgodio svaki konkretni prijedlog učinkovitog razoružanja. Tokom konferencije u UN-u, Visoka predstavnica europske vanjske politike Federica Mogherini iznosila je stavove u skladu s interesima Britanije i Francuske, ustvrdivši kako sustavno razoružanje treba obuhvatiti države "s najvećim arsenalima oružja". Time su Britanija i Francuska, koje u odnosu na SAD i Rusiju imaju relativno manje

arsenale prošle neokrznuo. Ciljajući na kvantitetu a ne kvalitetu, jedno od spornih pitanja – osuvremenjivanje već postojećeg nuklearnog naoružanja – je u potpunosti izbjegnuto, a da se o postavljanju američkog ne-strateškog nuklearnog oružja u NATO-voj polu-periferiji u Europi gotovo niti nije razgovaralo.

Zaključno, pravni idealizam i asimetrija moći glavne su kočnice postizanja zajedničke vanjske politike EU. Iako su se meka moć i "nametljivi multilateralizam" pokazali u pojedinim slučajevima uspješnim, opći test svoje sposobnosti zajedničke vanjske politike EU nije prošla, i to upravo u svom neposrednom susjedstvu. S ukrajinskom epizodom čini se da je proces euroatlantskog širenja na Istok, izuzev područja Zapadnog Balkana, završen. Preostalo je bolno suočavanje s problemima unutrašnje strukture europskog projekta, kojega iznutra nagrizaju nesuglasice i proturječja, od krize eurozone do migrantске krize. Ta unutrašnja kriza sustava, temeljenog na pravnom idealizmu, izravno se odražava i na vanjsku politiku. Pritom, rješavanje geopolitičkih problema u susjedstvu i dalje će se odvijati sukladno političkim interesima velikih sila (francusko prisustvo u Africi i britansko na Bliskom istoku), a ne koordiniranim konsenzusom 28 članica EU. Razlozi tomu su, kako je ranije napomenuto, isključivo strukturne prirode, budući da je unutar Atlantskog savezništva moć hijerarhijska i simetrična, dok je na institucionalnoj razini EU-a kao kolektivnog aktera asimetrična. Asimetrija moći *a priori* onemogućuje stvaranje zajedničke vanjske politike. Države kao Britanija i Francuska, razumljivo, prije će braniti svoj status velesile nego ga žrtvovati za kolektivne ideale EU (za razliku od Njemačke koja nije vojna sila, stoga njezina gospodarska moć najviše dolazi do izražaja upravo kroz autonomiju djelovanja na nadnacionalnoj razini pravnih pravila i liberalnih

vrednota). Ovdje je spriječavanje proliferacije oružja, koja je navedena kao načelni cilj niza strateških i političkih deklaracija EU, samo jedan u nizu primjera nemogućnosti postizanja konsenzusa, čime EU ne samo da ne može imati zajedničku vanjsku politiku, nego se postavlja i pitanje samog političkog projekta europskog zajedništva.

Literatura

- Aurer, Stephan, 2015: The Ukraine Crisis and the Return of Geopolitics. *International Affairs*. London: Chatham House 91 (5): 953-969.
- BBC News, 2012: *Joint defence partnership between UK and UAE announced*. Dostupno na: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-20216028>.
- Biscop, Sven, 2010: European foreign and security policy after Lisbon, *Studia Diplomatica*, 63 (1): 1-147
- Blanquer, Jean-Michel, 2013: *France: We Are Not the Pacifists You Think We Are*. Dostupno na: <http://edition.cnn.com/2013/01/15/opinion/france-mali-opinion-blanquer/>
- Boucher, David, 2001: Resurrecting Pufendorf and Capturing the Westphalian Moment, *Review of International Studies* 27 (4): 557-577.
- Carr, Edward H., 2001: *The Twenty Years' Crisis*. London: Palgrave.
- European Security Strategy, 2003: Dostupno na: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/european-security-strategy/>
- Giddens, Anthony, 2007: *Europe in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giumelli, Francesco, 2013: *The Success of Sanctions. Lessons Learned from the EU Experience*. Surrey: Ashgate.
- Hall, Macer, 2015: *Britain to Quit EU Over Migrants*. Dostupno na: <http://www.express.co.uk/news/politics/626810/Britain-quit-EU-migrants-poll-exit-UK-David-Cameron>
- HM Government, 2010: *A Strong Britain in an Age of*

Uncertainty. London: The Stationary Office.

Johnson, La 'Nita, 2014: *The Consequences of Somali Piracy on International Trade*. *Global Tides* 8: 1-15.

Keohane, Robert O. i Joseph S. Nye, 1977: *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company.

Keukeleire, S., Schunz, S. 2015: *Analysing Foreign Policy in a context of Global Governance*. U: Hellmann G., Jørgensen K. (ur.), *Theorizing Foreign Policy in a Globalized World*. London: Palgrave Macmillan

Münkler, Herfried, 2010: *Imperiji: logika svjetske vladavine - od Staroga Rima do Sjedinjenih Američkih Država*. Zagreb: Antibarbarus.

Philpot, Terry, 2014: *World War I's Pope Benedict XV and the Pursuit of Peace*. Dostupno na: <http://ncronline.org/news/peace-justice/world-war-pope-benedict-xv-and-pursuit-peace>

Posen, Barry. 2006: European Union Security and Defence Policy: Response to Unipolarity? *Security Studies* 15 (2): 149-186.

Putin, Vladimir, 2011: *A New Integration Project for EuroAsia*. Dostupno na: <http://www.russianmission.eu/en/news/article-prime-minister-vladimir-putin-new-integration-project-eurasia-future-making-izvestia-3->

Richards, David, 2012: *Speech at RUSI*. Dostupno

na: <https://www.gov.uk/government/speeches/chief-of-the-defence-staff-general-sir-david-richards-speech-to-the-royal-united-services-institute-rusi-17-december-2012>

Report on EU-Russia Relations. 2005: Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0135+0+DOC+XML+V0//EN>

Rompuy, Herman Van, 2010: Govor održan u Sciences-Po, Pariz. Dostupno na: <file:///C:/Users/Petar/Downloads/116691.pdf>

Rynning, Sten, 2015: The False Promise of Continental Congress: Russia, the West and Necessary Balance of Power. *International Affairs*. 91 (3): 539-553

The Charter of Paris, 1990: Dostupno na: <http://www.osce.org/mc/39516?download=true>

Walt, Stephen M., 1985: Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security* 9 (4): 7.

Wendt, Alexander, 2009: *Social Theory of International Politics*. Cambridge: University Press.

Wight, Martin, 1966: The Balance of Power. U: H. Butterfield and M. Wight (ur.) *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. London: George Allen & Unwin.

KNJIGE

Knjige

Ilija Vujačić,
Saznanje i politika,
Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske/Disput,
Zagreb, 2014. (bibl. "Luča")

piše: *Dragutin Lalović*

Teorijska je ambicija knjige *Saznanje i politika* prvorazredna: pomno prikazati i kritički vrednovati moderni i suvremeni racionalizam, kao spoznajnu teoriju, u njegovu epohalnom projektu racionalne promjene svijeta općenito, a slobodnoga političkog mišljenja i djelovanja posebice. Autor preuzima liberalno samorazumijevanje, prema kojemu postoji bitna razlika između dvaju shvaćanja spoznajnih pretenzija i moći ljudskog razuma, a time i mogućnosti čovjekova djelovanja. To je i središnje metodičko razlikovanje na kojemu se grade pojedinačne interpretacije: razlikovanje *konstruktivističkog* i *kritičkog* racionalizma. Drukčije rečeno, racionalizam nije samo "konstruktivistički", dakle kartezijski (u uvriježenom smislu), a odlikuje se epistemološkim optimizmom i političkim konstruktivizmom koji projektira modele savršene društvene zajednice (od Leibniza, preko prosvjetitelja XVIII. i scijentizma XIX. stoljeća, do Plamenca). Postoji, saznajemo, i misaona tradicija "kritičkoga" racionalizma (koji se uvriježeno naziva engleskim "empirizmom"), a zasniva se na epistemološkom i antropološkom pesimizmu te evolutivnom pogledu na društvo i politiku (od Mandevillea, Humea i Smitha do Hayeka i Poppera). Granica među njima nije lako prepoznatljiva, a mogući su i pokušaji sinteze,

primjerice, kao u socijalnom liberalizmu društvene teorije Johna Stuarta Mila.

Od mnogobrojnih općenitih i pojedinačnih teorijskih problema što ih autor pokreće u svojoj knjizi, zadržao bih se u ovom prikazu samo na dva problemska sklopa.

Prvi je središnje razlikovanje u pojmu modernog racionalizma, kritičkoga (liberalnoga i engleskoga) i konstruktivističkoga (kontinentalnoga i napose francuskoga) i nužne posljedice koje slijede iz jedne ili druge tradicije racionalističkog mišljenja po samu mogućnost uspostavljanja "konstitucionalne demokracije". To nas gotovo manihejsko razlikovanje suočava s epistemologijskim problemom koji je nezaobilazan za svakog obrazovanog političkog znanstvenika, odnosom epistemologije i politike. Što, dakle, znači da tip spoznaje ili model političkog mišljenja (konkretnije, racionalizma) implicira mogući tip političkog djelovanja i demokracije? Promotrimo li s dužnom pažnjom Vujačićovo razlikovanje u pojmu racionalizma (preuzeto od Poppera i Hayeka), zamijećujemo da je riječ o optici po kojoj konstruktivistički racionalizam (sa svojim epistemološkim, antropološkim i socijalnim stajalištima) neminovno vodi u *totalitarnu* demokraciju (Talmon). Nasuprot tome, samo kritički racionalizam omogućuje, kao forma mentis, kao tradicija i pravna i politička kultura, *liberalnu* demokraciju. Što bi značilo da je kontinentalna tradicija prosvjetiteljskoga, konstruktivističkoga racionalizma u cjelini zapreka za demokratsku i ustavnu državu.

Je li tome uistinu tako?

Ostavimo po strani pojedinosti, koliko god mogle biti važne. Primjerice, Montesquieu nipošto ne može biti konstruktivistički racionalist, a za Rousseaua je uopće sporno je li racionalist, bilo obzirni (kritički) bilo bezobzirni (konstruktivistički), kako ga se može razumjeti samo ako se čita

pogrešno, iz perspektive jakobinaca.

Liberalističko samopredočivanje, kakvo je i Vujačićovo, da je liberalna demokracija anglosaksonskog tipa jedina moguća forma demokracije, nije dakako novo niti ekskluzivno. S njime je moguće složiti se samo u mnogo opreznijoj formulaciji da moderna demokracija nije moguća ako ne sadrži i vrijednosnu i institucionalnu liberalnu jezgru (vladavina prava, ljudska prava, podjela vlasti, tolerancija). Liberalizam je, kao i svaka politička doktrina, sklon precjenjivati svoje slobodarske pretpostavke, postavke i domete, ne prezajući ni od toga da samog sebe apsolutizira kao jedino moderno političko mišljenje i djelovanje. No, usporedo s njime, često i protiv njega, postoji i republikansko političko mišljenje i djelovanje, s alternativnim poimanjem demokracije, kao suverenosti naroda i općenite volje. Otuda se čini teorijski produktivnijim razlikovanje dvaju tipova racionalizma dovesti u konstitutivnu vezu s *dva bitno različita shvaćanja moderne demokracije*, odnosno s *francuskim*, s jedne, i *engleskim* shvaćanjem političke slobode.

Dva su, dakle, osnovna modelska iskustva političke slobode, odnosno subjektiviranja čovjeka u moderni (englesko verzus francusko poimanje građanstva). Francusko se shvaćanje najčešće označuje kao "unitarno i totalno poimanje građanstva", kao republikansko i demokratsko: politička općenitost mora imati primat nad društvenom partikularnošću. Država je politička, jer je jedina u stanju iskazati i zajamčiti opći interes, a suzbiti fragmentaciju i korporativizam. Otuda skepsa spram stranaka i korporacija, koje se apriori sumnjiči da imaju destruktivnu ulogu jer da od njih prijeti opasnost da državu podrede svojim ciljevima. Engleska (britanska) nam tradicija nudi shvaćanje demokracije koje se temelji na osnovnoj ideji da je sloboda čovjeka kao građanina moguća samo uz primjerena jamstva

protiv samovolje političke vlasti. Da nema slobode bez punog uvažavanja socijalnog pluralizma, dakle bez uvažavanja raznovrsnosti čovjekovih pripadnosti raznim tijelima, skupinama i klasama. Opći interes nije apstrakcija, nego je sastavljen od partikularnih interesa. Engleska se baština uobičajeno ocjenjuje kao isprva aristokratska i liberalna, da bi se potom postupno ali sigurno demokratizirala. Građanin je prije svega onaj koji uživa pravnu sigurnost osobe i vlasništva, slobodu mišljenja, govora i djelovanja, u uvjetima pluralizma koji je zajamčen principom tolerancije i ustrojstvom koje se temelji na *Common Law-u*.

Usporedba dviju tradicija često se prikazuje kao zamišljeni dijalog između Montesquieua i Rousseaua. Nije teško pokazati da su obojica i liberali i demokrati, s time da je prvi više liberal nego demokrat, dok je drugi više demokrat nego liberal. Za obojicu je sloboda moguća samo kao vladavina zakona, pri čemu je, opet za obojicu, zakon definiran kao općenita volja. I jedan i drugi zagovaraju striktnu podjelu vlasti, tj. jasno razlikovanje i odvajanje vlasti koja donosi zakone i vlasti koja ih provodi. Obojica su i liberali, utoliko ukoliko što iskazuju izričito nepovjerenje spram političke moći, spram osamostaljene političke sile i koncentracije vlasti. No dok se Montesquieu pribojava prvenstveno tiranije zakonodavca (pa se otud zalaže za diobu te vlasti), dotle se Rousseau pribojava prije svega despotizma egzekutive (pa se zalaže za diobu te vlasti). Prvoga slijede Amerikanci, drugoga Francuzi.

Nema nikakve dvojbe da su obje tradicije u shvaćanju građanstva demokratske. Habermas je svojedobno veoma uvjerljivo pokazao da su temeljne razlike među njima uvjetovane kontekstualno različitim poimanjem odnosa društva i države. U jednoj, liberalnoj prirodnopravnoj konstrukciji građanskog društva, od države se traži da ograniči

djelovanje političke vlasti na minimum. Od države se očekuje samo da zaštiti već postojeće slobode, razvijeno građansko društvo razmjensko-radnog tipa. U konkurentskoj prirodno-pravnoj konstrukciji od države i njezine suverenosti zahtijeva se mnogo više. Naime, zadaća se države i politike nameće kao društvo-tvorna, da tek uspostavi ili pomogne uspostaviti takvo moderno društvo, s temeljnim čovjekovim pravima na slobodu, jednakost i sigurnost.

Zaključno, liberalističko suprotstavljanje liberalne i totalitarne demokracije zapravo je ideologijsko. U tome suprotstavljanju ipak postoji teorijska jezgra koja se ne smije previdjeti, a to je upozorenje da je svaka načelno protuliberalna koncepcija demokracije nužno totalitarna. Ali je u tome sadržan i element mistifikacije, prikrivanja nužne napeposti između liberalizma i demokracije kao takve. Za konzekventnog liberalnog teoretičara, kakav je i Vujačić, koji je više liberal nego li demokrat, politička sloboda, sloboda čovjeka kao *citoyena* u narodu kao *demosu*, sekundarna je u odnosu na pravnu, ekonomsku i društvenu slobodu čovjeka kao *bourgeois*. Stoga se njegovo liberalno stajalište može razumjeti i uvažiti, ali ne i prihvatiti kao teorijski održivo, barem sa stajališta znanosti o političkome.

Drugi problemski sklop, tek uzgredno spomenut u knjizi, tiče se razumijevanja Hegelova filozofijskog stajališta u odnosu spram razlikovanja u pojma racionalizma. Je li Hegel kritički ili konstruktivistički racionalist?

U knjizi nalazimo ocjenu: "devetnaesti vijek ... vijek u kome je konstruktivistički racionalizam uspio da se uspostavi kao dominantna struja mišljenja"; tada je "uspio, preko pozitivizma i scijentizma, da se nametne svom snagom". Uz uzgrednu ali i važnu napomenu: "djelimično kod Hegela i Marxa". S kratkim obrazloženjem u fusnoti: "valja napomenuti da Hegel i Marx ipak nisu mislili da je cijelo društvo

stvar svjesnog plana, jer se kod njih nesumnjivo nalazi i ideja o istorijskoj evoluciji društvenih ustanova, pa se postavlja pitanje da li se mogu smjestiti u ijednu od ovih grupacija ili ih, pak, treba vidjeti negdje između. Hegel i Marx su možda najbolji primjer da se mislioci ne mogu lako rubricirati u ove dvije grupacije. U tom smislu su Hayek, Talmon i Popper pretjerivali, smještajući ovu dvojicu bez ostatka u grupaciju konstruktivista" (str. 240).

Ograda koja svjedoči o intelektualnom poštenju našeg autora, kao političkog teoretičara, ali i o beskrajnoj obzirnosti i tankočutnosti kao liberala, prema svojim omiljenim učiteljima mišljenja. Pretjerivanje je naime daleko preblaga kvalifikacija za pokušaj da se Hegela smrvi i sahrani za sva vremena. Prisjetimo li se, samo isuviše čuvene Popperove kritike, zapravo bjesomučnog napada na Hegela u *Otvorenom društvu* (napisanom 1942-1943), prema kojem je Hegel odgovoran za Hitlera! Hegel je "šarlatan", "klaun" (kao i Fichte), "pseudofilozof", "histerik", "dostojan prezira i gnušanja", autor "možda najveće intelektualne prijevare u povijesti naše civilizacije", "kolosalni mistifikator", "zastrašujuće nepošten", a uostalom "netalentiran" i "neoriginalan", nezgrapnoga i mutnoga, štoviše "neupitno skandaloznoga" stila, "neprobavljiv pisac". Hegelova filozofija zapravo je puka apologija pruskog apsolutizma (zanimljiva podudarnost sa Staljinom koji je tako Hegela denuncirao). Čime je Popper gotovo dosegao razinu posve histerične denuncijacije jednoga Schopenhauera (kojega proglašava "osobom besprijetorne čestitosti... koja je od svih stvari najviše štovala istinu"), koji je na račun Hegela izbljuvao sve što mu je palo na pamet, recimo, samo kao primjer, da je Hegel "plitki, odvratni, odbojni, nepismeni šarlatan bez duha", koji je "besprimjernom drskošću drljao šenutosti i besmislice".

Pustimo "pretjerivanje", pitanje je mnogo

ozbiljnije: u svjetlu apsolutizacije razuma, s jedne, i skepticizma u pogledu njegovih spoznajnih potencijala i društvene prakse, s druge strane – kako vrednovati Hegelovu slavnu kritiku razuma i razumske refleksije, odnosno razumskog formalizma i konstruktivizma (kritika Kanta)? Nije se teško složiti s autorom da se Hegela ne može lako smjestiti ni u jednu od dviju racionalističkih orijentacija. Samo što je to opet daleko premalo, jer je pitanje je li ga uopće možemo tako rubricirati. Naime, nema niti može biti ikakvog spora oko toga je li Hegel uopće racionalist. Međutim, Hegel izmiče pojmovnom razlikovanju kritičkoga i konstruktivističkog racionalizma uvođenjem (preuzimanjem od Kanta) fundamentalnog razlikovanja uma (*Vernunft*) i razuma (*Verstand*). Oslanjajući se na Kantovu (i Fichteovu) kritiku metafizičkih pretenzija uma, Hegelova je apsolutna znanost sistematsko dijalektičko prevladavanje granica razumske refleksije, nesposobne pojmiti bitno prožimanje umnoga i zbiljskoga. Prema Hegelu, filozofija kao pojmovno mišljenje samo je osvještavanje zbiljskog uma, zbiljnosti kao uma. Na planu političkog mišljenja, kao u njegovoj *Filozofiji*

prava, konzekvence su u kritičkom odbacivanju demokracije kao takve i svođenju liberalne komponente na podređeni logički moment u arhitektonici umne države.

Unatoč ovim kritičkim napomenama, na koje nas sam autor poziva kvalitetom svojih teorijskih razmatranja, riječ je o iznimnoj i iznimno važnoj knjizi u kojoj je konstitutivna veza spoznajne i političke teorije uzorno osvjetljena. Za našu je opću političku kulturu veoma dobrodošlo ovakvo djelo autentičnoga i osvjedočenoga zagovornika liberalne političke teorije i liberalnog svjetonazora, sjajnog znalca kojega odlikuje suvereno poznavanje primarne klasične i sekundarne suvremene literature, s pravim monografskim studijama o pojedinim važnim modernim i suvremenim klasicima.

Kao i njegove prijašnje zapažene knjige, i ovu knjigu istaknutoga beogradskoga crnogorskog političkog teoretičara i sveučilišnog profesora Ilije Vujačića, odlikuju teorijska konzistentnost, argumentacijska uvjerljivost i stilska privlačnost. Objavljivanje ove knjige u biblioteci "Luča" pokazuje koliko su još neiskorištene a koliko su životno važne mogućnosti naših regionalnih postjugoslavenskih duhovnih i znanstvenih prožimanja.

Petar Popović,
Kriza međunarodnog poretka
21. stoljeća,
Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske i Disput,
Zagreb, 2014. (bibl. „Luča“)

piše: Borna Zgurić

Pred nama se nalazi druga knjiga Petra Popovića, docenta na Odsjeku za međunarodne odnose i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, pod nazivom „Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća“. Svojom prvom knjigom za Petra Popovića može se reći da je zapravo „udario temelje“ disciplini teorija međunarodnih odnosa u Hrvatskoj. I zaista, kako su neki upućeni komentatori zaključili ma međunarodnoj konferenciji „Liberalne teorije međunarodnih odnosa“, održanoj početkom 2014, u Hrvatskoj su ljudi koji se bave međunarodnim odnosima i političkom teorijom bili odijeljeni u dva različita tabora. To, naravno, u inozemstvu nije slučaj, budući da bez teorije nema društvenih znanosti, pa tako niti znanosti o međunarodnim odnosima. No, dok Popovićeva prva knjiga „Prijeponi u teorijama međunarodnih odnosa“ prvenstveno ima udžbenički karakter, odnosno popunjava jednu zjapeću prazninu u hrvatskim društvenim znanostima, knjiga koja se nalazi pred nama „prava je poslastica“. Knjiga se temelji na teorijskom pristupu takozvane Engleske škole, koji je nešto rjeđi u svijetu, a u Hrvatskoj nepostojeći. Time ovdje govorimo zaista o istinskom pionirskom radu. Sama je knjiga strukturom podijeljena na tri dijela s osam pripadajućih poglavlja te uvodom i zaključkom. Prvi dio knjige obrađuje teme kao što su pojam međunarodnog poretka, tri teorijske tradicije

„Engleske škole“ te institucije i organizacije međunarodnog poretka. Drugi dio obrađuje teme poput liberalnih izvora globalnog poretka te njegova karaktera u 21. stoljeću. Treći dio zapravo je svojevrsna komparativna studija triju slučajeva na kojima se primjenjuje teorijski pristup „Engleske škole“ na transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene. No, što je to teorijski pristup „Engleske škole“? Slično kao i kod neorealizma, to nije naziv koji su tom pristupu nadjenuli njegovi tvorci. Kako Popović objašnjava, taj pristup nastaje na LSE-u, čime se radi o jednom od rijetkih pristupa u međunarodnim odnosima nastalih u Europi. Sâm naziv teorije koji su joj dodijelili samo tvorci jest „teorija međunarodnog društva“. U biti, kako nam objašnjava Popović, radi se zapravo o teorijskoj sintezi realizma, racionalizma i idealizma. Drugim riječima, teorija međunarodnog društva svoje temelje crpi iz djela autora kao što su Hobbes, Grotius i Kant. Popović nadalje navodi kako je sama teorija međunarodnog društva značajno utjecala i na nastanak trenutačno najutjecajnijeg pristupa u istraživanju međunarodnih odnosa – konstruktivizam. No, što je to međunarodni poredak, pojam koji se nalazi i u samome nazivu knjige? Popović suvremeni međunarodni poredak eksplicite razlikuje od antičkog poretka, što mnogi autori zapravo ne čine. On smatra da su ti poretki neusporedivi. Popović smatra kako suvremeni „međunarodni poredak podrazumijeva postojanje modernih suverenih nacionalnih država koje izravno ili neizravno sudjeluju u odnosima po već utvrđenim obrascima s drugim državama; te drugo, međunarodni poredak nužno pretpostavlja određenu logiku reda, bilo na temelju hijerarhije moći i autoriteta ili samoregulirajućih mehanizama“ (str. 21). I to je u svojoj biti temeljna karakteristika teorije međunarodnog društva – međunarodni pravni režimi. Drugim riječima,

međunarodni poredak, iako anarhičan, nije puka anarhija. Svi odnosi se ne temelje samo na sili i balansiraju moći, već države međusobno opće na temelju nekih običaja, koji su najčešće kodificirani. To znači da „Engleska škola“ velik naglasak stavlja na međunarodno pravo. No, ujedno je jedan od najvećih problema „Engleske škole“ taj što skoro u potpunosti zanemaruje međunarodne ekonomske odnose. Drugim riječima, taj je pristup slijep za jedan vrlo značajan „komad“ međunarodnog djelovanja, kako država tako i nedržavnih aktera. Treći dio knjige je, kao što je već prethodno navedeno, komparativna studija triju slučajeva. Ovdje Popović svaki od slučajeva tretira jednom od triju teorijskih tradicija kojima je nadahnuta „Engleska škola“ – realizam, racionalizam te idealizam. Metodološki gledano moglo bi se reći da se tu radi o tri varijable na temelju kojih se provodi usporedba. Također, moglo bi se reći kako se ovdje radi o triangulaciji, odnosno korištenju više teorijskih pristupa u obradi istih podataka. No, o metodološkom pristupu knjige više će riječi biti nešto kasnije. Autor, kao što je već navedeno, analizira tri sfere međunarodnih odnosa – transnacionalni kapital, kibernetički prostor te klimatske promjene. Temeljno istraživačko pitanje, odnosno pitanja, koje autor ovdje postavlja jest je li moguće pravno urediti ove tri sfere. Iz tog pitanja ustvari proizlaze tri pitanja. Prvo je pitanje je li moguće pravno regulirati transnacionalni kapital koji ugrožava globalni gospodarski sustav. Drugo je pitanje je li moguće regulirati kibernetički prostor čija virtualna sfera predstavlja prijetnju međunarodnom pravnom poretku. Treće i konačno pitanje se postavlja jest je li moguće pravno utemeljiti klimatski režim tako da klimatske promjene u bliskoj budućnosti ne dovedu do potpunog urušavanja međunarodnog poretka. Odgovori na sva tri pitanja, odnosno (hipo)teze koje nam daje sam autor,

su implicitno negativni. Iako Popović ne tvrdi otvoreno da je pravno uređenje ovih triju sfera nemoguće, on uvjerljivo pokazuje da je ono teško ostvarivo. U tom smislu autorov pesimizam pomalo podsjeća na drugi dio Fukuyamina „Kraja povijesti“ kojega mnogi autori zanemaruju „u korist“ prvog dijela knjige napisanoga u daleko optimističnijem tonu. Popović nam, u tom smislu, prognozira jednu mračniju i turbidniju budućnost. No, unatoč pionirskim naporima i iznimnom vrijednosti i originalnosti same knjige, posebno za naše podneblje, u što treba uključiti čitavu regiju jugoistočne Europe, Popovićovo djelo nije bez svojih poteškoća. Jedan od temeljnih problema knjige je nekritičko nabacivanje pojmom neoliberalizam bez jasnog preciziranja što on jest, a zatim i zašto je toliko opasan za suvremeni međunarodni poredak. U zadnje vrijeme mnogi autori iz područja političke ekonomije pokazuju da nema jednog monolitnog neoliberalizma, odnosno da postoji mnoštvo malih neoliberalizama pod utjecajem cijelog niza regionalnih i subregionalnih specifičnosti. Tu je literaturu svakako trebalo uvrstiti u analizu. Međutim, to nije problem samoga autora, već bi se prije moglo reći duha vremena u kojem je neoliberalizam svima krivac za sve bez kritičkog razmišljanja o, ali i shvaćanja pojma, a još manje razumijevanja kako sami međunarodni i regionalni gospodarski sustavi funkcioniraju. Knjiga je mogla biti i pravopisno „više ispolirana“. Naime, stječe se dojam kako su mnogi pojmovi prevedeni s engleskog na hrvatski bez uzimanja u obzir duha hrvatskog jezika. Primjerice, autor prevodi Ottoman Empire kao Otomanski Imperij iako je hrvatski prijevod Osmansko Carstvo. Europsku uniju autor piše s velikim početnim U. Na engleskom se jeziku tako piše, European Union, no tako prevedeno na hrvatski jezik to bi nužno značilo da se radi o nacionalnoj državi, a ne zajednici država. No, to nije

samo autorov krimen, o tome su prvenstveno urednici i lektori trebali voditi brigu. No, ono što jest autorov krimen jest nedovoljno dobro poznavanje metodologije društvenih znanosti. Kako autor izvodi komparativnu studiju triju slučajeva, odnosno malun studiju gdje je n tri slučaja, onda je autor trebao i bolje objasniti izbor tih slučajeva. Autor to čini u jednoj rečenici gdje navodi kako bira te slučajeve temeljem toga što oni nisu pravno uređeni. Ovdje se radi o eklatantnom primjeru biranja slučajeva na temelju ovisne varijable, odnosno ishoda. Autor, koji je i sam teoretičar, trebao bi poznavati Millove metode slaganja i razlike na kojima se temelji

suvremena komparativna metoda (malog broja slučajeva). No unatoč tome, autor se nije ogrješio o selekcijsku pristranost kao jedan od najvećih grijeha suvremenih društvenih znanosti jer njegova komparativna analiza više odgovara metodi najrazličitijih slučajeva. No, autor je to onda trebao i bolje objasniti. Pa ipak, niti to se ne može reći da je isključivo Popovićeva krivica. Činjenica jest da još dandanas ljudi koji se bave pretežno epistemologijom ili pretežno metodologijom žive u dva različita „sela“ te bi i na povezivanju tih dvaju tabora svakako trebalo više poraditi.

Miraš Martinović,
Povratak u Aleksandriju,
Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske/Skaner studio, 2015.

piše: Radoslav Rotković

Ako neko studira arheologiju 5-6 godina i diplomira, dobija zvanje arheologa. Ali ako neko trideset godina, iz ljubavi prema starinama i neke filozofske veze sa njima, proučava ovu materiju, nema *zvanje* ali ima *znanje*. I još ako je pjesnik i romanopisac, on će umjeti da prenese na čitaoca to svoje osjećanje, te svoje *sнове* i *sudbine* davno izumrlih ljudi i davno oburdanih gradova, pa će nam pričati mnogo toga što ne znamo ni mi koji stalno drugujemo s knjigom, jer za nas je ruševina – kamena smrt.

Miraš Martinović je takav *čarobnjak*, da vaskr-sava sve to što je nestalo i da nas kao strpljivi i obaviješteni vodič uvede na ulice, trgove, amfiteatre i bojišta, đe se ponovo začinju one stare ljubavi i oni stari ljudi, đe se trguje i tuguje, čitaju pjesme i smrtne presude. Krv teče u venama; krv se proljeva u arenama i mi, začuđeni ovom čarolijom, i zaplašeni ovom strahotom, vidimo da vrijeme ne postoji, jer sve je isto, odnosno, sve se ponavlja, samo se mijenjaju imena ljudi, mjesta i bogova.

Ali da nije tako, mi ne bismo razumjeli ni Sumere, koji su prije sedam hiljada godina tugovali nad svojim razrušenim gradovima Urom i Urukom, jednako kao i hrišćani nad ostacima Jerusalima, Španci – Gernike a Njemci – Drezdenske galerije, kada je Gerhard Kelerman zapisao: "Ako je neko zaboravio da plače, naučiće to ponovo gledajući srušeni Drezden". Da nije tako ne bismo imali iste osjećaje gladi, straha, ljubavi, zavisti i cijela historija bila bi

nam nerazumljiva.

Kad smo bili u Kelnu, poslije velikih poplava, da obidemo katedralu do čijih je dveri bila dospjela voda, vidjeli smo na svakih sto metara mostove između Njemačke na jednoj i Francuske na drugoj strani. Te su zemlje često ratovale, a ti mostovi služe da se ratovi zaborave i obesnaže.

Knjige Miraša Martinovića liče na te mostove, s tom razlikom što one ne povezuju samo zemlje već i mnogo više – epohe u istim zemljama. Čarolija ovih priča nije u iznošenju nama nepoznatih detalja, jer to su *legende*, nego u svježini motiva koji nas oplemenjuju.

Graditelji Daorsona, na primjer, pobijeni su zato da ne bi ozidali sličan grad. U Municipiumu S (Saloniana) kod Pljevalja na urni piše: "Razbij urnu u kojoj sam zarobljen"! Gencijeva vojska vidi da ne može da izbjegne poraz, ali zna da može da izbjegne sramotu zarobljavanja. Zato na čelu te vojske nastupaju frulaši i kako koji gine, onaj koji je marširao iza njega uzima njegovu frulu i svira, kao što se uzima barjak od poginuloga barjaktara.

Rimljani odapinju strijele, ubijaju frulaše ali vojska i dalje maršira i svira. To je čitava jedna poema. Kao da je Gorki mislio na njih kad je pisao:

"Bezumlju hrabrih mi pjevamo pjesmu"!

Prisustvo mrtvih među živima najčešća je tema ovih legendi a najjezgrovitije je iznesena u legendi o Halati, koja je nekad postojala na mjestu današnje Podgorice. A najsnažnije je u toj legendi nije to što autor sanja nekadašnje ljude, čuje njihove glasove, uzdahe, jadikovke što se kamenje njihovoga grada raznosi za privatne kuće i drugi grad, nego što oni koji tamo žive čuju te glasove! To je zaista divna neobičnost koja, uz ostale divote, preporučuje ovu knjigu za čitanje.

Biserka Goleš Glasnović,
Pun ruksak oblutaka,
Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske/Skaner studio, Zagreb, 2015.

piše: Josip Palada

U ovim iskrenim, začudnim putopisnim elegičnim uradcima, autorica Biserka Goleš Glasnović se predstavlja kao iskusni putopisni znalac. Za neke od uvrštenih putopisa bila je nagrađivana i pohvaljena. Većina je objavljena u književnim časopisima i emitirana na Trećem programu Hrvatskog radija u emisiji *Govor u prvom licu*. Pred nama je rijetko mudroslovna, ljupka, zanimljiva kauzalistika. Autorica nam razastire svoje skupljeno, opisano, ispričano blago, kao probiračica rijetkih uzoraka; ljudi, krajolika, zanimljivosti, zagonetne jednostavnosti i imaginacije postojanja, opstojanja u vremenu i prostorima.

Poetesa zavidne sposobnosti u detektiranju značajnosti u prostoru i slojevima vremena, putuje i vodi nas kao one kojima priča o misaonim i stvarnim uočenjima, tvrdeći ovo je prvotni šum mora, a ovo su blažene utihe. Ovo su veličajnosti živih stvorova, a ovo gorostatnosti šutljivih likova. Ovakvi su vam ledenjaci svih kontinenata, a ovo je tajanstvo postojanja.

Što, oblile su vas suze ljepote, draž radosti, veselje spoznaje i veličanstveno prisustvo Stvoritelja? Ja vas neću voditi kroz pustoši neznaštva, obećava autorica.

Tek smo krenuli opijeni, začuđeni, a što će biti dalje? Uvučeni smo, povučeni, pokorno je slijedimo i sve iz njezinih priča nekom čarolijom doživljavamo, proživljavamo, postajemo ona, a to je i najveličanstvenije u ovim putopisnim širićima i prostranstvima. Vratit će nas k sebi u neko svoje osobno

naše otrežnjenje, blagim citatom Guida Morellija: *Od bogova moramo naučiti barem jednu vrlinu – diskreciju. Oni se ponašaju kao da ne postoje.*

Poslije ovoga će nam biti žao, što je, evo, već stigao kraj ove male i lijepe knjige. Ponovno ćemo se zaputiti njezinim koracima u zanimljivosti koje nam podastire i tada otrežnjeniji vidjeti, dosegnuti što nam to daruje.

Iz svoga iskustva, nudi nam pjesnikinja čarobnica dvanaest putopisa (*S anđelima, Eksplozija života i ljepota trenutka, Plavi brijeg i bijeli snijeg, Sjeverno od svega, Pun ruksak oblutaka, Nike koja se dvoumi, Boje drva i boje sunca, Ispod dviju duga, Pod plaštom svetoga Nikole, U zemlji čupavog pelikanaa, Osmijesi i palme: glasovi vrana i oceana, Janjevački rap by Kistanje*) prostirući pred nas svoj odabir oblutaka, proričući nam sreću, ako se zaputimo njezinim stazama. Kao da je i sama, tamo bila nenadano poslana, upućena.

Otkuda bismo znali da tamo negdje u vrletima žive dobri i plemeniti velebnji ljudi, ili na Cejlonu ili u Crnoj Gori ili bilo gdje da autorica nije bila tamo poslana i lijepe nam glase donijela iz dalekih prostora i nekih drugih vremena?

Vjerujemo joj. Veličina, zanosnost ovih putopisnih imažističkih prikaza, pokaza, oblutaka, protkanih zlatnim i srebrnim nitima sunca i mjeseca, te žarkim proživljajima doživljajima i osjećajima autoričinog bila posve je uvjerljiva. Pjesnikinja po vokaciji (dosada je objavila tri zbirke pjesama) svojim nas je pisanjem odnijele u svome ruksaku i ponijela na neslućena putovanja i upoznavanja – sve do spoznaje.

Tu moć, čitatelj zanesen zanimljivostima, ne shvaća sve dok ga autorica ne ispusti iz svoga ruksaka na aerodromu u Zagrebu i ode u zagrljaju svoga supruga u svoju malu ulicu intime i ljubavi, u svoj dom gdje se skrasila njezina sigurna kuća životne istine.

Više joj nismo potrebni ni kao nevidljivo

putujući, ni kao zaneseni sudionici s kojima priča i vodi povjerljive razgovore o bliskim i dalekim prostranstvima.

Napisavši ove dirljive intimne putopise Biserka Goleš Glasnović vodi čitatelja i on postaje

sudionikom, suputnikom svih ispričanih događaja i zapaženih ljepota te tajanstva nevidljivih svjetova, bilo bliskih ili dalekih.

Ovu rijetku, zanimljivo ispričanu prozu preporučujem svim zainteresiranim čitaocima.

Mirko Matović,
Saga o Rudnjanima,
sv. I-III, Studio Moderna, Zagreb, 2015.

piše. Danilo Ivezić

Knjiga *Saga o Rudnjanima* (sv. I: *Tanka loza*; sv. II: *Pustolovine Nika Rudnjanina* i sv. III: *Kad nije bilo anđela*) autora Mirka Matovića jedinstvena je iz više razloga:

autoru je 87 godina¹;

do ove knjige, koja je trilogija i ima preko 1200 stranica, nije ništa objavio;

događanja su smještena u stvarni povijesni okvir pa je po tome ona i svojevrsna kronika u prvom redu Crne Gore, a prostor dešavanja čak i u naj-sitnijim detaljima je prepoznatljiv, bilo u opisu ili samom nazivu;

činjenici da je ova trilogija izdana u tzv. samizdat obliku, i naporu koji je autor uložio kako bi bila objavljena.

Knjiga *Saga o Rudnjanima* je priča o Crnoj Gori, njenoj tradiciji, običajima i povijesti s kraja XVIII. pa sve do druge polovice XX. stoljeća. To je priča o ljubavi i stradanjima, krvnoj osveti, lomljenju tradicionalnog i moralnog u čovjeku, pojedinačnim sudbinama - kratkim životima i surovim smrtima, tragedijama u porodici i njenom cijepanju - za ove ili one, ovog ili onog - priča o međašima crnogorske povijesti, putu „tanke loze“ u uglednu „viđeniju“ kuću.

Krvna osveta je svojevrsni lajtmotiv ove knjige.

¹ * *Mirko Matović* - magistar prava, rođen 1928. godine u Daničićima, Foča, BiH. Nakon završetka Realne gimnazije u Peći, diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu, a magistrirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu s temom „Krivičnopravna pitanja ubistava iz krvne osvete“. Bio je Okružni javni tužilac u Peći i Prištini, gdje je (u Prištini) na Pravnom fakultetu predavao „Krivično materijalno pravo“ i „Kriminologiju“. Krajem 1968. seli u Zagreb, radi kao zamjenik Okružnog javnog tužioca, a od 1974. do mirovine 1990. godine kao šef Pravnih poslova ondašnjeg SDK-a.

S njom sve i počinje u Pivskom zijametu (vojničkom posjedu) kada Tonko Zloković bez razloga (zbog jednog „jakanja“ u kojem je bio položen na pleća) ubije podmuklo Baja Miršića, a očekivanu KRVNU OSVETU ne načini njegov brat Perko Miršić.

Pod pritiskom sredine i tradicije Perko s porodicom napušta dom, seli u Nikšićku župu, mijenja prezime u Rudnjanin i započinje „Saga o Rudnjanima“. Nastavlja se preko Joksima, Vujka, Luke, Nika, Veselina, Vlajka... Tu su i presudni događaji crnogorske povijesti (Krusi, Martinići, smrt Smail age Čengića, bitka na Grahovcu, ostroška bitka i spašavanje moštiju sv. Vasilija, smrt knjaza Danila, Prvi i Drugi balkanski ratovi, Prvi svjetski rat, slom Crne Gore, Drugi svjetski rat i opštenarodni oružani ustanak, poznata „skretanja“ - paše groblje, Pljevlja, raslojavanje i četnički pokret, završetak rata i zbivanja na Zidanom mostu, Goli otok i sl.), kao i ličnosti (Sv. Petar, vladika Rade, knjaz Danilo, vojvoda Mirko, knjaz-kralj Nikola, Đilas...)

Krvna osveta će biti i razlogom novog seljenja Rudnjana u Bosnu, njihovog kontakta s presudnim događajima sarajevskog atentata, aneksije, početka Prvog svjetskog rata - uoči kojeg Niko dolazi u Malu varoš i praktički svoju sudbinu i sudbinu svoje porodice, bez obzira na periode izbjivanja i seljenja, u Metohiju, pred Drugi svjetski, veže uz nju.

Već sam istakao da je ova priča smještena u stvarni prostor do detalja, preciznost u toponimima je njeno bitno obilježje. To se posebice vidi u dijelu vezanom uz Malu varoš. Nazivi tipa, Dulovine, Padež, Vladoš, Bablja greda, Lug, pa imena katuna na Sinjavini, Vučju, Bjelasici i sl. su isključivo lokalna odrednica i prepoznatljivi samo onima koji žive ili su živjeli na tom prostoru. Ili pak opis susreta odvjetnika Jakše i Vlajka u kafani „Grgeč“ ispred Pravnog fakulteta u Beogradu, koja je kulturna kafana beogradskih studenata prava.

Ta spona istinitih događanja i stvarnog prostora s pričom o jednoj porodici najbolje je vidljiva u opisu događanja OSLOBAĐANJA MALE VAROŠI nakon početka opštenarodnog oružanog ustanka 13. jula. To je poznata priča o osposobljavanju topa kako bi se ispalila samo jedna granata, s brda Barutana na talijanske vojnike koji su se bili utvrdili u zgradi škole, i to postavili kao uslov za predaju.

Sve ovo govori o velikom naporu koji je uložio autor u pisanju ove trotomne knjige.

Na kraju svake knjige navedena je i literatura koju je autor koristio (ona je i odredila opis pojedinih događanja kao i toponima: pa se tako planina

Sinjavina navodi kao Sinjajevina ili Lazarane kao Lozarina, što nimalo ne umanjuje vrijednost napisanog), kao i rječnik manje poznatih riječi, budući da knjiga obiluje crnogorskim arhaizmima i turcizmima.

Onima koji su imali prilike pročitati knjigu Bata Tomaševića *Orlov krš*, a pogotovo onima koji su pročitali knjigu Pavla Jovanovića *Put u Karadag* ova trilogija Mirka Matovića će biti prepoznatljiva.

Sve tri su priče o porodici, i o Crnoj Gori (uz sporadične izlete u Bosnu i u Metohiju) tako da će čitanje ovog trotomnog izdanje (uz prethodni uvjet vezan uz jednu ili obje navedene knjige) biti svojevrsni *déjà vu*.

Ivan Prpić,
Doba politike,
Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske/Disput, 2016.

piše: *Dragutin Lalović*

Osnovne podatke o ovoj knjizi i njezinu autoru iznio sam u svom pogovoru "Politički znanstvenik u doba politike". Ponešto bih od toga ponovio, ponešto dopunio i zaključio s temeljnim poukama Prpićeva politologijskoga teorijskoga i kritičkog diskursa. Uz dodatak mogućega plodnog diskusijskog kontrapunkta.

Kako je nastala ova knjiga? Valja priznati: dugo i teško! Tek nakon mojeg dugogodišnjega uredničkog nagovaranja i inzistiranja, Ivan Prpić je, najzad i nevoljko, 2009. godine pristao da za našu biblioteku "Luča", priredi izbor svojih studija i izlaganja, pod naslovom "Politološki ogledi". Predložio je sljedeći sadržaj:

1) Društvo i država; 2) Kriza legitimnosti socijalističkih poredaka; 3) Pretpostavke politologijske rasprave o političkom pluralizmu; 4) Mitologizacija društvenih znanosti; 5) Problemi s nacionalnom državom; 6) Dječje bolesti hrvatskog parlamentarizma; 7) Napomena o suverenu u Ustavu Republike Hrvatske; 8) Parlamentarizam i demokracija; 9) Država i demokracija u Hrvata; 10) Politologijske pretpostavke pridruženja Republike Hrvatske Europskoj Uniji. S Uvodom i Epilogom.

Ti su ogledi nastali u razdoblju 1988-2008. Neki su objavljeni u časopisima, a neki samo u obliku javnih predavanja.

Sadržajno se fokusiraju na dvije velike teme:

- 1) propast komunističkih poredaka (pogl. 1-3) i
- 2) poteškoće konstituiranja (hrvatske) države

(pogl. 4-10).

Prvu cjelinu čine tri ogleda koja kritički dijagnosticiraju propast socijalističkih (komunističkih) poredaka (1988-1990), sa stajališta njihove nesposobnosti da konstituiraju socijalno polje kao građansko društvo, a političko kao državu; sa stajališta njihova deficita demokratske legitimnosti; sa stajališta njihove nesposobnosti da se iznutra rekonstruiraju kao poreci političkog pluralizma. Svi su ti ogledi prethodno bili objavljeni u časopisima.

Drugu cjelinu čine ogledi koji problematiziraju poteškoće konstituiranja hrvatske države u tzv. tranzicijskom razdoblju (1990-2008). Većina tih ogleda prethodno je objavljena u časopisima, a neki su nastali na osnovi održanih javnih predavanja i u knjizi su se trebali prvi put objaviti. Tematski se kreću u rasponu od temeljnih teorijskih problema određenja države, demokracije i parlamentarizma, odnosa države i nacije, određenja suverenosti u ustavnom tekstu, do problema kritičkog deficita društvenih znanosti i ostvarivanja pretpostavki za uključivanje Republike Hrvatske u zajednicu europskih država.

Projekt je bio službeno odobren 2010. godine, ali nažalost nije i realiziran, ponajprije, premda ne i isključivo, zbog autorova pogoršanoga zdravlja. Budući da ga nije mogao provesti u željenom obliku, jer su me snage kopnile i motivi hlapili, Prpić je rezignirao i odustao od projekta.

Šest godina kasnije, a godinu dana nakon njegova odlaska, preuzeo sam na sebe da priredim izbor za mene relevantnih Prpićevih politologijskih ogleda. Kao što se čitatelj može osvjedočiti, u stavovitoj sam mjeri poštovao autorov prvotni projekt, u izbor sam uvrstio 5 od 10 navedenih poglavlja. Neka sam poglavlja izostavio zbog ponavljanja (pogl. 7), a neka jer nisu ni bila napisana u iole dovršenom obliku (pogl. 4, 5, 8, 9).

Proširio sam izbor na najranije tekstove, kao što je, primjerice, njegov prvi i početni esej "Doba politike", koji nalazimo u legendarnom tematskom dvobroju 1-2/1964. Šuvarovih "Naših tema", vodećem časopisu društvenih znanosti toga vremena. Tema je bila "Šta je politika?", a uvodni esej Vanje Sutlića "Dijalektika zajednice kao epohalni horizont povijesti (uz odnos filozofije i politike" bio je svojedobno dokazom najviših duhovnih ambicija i dosega nastavnika mladoga Fakulteta političkih nauka u Zagrebu. Zanimljivo je da temat sadrži i priloge profesora FPN-a Leona Gerškovića, Nerkeza Smailagića i Žarka Vidovića, a da od izvrsne ekipe tadašnjih asistentata nalazimo samo prilog Ivana Prpića. Bizaran detalj: premda se na koricama časopisa najavljuju prilozi, čudnim propustom ispušteno je jedino ime baš Ivana Prpića i naslov njegova članka!

Objavljen na samom početku Prpićeva znanstvenog puta, članak "Doba politike" nosi karakteristična obilježja autorova mladenačkog entuzijama i odrješitosti (imao je tada 28 godina), ali i njegove teorijske samosvijesti, jer se već i samom osnovnom tezom izravno i prkosno suprotstavio vulgarnom marksizmu i službenim tlapnjama o "odumiranju države i politike". Otuda sam odlučio da tim naslovom počastim cijelu knjigu, u čvrstom uvjerenju da time vjerno izražavam sintetičku pouku Prpićeva doprinosa kao politologa.

Uvrstio sam i posljednji Prpićev prilog, koji je izgovorio upravo na ovoj našoj tribini, već davne 2009., a čega bi se mnogi među vama mogli sjećati. Usporedbom tih dvaju tekstova, s početka i s kraja puta, ne bi bilo teško pokazati Prpićevu problemsku usredotočenost na promišljanje moderne epohe, uz izraziti samoosvijesteni kritički odmak od mladenačkog oslanjanja na Marxa iz *Grundrissa*.

Dakle, sadržaj ove knjige raščlanjen je u pet cjelina i 14. poglavlja. Tri se cjeline (2. "Država i

društvo", 3. "Komunizam, nacija, nacionalizam", 4. "Država i demokracija") djelomično poklapaju s izvornim autorovim odabirom. Inicijalni je sadržaj tematski proširen dvjema novim cjelinama, neophodnim za primjereno predstavljanje Prpićeva politologijskog opusa (1. "Politika i znanost o politici"; 4. "Fašizam i antifašizam").

Uz svako je poglavlje naznačeno kada su tekstovi (ogledi, predgovori, intervjui, predavanja, osvrti) bili prvotno objavljeni ili izgovoreni. Imao sam uvid u njegovu rukopisnu ostavštinu - na čemu toplo zahvaljujem Mileni Prpić - koju sam koristio u usporedbi i eventualnoj nadopuni ponekog objavljenog teksta.

Uvid u cjelinu Prpićeva politologijskog opusa upotpunjuje i priložena bibliografija njegovih radova. Nažalost, ta bibliografija nije sasvim potpuna, jer je sačinjena na osnovi službenih fakultetskih izvještaja, u kojima sam Prpić nije smatrao potrebnim navoditi svoje manje i prigodne stručne radove, istupe i intervjue. Siguran sam da bi i ti njegovi prilozi zasluživali da ih se ne prepusti zaboravu u nekoj budućoj cjelovitoj i potpunoj bibliografiji Prpićevih radova.

Ivan Prpić (1936-2014), bio je *professor emeritus*, u punom i pravom smislu riječi. Osnovne podatke o njegovu putu kao znanstvenika, nastavnika i javnog radnika možete naći u mom pogovoru. Po visokoškolskom obrazovanju bio je filozof (s njemačkim pod B), a cijeli je radni vijek proveo na Fakultetu političkih nauka/znanosti. Osim početne školske godine, nakon završetka studija 1960/1961. kada je predavao njemački jezik na gimnaziji u Novoj Gradiški (na istoj gimnaziji u kojoj je prethodno bio učenik, a njemački mu je predavao Vanja Sutlić).

Od samog početka, dakle, od 1962. godine je na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu. Izabran je za *asistenta na predmetu "Sociologija"* (skupa s Tenom

Martinić i Ivanom Lučevom). Bio je jedan od 7 asistentata u inicijalnom nastavničkom korpusu koji je imao ukupno *samo 13 stalnih nastavnika*: 2 profesora (Leon Geršković i Ante Fiamengo), 1 docenta (Žarko Vidović) i 1 predavača (Nerkez Smailagić).

Nakon toga je bio asistent na predmetu "Povijest političkih doktrina", koji preuzima kao docent 1972, nakon obrane doktorske teze o mladom Marxu ("Kritika pojma države u Marxovim radovima do 1844. godine").

Moja studijska generacija nije imala povlasticu raditi s Prpićem u seminaru na drugoj godini politologije (1966/67), jer je bio na dvogodišnjem studijskom boravku u SR Njemačkoj (od 1966. do 1968.) kao stipendist Humboldtove zaklade.

Zanimljivo je da je svoj predmet preimenovao u "Povijest političkih ideja", iako je sadržajno predavao mahom političke doktrine (socijalizam i liberalizam). Kuriozitet je u tome da je prije njega Smailagić, pod nazivom "Povijest političkih doktrina" zapravo predavao povijest političkih ideja. Preuzevši od Prpića katedru "Povijest političkih ideja" (1998), a poštujući tradiciju svojih velikih prethodnika, iskoristio sam bolonjsku reformu studija da uvedem dva predmeta: i povijest političkih ideja i povijest političkih doktrina.

Od svih prestižnih funkcija i zadaća na Fakultetu i u struci (prodekan, dekan, glavni urednik biblioteke "Politička misao", član Upravnog odbora i predsjednik Hrvatskoga politološkog društva) - samo jednu funkciju Prpić nije nikada obnašao: nikad nije bio glavni urednik, čak ni član redakcije časopisa "Politička misao".

Težišta njegova istraživačkog rada mogu se ovako sažeti: istraživanje političke teorije, metodologije političke znanosti, povijesti modernih političkih doktrina (liberalizma, socijalizma), političke kulture, teorije države, nacije i nacionalizma, suvremenih

teorija moderne, demokracije i totalitarizma.

Bio je voditelj više politologijskih i multidisciplinarnih znanstveno-istraživačkog projekata. 2001-2003 – voditelj stručno-istraživačkog projekta „Država i političke stranke“. Voditelj poslijediplomskog studija „Država, demokracija i samoupravljanje“, 1980-1982. Sudjelovao je na brojnim znanstvenim skupovima u inozemstvu, predavao na sveučilištima u Goettingenu, Osnabruecku, Kijevu, Ljubljani, Beogradu, itd.

Glavni urednik biblioteke „Politička misao“ bio je u razdoblju 1984-1994.

Da spomenem i to da je bio najprije član Uprave, a potom i predsjednik Instituta Otvoreno društvo (1996-1998), a nakon toga i suosnivač „Hrvatskog pravnog centra“ i član njegova Upravnog odbora. Bio je godinama voditelj poslijediplomskog studija na IUC u Dubrovniku (zajedno s profesorima Rudijem Supekom i Walterom Euchnerom s Univerziteta Goettingen).

Zanimljiv je i podatak da je godinu dana ranije nego što je po sili zakona morao, iz protesta otišao u mirovinu (2006), indigniran zbog bolonjske reforme, u uvjerenju da se time krše elementarni standardi sveučilišnog pedagoškog rada.

Ne mogu ne spomenuti barem ze mene veoma važan podatak da mi je 1998, kao docentu, gospodski prepustio kolegij "Povijest političkih ideja", a sam preuzeo uvodni kolegij "Uvod u političku znanost" (nakon odlaska u mirovinu prof. Jovana Mirića).

Ne mogu pretjerati ako jednoznačno ustvrdim da je u višedecenijskom fakultetskom radu (1962-2006) profesor Prpić izvršio izniman utjecaj na znanstvenu i stručnu profilaciju i razvoj politologijske akademske zajednice, kao i generacija studenata politologije u nas.

Kako bismo mogli, rezimativno, u ovoj prigodi izdvojiti najvažnije pouke Prpićeva politologijskog opusa? Naoko jednostavno: čitati ga kao

politologijskog klasika! Uvažavajući pritom temeljni Straussov naputak o čitanju klasika: prije svega čuvati se pretenzije da budemo pametniji od njega.

Ograničavam se na tri temeljne pouke.

1) **Karakter našeg doba kao doba politike.** Kao što je rečeno, već je 1964, na početku puta, Prpić prepoznao da je naše doba ne samo "doba tehnike", nego i "doba politike" jer da se "u zadnjih stotinjak godina odigralo više revolucionarno-političkih događaja, nego u prethodnih hiljadu. Svi oni, gdje god da su se odigrali, imali su u biti jedan cilj – konstituiranje takvog društveno-političkog poretka koji će čovjeku omogućiti da uistinu bude samostalni stvaralac vlastite povijesti, vlastitog života".

Ali kad se to kaže, još nismo došli do prave poante, jer se još naime ne zna što se pod *pojmom politike* misli. Za razliku od (ne samo tada) uobičajenog svođenja politike na "vladanje, usmjeravanje društva ili ljudske djelatnosti", dakle na "nešto od neposredno ljudske djelatnosti različito i ljudskoj djelatnosti izvanjsko", Prpić upozorava da nam pravi smisao politike otkriva starogrčko iskustvo polisa. Prema tom iskustvu, **politika "nije upravljanje... nego ljudska djelatnost sama. Ona je način života, samopotvrđivanja čovjeka kao čovjeka"**, ističe Prpić, pozivajući se na Aristotela. Slijedeći znanu Marxovu shemu periodizacije "epoha ekonomskih formacija društva", Prpić zatim pokazuje kako u klasnim političkim zajednicama (kojima ne pripadaju svi članovi društva) "politika *prestaje* biti neposredna ljudska djelatnost, način kako se čovjek kao čovjek potvrđuje i postaje sve više vladanje, upravljanje društvenom organizacijom". Tek samosvjesnim djelovanjem "društvene klase koja ima povijesne pretpostavke da ostvari istinsku političku jednakost", može se početi "ostvarivati društvo u kome politika gubi karakter prinude, prisile... i *ponovno postaje djelatnost svih građana u samoupravljanju, način*

života ljudi" (1964: 33, 35, 42).

Iz čega slijedi da su **političke znanosti fundamentalne znanosti našeg doba, a "naš je bitni zadatak istraživanja mogućnosti utemeljenja nove zajednice"** (str. 44)

Štoviše, Prpić ustvrđuje da svijest o tome prevladava sve više u svijetu, o čemu svjedoče **sve češći "zahtjevi da nauka o politici treba biti osnovna disciplina svih fakulteta društvenih znanosti"** (str. 10).

Ovu pouku smatram regulativnom idejom DJELOVANJA FAKULTETA POLITIČKIH ZNANOSTI, ALI I SVAKOG SAMOSVJESNOG POLITOLOGA, NE SAMO U NAS.

U tom je smislu supstancijalan Prpićev prilog afirmaciji politologije kao znanosti i kao struke, a čitav njegov opus objašnjenje je što je za njega značilo određenje političke znanosti kao "znanosti o općenitosti" a politologa kao "stručnjaka za općenitost", kao ujedno i neodvojivo: humanističkih intelektualaca i stručnjaka za javne politike.

2) **Politička teorija kao teorija krize.** Suočavajući se s krizom europskog projekta i rastućim euroskepticizmom, "u vrijeme kada je moderna iscrpila svoje potencijale", Prpić ističe svoj optimizam i vjeru u spoznajne potencijale *kolektivnog uma europske političke teorije*: "... valja podsjetiti da je upravo *politička teorija svojevrsna teorija krize*. Svoju refleksiju politike Aristotel je formulirao u vrijeme krize polisa, Machiavelli, Bodin i Hobbes svoju su novu paradigmu u političkoj teoriji izveli u vrijeme krize premodernih vladavinskih sustava. U vrijeme krize liberalizma formulirana je teorija političkog pluralizma itd. Iskustvo upućuje na *optimizam i vjeru da će upravo politička teorija opet naći put izlaska iz krize...*", str. 243).

3) **Smisao antifašizma kao političkog humanizma.** Ustvrdivši da "fašizam *desubjektivira* pojedinca", iz čega slijedi kako suprotstavljanje tome

temeljnom zlu znači "moralni stav svakog pojedinca kako bi sačuvao subjektivnost vlastite osobe, slobodu i sigurnost". K tomu, fašizam "uništava i vlastitu naciju", otuda je "antifašizam prije svega stav pripadnika nacije u kojoj se fašizam pokušava uspostaviti kao poredak". Politički humanizam je stoga nužno antifašistički, cijeli emancipacijski program čovjekova subjektiviranja. (str. 272).

Na kraju, skrenuo bih pažnju na moguću plodan diskusijski kontrapunkt, na jedan od mnogih. Čitaju li se pažljivo ove politologijske eseje, ne može se ne zamijetiti kako se stubokom mijenja autorovo viđenje i razumijevanje karaktera jugoslavenskog samoupravnog poretka. Dok u "Doba politike" (60-ih) taj tip poretka smatra neoantičkim modelom nove ljudske zajednice slobodnih proizvođača-citoyena, koja povijesno ukida klasno društvo i političko otuđenje (oslanjajući se na Marxovu kritiku kapitalističkog društva), dotle u kasnijim radovima napušta taj tip pristupa i obrazlaže tezu o komunističkoj

diktaturi ili komunističkome vladavinskom poretku. Pritom nije samo ni prvenstveno riječ o promjeni povijesnog konteksta, o krizi socijalističkog poretka (80-ih godina), nego o drukčijem tipu analize u kojemu više nije riječ o samoupravljanju kao projektu postkapitalističke zajednice (60-ih), nego o komunističkoj diktaturi (80-ih). Dvojba ostaje teorijski posve otvorenom, a s njome se možemo doista produktivno sučeliti u kritičkom čitanju i promišljanju barem velikoga Prpićeva intervjua "Društvo i država" (iz 1988).

Da zaključim.

Ovaj izbor tekstova vrhunskoga političkog znanstvenika Ivana Prpića, koji su za mene kao i za generacije politologa bili formativni, uzoran su primjer poimanja "čari političkoga" kao djelatnosti samosvjesnih građana na konstituiranju zajednice i upravljanju zajednicom, a znanosti o politici u njezinoj najvišoj emancipacijskoj i regulacijskoj zadaći kao *fundamentalne znanosti našeg doba, doba politike*.

Miraš Martinović,
Drugoga sunca luče,
Vijeće crnogorske nacionalne manjine
grada Zagreba, Nacionalna zajednica
Crnogoraca Hrvatske, 2016.

piše. Danilo Ivezić

Duhovne ambicije ove iznimne knjige mogu se početno barem ilustrirati nadasve sugestivnim završnim poglavljem "Planina":

Oko ovoga vrha što se zove Lovćenska kapa, vavijek su kružile neke više sile. Slušao sam ih, razumio što zборе. Nijesam mogao ostati izvan tih sila i priče o njima koja kruži kroz pamćenje.

Ona se na ovome vrhu preobražava i postaje svjetlost. Javi se s vremena na vrijeme. Ja sam je gledao, dok bijah tamo. Poslije danima nijesam sebi mogao doći. Ta me svjetlost bačala u pijanstvo.

Okrenite se ka ovome vrhu.

Svjetlost vam neće dati da se izgubite. Sam sam tako činio i svakada pobjeđivao. Ja sam to činio dok postadoh svjetlost.

Ovo je planina naših duša. To da smo razdvojeni samo je privid. Iskre mojijeh misli u vama svijetle.

Ovđe se začeo naš govor. I sam sam ovđe prozoborio. U njemu živimo.

Je li ovo dar ili kazna? Niko ne zna!

Sve naše misli su sabrane u ovoj planini. Ona je sabiralište. Iz nje sve kreće i ka njoj se vraća.

Ovđe je naše bitije.

Kao urednik knjige ove knjige najprije ću naznačiti kako ona nastajala, što smo autor i ja u intenzivnim kontaktima od septembra 2015. kada sam dobio prvu verziju teksta pa do njenog štampanja sredinom 2016. prošli.

Baš je ova knjiga zamišljena i oztvorena kao ujedno i naš obol obilježavanju 170. godišnjice

štampanja prvog izdanja "Gorskog vijenca". Tako da knjigom obilježavamo Knjigu ili kako znamo reći činimo.

Miraš Martinović jedan je od najpoznatijih crnogorskih pisaca, prepoznatljiv na regionalnim prostorima, po antičkim temama i zaboravljenim pejzažima Crne Gore, kojima su posvećeni njegovi romani: *Putevi Prevalise, Otvoranje Agruviuma*, i roman *Teuta*, koji je doživio više izdanja. Po njemu je napravljena i istoimena internacionalna pozorišna predstava, u režiji Slobodana Milatovića. Izdavačka kuća KOHA iz Prištine objavila je *Teutu* na albanskom jeziku. *Snovi u Doklei* su četvrta, a *Antički gradovi/snovi i sudbine* peta knjiga antičkog ciklusa. U Zagrebu je 2015. objavio knjigu priča *Povratak u Aleksandriju*, a u Herceg Novom iste godine knjigu poetskih zapisa prepisanih sa kamenja Crne Gore pod naslovom *Glazovi iz kamena*.

Prije ovih Martinović je objavio romane: *Jeretik, Vavilonski mudraci i Poslednji Eshilov dan*. U literaturu ulazi knjigom poezije *Mit o Trešnji*, za koju je dobio književnu nagradu Lazar Vučković.

Roman *Harfistkinja iz Ura*, objavio je Dom kulture Čačak, kao prvu knjigu u ediciji Sizifova deca.

Nevidljivi ljetopis, prva je od pet knjiga ciklusa naslova *NEOTKRIVENA ZEMLJA*, kojeg još čine *Govor kraljeva, Govor zemlje, Sašaptavanje s memorijom i Luk i lira*.

Martinović je član Crnogorskog PEN-a i Matice crnogorske. Dobitnik je Okotobarske nagrade Herceg Novog, grada u kome živi, i nagrade "Teuta" tradicionalne trogranične književne manifestacije „Alpske Muze“.

Toli o autoru, a sada o knjizi *Drugoga sunca luča*.

Prva verzija knjige imala je tridesetak poglavlja i nosila radni naslov "Njogoš se sjeća". Autor mi je poslao tekst popraćen kratkom porukom: „Što misliš o ovome?“ uz napomenu da se radi o knjizi koja je u nastajanju, o nečemu što ga muči već dugo godina

o njegovoj želji da ispriča priču o Vladići, Vladaru, Pjesniku koji je kako reče Dragan Popadić - citiram: „sa nebom zborio. A s kim bi drugo? Crnogorci ga nijesu razumjeli. Njima je rješavao svakodnevene probleme. Od koza, dugova, do žita.“ – završen citat. Sedamdesetak stranica teksta sam to isto veče u dahu pročitao i sutradan autoru poslao poruku da je ovo odista posebno, drugačije od svega što je do sada napisao, da obavezno nastavi, uz napomenu da dok sam čitao, na brojnim mjestima nijesam bio siguran gdje završava Njegoš a započinje Miraš i obrnuto.

Miraševo pisanje i njegov opus mi je bio dosta poznat budući da sam uredio njegove dvije knjige koje su izašle u izdanju NZCH: *Antički gradovi, snovi i sudbine* (2012.) i *Povratak u Aleksandriju* (2015.).

Nakon ovog početka krenula je intenzivna komunikacija, u pojedinim fazama dva puta tjedno stizala su nova poglavlja, dopunjena stara, promjena dopunjenih poglavlja, novi naslovi poglavlja, i novi naslovi knjige. Nakon "Njegoš se sjeća", došao je "Sjećanje i smrt", pa "Njegoš se sjeća II", pa "Ždralovi nad Lovćenom" i neđe sredinom februara 2016. od Miraša sam dobio poruku koju citiram u cijelosti:

šaljem ispravljenu i dopunjenu verziju romana DRUGOGA SUNCA LUČE. Taj naslov je i definitivan. Unio sam sve tvoje ispravke, sva poglavlja sam pročitao, nešto dodao, a nešto oduzeo.

Unio sam i 11 međupoglavlja, pisana su kurzivnim slovima, ona su ona metafizička nit, bez koje se nije moglo, Njegoševo putovanje kroz 11 nebesa, što knjizi daje posebnu dimenziju (moja napomena: u knjizi su u sadržaju pod zajedničkim nazivom LUČAMA PISANO)

Ova poglavlja će biti užeg formata od ostalih.

Unio sam i nova poglavlja: DVA SUNCA (na početku) i SAN ŠTO JE PRETHODIO VIJENCU I FLORA (na kraju knjige).

Čitaj sve na način, kako to inače činiš, pravi korekcije

đe god misliš da treba, markiraj ono što se ponavlja, a ako ti se neko poglavlje učini suvišnim, takođe markiraj.

Ja bih nakon tvog čitanja, pogledao još jednom, a onda bi išli na objavljivanje.

Ne smijemo ni u čemu faliti, zato te molim budi u svemu strog i ni malo boleć.- završen citat uz moju primjedbu: Mislim da nijesmo falili.

Nakon ovog „finalnog“ Miraš je dopisao još šest poglavlja na početku: Zavjet i Pri rastanku i na kraju: Besmrtna pjesma, Vila, Pri odlasku i Planina. I ništa nije bilo suvišno uz jotovanje koje sam mu predložio a on odmah prihvatio, knjiga je kompletirana, priča ispričana.

Kroz 67 poglavlja, 8 snova i 11 lučama pisano Njegoš je pred nama i u nama. Niko o njemu nije ovako zborio, kao što to čini Miraš ili to možda Njegoš zbori? Tu su i libri, i koze, i žito, i noć skuplja vijeka, i cvjetovi u kamenu, i sloboda, i bilježnica, i interesi velikih sila (sirak tužni...), i pečat, i izdaja, i krvna osveta, i vila, i velike dileme i lomovi, i Lovćen, i pesimizam, i optimizam, i Holmija kojom nam Miraš vraća u sjećanje tzv. katoličku kneževinu Vasojevića, zemlju brda (jer Holm znači brdo). Poljsko-vasojevički pakt.

U knjizi je cijeli jedan život, trideset osam godina razapet i vječnost obasjana lučama drugoga sunca.

Ništa ne nosim. Sve ostaje. Odlazim, kao što sam i došao. Nije mi žao. Bez ičega došao, tako otišao... Niko ponio nije ništa osim sebe. Misli ostaju za one koji će doći. One nijesu podložne vremenu, ne nestaju sa tijelom. U neko libro upisane. Ko je ponio ono što je stvorio? Što su zemaljska blaga? A što bi čovjek bez njih? Sve je varakanje na ovoj katedri. Niko se nije više sebe uzdigao. Niko oteo vjetru pljevu i zrnca prašine. Ko je vjetar nadigrao i ko ga je zaustavio?

Tako zboriše Mirašev Njegoš u šestom LUČAMA PISANOM.

In Memoriam

Autoritet satkan na blagosti

pišu: Dušan Mišković i Danilo Ivezić

Bio je sudionik presudnih zbivanja u suvremenoj povijesti Crne Gore i svim svojim bićem predan njezinoj samostalnosti i nezavisnosti.

Koliko god čovjek pokušavao biti spreman i koliko god očekivao, zle vijesti uvijek iznenada, zateknu nespremnne. Znali smo svu težinu Agine bolesti, bili s njim u svakodnevnom kontaktu i onda kada više nije bio u mogućnosti razgovarati s nama, nadali smo se i mislili svladat će on to, pa to je "naš Aga"!

Crnogorska zajednica u Republici Hrvatskoj izgubila je člana koji je nosio časno crnogorsko ime i bio na ponos svima nama, njegova je porodica izgubila dragog i brižnog roditelja, struka svjetski uglednog i priznatog znanstvenika, a mi njegovi prijatelji velikog čovjeka, eruditu i pravoga gospodina.

Impresivna biografija i u znanstvenom i u ljudskom pogledu svrstava ga među neprikosnovene autoritete, u one koji su prepoznati po imenu ili nadimku – u velikane. Obraćanje s "Aga" ili "Profesore" uvijek se znalo na koga se odnosi.

Još od 1948., kada je došao u Zagreb i upisao Tehnički fakultet, radeći na svom matičnom Građevinskom fakultetu, zatim na Građevinskom institutu, a poslije kroz Hrvatski savez građevinskih inženjera i Komoru, kroz plodnu stručnu i znanstvenu djelatnost, do predanog angažmana na rješavanju statusa crnogorske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, Aga je u našoj sredini ostavio neizbrisivi trag. Zbog svega toga su mu i dodijeljena najviša akademska, društvena i državna priznanja

u Hrvatskoj, Crnoj Gori i u svijetu.

Visoko vrednujući životni opus prof. Simovića, Senat Sveučilišta u Zagrebu dodijelio mu je u travnju 2000. najviše akademsko počasno znanstveno-nastavno zvanje **professor emeritus**: "Zbog posebnih zasluga za napredak i razvitak Sveučilišta u Zagrebu te za međunarodno priznatu nastavnu i znanstvenu izvrsnost, posebice u tehničkom znanstveno-nastavnom području".

Tokom svoje sveučilišne djelatnosti prof. Simović kontinuirano je znanstveno radio i postizao značajne rezultate koji su najvećim dijelom objavljeni u njegovim publiciranim djelima (knjigama, člancima, referatima) te u studijama u kojima je na temelju znanstvene analize riješio brojne probleme iz područja građevinskog konstruktorstva. Objavio je tri knjige, od kojih jednu u koautorstvu, a dvije od njih su sveučilišni udžbenici; znanstvene radove u domaćim i inozemnim publikacijama, te izradio brojna originalna studentska rješenja iz područja građevinskog konstruktorstva. Svaki od njegovih znanstvenih radova predstavljao je izvorni doprinos znanosti i njenoj primjeni u praksi. Najznačajniji znanstveni doprinos dao je pronalaženjem originalne metode proračuna zidova s otvorima.

Za dugogodišnje uspješno uređivanje časopisa *Građevinar*, te ukupan dugogodišnji publicistički, znanstveno stručni, nastavni rad i efikasno upravljanje znanstveno-stručnim institucijama, Gradska skupština Grada Zagreba (2009. godine) dodijelila mu je **Nagradu Grada Zagreba**.

Predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović odlikovao je prof. Simovića (2011. godine) Ordenom **Reda Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića** za osobite zasluge za znanost, dugogodišnji publicistički, znanstveno-stručni, nastavni rad; efikasno upravljanje znanstveno-stručnim institucijama; dugogodišnje uspješno uređivanje

znanstveno-stručnog časopisa GRAĐEVINAR. Dobitnik je **NAGRADE ZA ŽIVOTNO DJELO U GRAĐEVINARSTVU -KOLOS** (2011.), Hrvatske komore inženjera građevinarstva. Predsjednik Crne Gore gospodin Filip Vujanović odlikovao je profesora Veselina Agu Simovića, *Ordenom crnogorske zastave drugog stepena*, za izuzetan doprinos očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta crnogorske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj kao i za dugogodišnji publicistički, naučno- stručni rad i efikasno upravljanje naučno-stručnim institucijama.

Iako je svoj stvaralački i znanstveni ugled, briljantnu sveučilišnu karijeru, ostvario u Republici Hrvatskoj, nikada nije zaboravio na svoju Crnu Goru, već je cijeli život s blagonaklonošću, a često i zabrinutošću pratio njen put. Sudionik je presudnih zbivanja u njevoj suvremenoj povijesti u okviru Pokreta za nezavisnu europsku Crnu Goru i osnivanja Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, predan svim svojim bićem velikom cilju – samostalnoj i nezavisnoj Crnoj

Gori, koju je neizmjereno volio.

Veselin Aga Simović je jedan od utemeljitelja Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske (1991.). Na izborima za članove Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba biran je u tri mandata za člana i predsjednika Vijeća. Osnivanjem Koordinacije vijeća crnogorske nacionalne manjine na području RH (2005.) izabran je za njenog predsjednika, što je (2007. i 2012.) ponovljeno i u drugom i trećem mandatu. Velik je i neizmjeran njegov doprinos unapređenju položaja i djelovanja nacionalnih manjina u gradu Zagrebu i Republici Hrvatskoj.

Mi pripadnici crnogorske nacionalne manjine u RH posebno smo ponosni i zahvalni za sve što je učinio u stvaranju, našeg sadašnjeg statusa i ugleda. Nedostajat će nam njegov smireni glas i ono njemu svojstveno dostojanstvo u nastupu. Njegov autoritet satkan na blagosti, naša zajednička neobavezna druženja koja su prerasla u ritual i gdje se nedolazak morao opravdati "debelim" razlozima.

Misionar crnogorske ideje

piše: *Dragutin Lalović*

Naša se mala nacionalna zajednica s punim pijetom opršta od svog dugogodišnjeg omiljenog čelnika dr.sc. Radomira Pavićevića, istaknutoga humanista, znanstvenika i liječnika-kirurga (1942-2016). Uz osjećaj ogromnog gubitka zbog njegova odlaska, želim da u ovoj pretužnoj prilici o njemu progovorim kao njegov blizak suradnik i prijatelj. Bio je čovjek jedinstvene osobnosti, neosporni lider Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske (2001-2015), čije je djelovanje odlučujuće pridonijelo jačanju utjecaja i ugleda našeg nacionalnog korpusa ne samo u hrvatskom društvu nego i znatno šire u cijelom crnogorskom svjetskom iseljeništvu. Bio je izuzetno snažna i veoma kompleksna ličnost, s mnogim i raznovrsnim interesima, preokupacijama i angažmanima. Izdvajam četiri njegove karakterne crte koje su ga krasile i među nama izdvajale.

Odanost - prije i iznad svega. Lojalnost prema suradnicima, prema dogovorima bilo je njegovo temeljno svojstvo. Odanost je smatrao životnim geslom i osobnom moralnom obavezom. Optužba za izdajstvo bila je u njegovu pogledu na svijet i etičkom kodeksu najgora kletva. Stoga je najviša njegova pohvala bila kada bi za nekoga rekao da zaslužuje puno povjerenje, kao kad bi hvalio stameni karakter Crnogorki tvrdeći da "nikad u istoriji nijesu izdale".

Osobna odanost u javnom se djelovanju iskazivala najprije kao lojalnost prema Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske (znao je često reći: "ne živi se od Zajednice, nego za Zajednicu!"), a zatim i nadasve prema domovini svog porijekla i domovini svog opredjeljenja. Odanost je za njega bila drugo ime za moralnu vrlinu, kao da je među nama i "nejunačkon vremenu usprkos" uskrsnuo iz legendi o antičkim junacima.

Predanost - zacijelo je najkarakterističnija i najprepoznatljivijaa crta njegove osobnosti. U toj se crti sažimala njegova eruptivna energija, potpuna posvećenost

cilju ili zadatku koje bi sebi zadao. Predanost koja je odbijala svaku predaju, a koja se stalno iznova dokazivala na hrabrosti i principijelnosti kojima se othrvavao dugodišnjim brojnim podmetanjima, zavisti i klevetama. Hrabro im je odolijevao, ali mu je uvijek srce pritom krvarilo nad opačinom nesoja spremnog za sve moguće gadosti. Svojom je silnom predanošću svakom poslu ili zadatku naprosto silio svakoga od nas da mu se u tome priključi i pomogne. Ništa mu nije bilo teško i ništa mu nije bilo nevažno. Davao je sebe bez ostatka, obilato trošeći svoje naizgled neiscrpane snage. I u tome je na kraju i izgorio poput goleme svijeće, s time da je njegova svijeća gorjela ne polako s jednog kraja, kao kod običnih smrtnika, nego burno s oba kraja. Pred takvom i tolikom požrtvovnošću čovjek se može samo s divljenjem pokloniti.

Nadmoćna sugestivnost - krasila ga je u njegovim najboljom dostignućima. Kada mu je bilo važno, umio je biti silno uvjerljiv. Bio je u tome psihološki rafiniran, ljudima je pristupao kao da mu je razgovor s njima nešto najljepše što mu se moglo dogoditi. Nije mu, dakako, svatko povjerovao - daleko od toga - ali on ne bi odustajao, strpljivo bi čekao pogodan trenutak ili priliku da nekog čovjeka zarazi svojim entuzijazmom i pridobije za svoje planove. Sve su te vrline sintetički okrunile u njegovu vizionarstvu.

Upravo vizionarstvu! Trebalo ga je slušati kad bi govorio o svojem istraživačkom radu u svojem pionirskom Laboratoriju za genetiku raka (Primarnom referalnom laboratoriju evropskog multicentričnog istraživanja i aplikacije tumor markera), koji je osnovao 1997. i njime rukovodio do 30. lipnja 2009. Ili pak kad bi iznosio svoje ideje i projekte o djelovanju Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. U njemu se katkad znala razgorjeti istinska utopijska energija kojom je neodoljivo plijenio našu pažnju i otvarao nove obzore našeg kolektivnog razmišljanja i djelovanja. Koliko je postigao da se naša mala nacionalna manjina uzdigne iznad sebe same, da se upusti u projekte koji nikome drugome nisu padali ni na pamet, neka posvjedoči činjenica

da je sam potaknuo, a onda uglavnom i sam realizirao, dva kapitalna izdavačka projekta kao što su dvije knjige posvećene velikom znanstveniku Vladislavu Brajkoviću i monografija o velikom umjetniku Dušanu Vukotiću. Čime je naša mala Zajednica realizirala projekt koje nisu bile u stanju realizirati ni dve visoke akademije zajedno, hrvatska i crnogorska, čiji su članovi bili ti velikani.

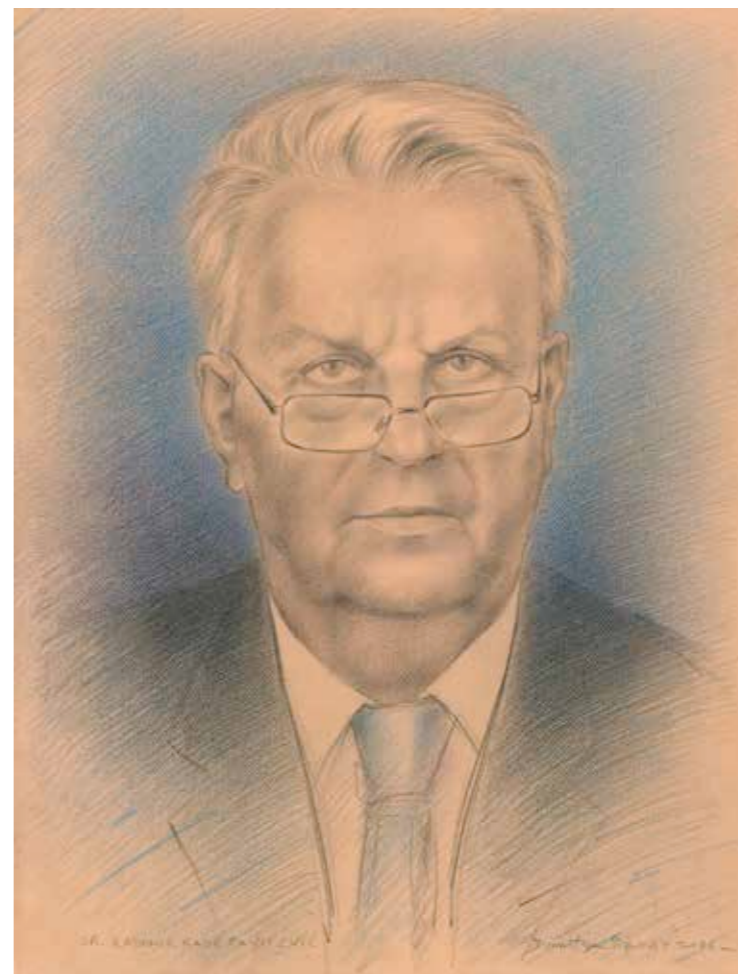
Sve najbolje odlike Rada Pavićevića došle su do punog izražaja u zacijelo najvažnijem povijesnom isječku djelovanja naše Nacionalne zajednice, u višegodišnjoj upornoj, hrabroj i promišljenoj borbi za internacionalizaciju crnogorskoga nacionalnoga i državnog pitanja te punu suverenost Crne Gore kao evropske države (2000-2006). Od II. drugoga svjetskog kongresa crnogorskog iseljništva (avgust 2000) na Cetinju, koji je briljantno organizirao kao koordinator, sve do samog referenduma - trajala je naša uvijek intenzivna, katkad i dramatična, do kraja neizvjesna borba za Crnu Goru u punini njezina međunarodnog suvereniteta. U toj se borbi, već od tog kongresa, upravo Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske afirmirala kao predvodnik našeg svjetskog iseljništva. Predvodio ju je, strateški i organizacijski upravo Pavićević, ne samo politički mudro nego upravo sa strašću misionara crnogorske ideje. U posve iznimnom spoju analitičke lucidnosti, političke promišljenosti i rodoljubne gorljivosti, Pavićević se znao izboriti za punu samostalnost u odnosu na sve druge glavne aktere velike borbe za internacionalizaciju crnogorskog pitanja. Veoma je pažljivo izbjegavao zamke instrumentalizacije i hrabro se suprotstavljao pritiscima, snubljenjima i podmetanjima. Napose crnogorskih vlasti, uvijek iznova dosljedno braneći tezu da svoju odanost ne dugujemo nikome pojedinačno, niti ijednoj političkoj stranci, da je "jedina stranka koju priznajemo - Crna Gora!"

U našem je timu meni kao politologu pripala uloga glavnog političkog analitičara, pisca naših memorandumuma i tumača legitimnih crnogorskih državnih

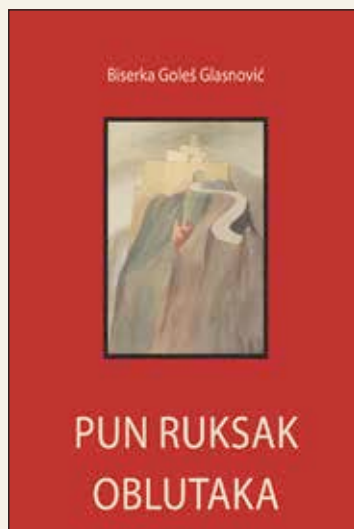
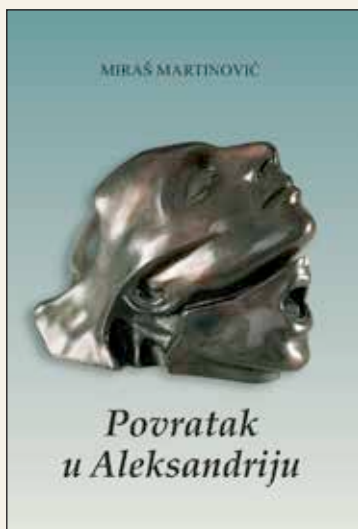
aspiracija kako u našoj i evropskoj javnosti tako i u posjetama poslanicima akreditiranim u Hrvatskoj. Sve bi to, međutim, bilo posve uzaludno bez Pavićevićeve jedinstvene sposobnosti da pronađe pravu mjeru naše obaveze da pomognemo građanima Crne Gore, s jedne strane, i naše obaveze da se ne miješamo u njihovo suvereno pravo da odlučuju o svojoj sudbini. Uz istovremeno puno uvažavanje da u našem djelovanju ničim ne narušimo nacionalne interese i zakone države u kojoj živimo kao punopravni građani. Pritom je bilo od odlučujuće važnosti da temeljne interese crnogorskog naroda nikad nismo oblikovali govorom mržnje prema srpskom narodu, da smo se uvijek odlučno i jasno distancirali ne samo spram destruktivnog velikosrpskog osporavanja same egzistencije crnogorskog naroda i države nego i svakog oblika crnogorskoga nacionalističkog ekskluzivizma. Zbog toga je Pavićević pretrpio mnoge žestoke napade najniže vrste, s raznih strana, a najžešće od pregrijanih crnogorskih nacionalista (s podlim objedama tipa da je "zaštitnik Srba") i udbaških mešetara. U toj velikoj borbi Pavićević nije bio nipošto usamljen. U nju je bio uključen niz ljudi iz sastava Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. O čemu veoma dokumentirano svjedočanstvo nudi knjiga jednoga od glavnih sudionika, politologa Danila Ivezića, *Kronika NZCH 1991-2011* (2013). Od početka do kraja naši su napori bili u punom intelektualnom i prijateljskom suglasju s Maticom crnogorskom, koja je svojim kapitalnim programskim dokumentom "Crna Gora pred izazovima budućnosti" (1999) bila kristalizacijska jezgra suvremenoga crnogorskoga kolektivnog samopoštovanja. Svoju je bogatu osobnost, čvrsto satkanu od vrlina odanosti, predanosti, sugestivnosti i vizionarstva Rade Pavićević u potpunosti i nesebično ugradio u misiju suvremenog preporoda Crne Gore kao evropske demokratske države i prosperitetnog društva. Čime je bitno oplemenio naše živote i zaslužio naše iskrene i duboke osjećaje priznanja i zahvalnosti.

Veselin Aga Simović 1930. - 2014.

Radomir Pavićević 1942. - 2016.

OBJAVLJENI
NASLOVI
IZ 2014/16.
IZDAVAČ,
NACIONALNA
ZAJEDNICA
CRNOGORACA
HRVATSKE

